

velosipet ile bir cevelan

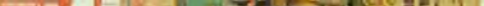
1900'E DOĞRU İSTANBUL'DAN BURSA'YA BİSİKLETLİ BİR GEZİ

İbnülcemal Ahmet Tevfik

Çeviren: Cahit Kayra

TÜRKİYE İŞ BANKASI

Kültür Yayınları

velosipet ile bir cevelan • İbnülcemal Ahmet Tevfik

Genel Yayın: 1059

İBNÜLCEMAL AHMET TEVFİK

VELOSİPET İLE BİR CEVELAN

1900'E DOĞRU İSTANBUL'DAN BURSA'YA BİSİKLETLİ BİR GEZİ

ÇEVİREN

CAHİT KAYRA

© TÜRKİYE İŞ BANKASI KÜLTÜR YAYINLARI, 2006

GÖRSEL YÖNETMEN

BİROL BAYRAM

GRAFİK TASARIM UYGULAMA

TÜRKİYE İŞ BANKASI KÜLTÜR YAYINLARI

1. BASKI: 2000 ADET, EKİM 2006

ISBN 975-458-898-8

BASKI

YAYLACIK MATBAACILIK

(0212) 612 58 60

LİTROS YOLU FATİH SANAYİ SİTESİ NO: 12/197-203

TOPKAPI, İSTANBUL

TÜRKİYE İŞ BANKASI KÜLTÜR YAYINLARI

MEŞELİK SOKAĞI 2/3 BEYOĞLU 34430 İSTANBUL

Tel. (0212) 252 39 91

Fax. (0212) 252 39 95

www.iskulturyayinlari.com.tr

TÜRKİYE İŞ BANKASI
Kültür Yayınları

velosipet ile bir cevelan

1900'E DOĞRU İSTANBUL'DAN BURSA'YA BİSİKLETLİ BİR GEZİ

İbnülcemal Ahmet Tevfik

Çeviren
Cahit Kayra

Anı

İçindekiler

SUNUŞ vii

VELOSİPET İLE BİR CEVELAN

Ufak Bir Seyahat Kararı 3
Vapurda Beş Saat 8
Mudanya'da 20
Mudanya'dan Bursa'ya 33
Bursa'da Birkaç Gün 43
Bursa'dan Aksu'ya 54
Aksu'dan İnegöl'e 61
İnegöl'den Yenişehir'e 73
Yenişehir'den Tekrar Bursa'ya 84
Bursa'dan Ayrılış (Bursa'dan Hareket) 98
Bisiklet Üzerine 102

Dizin 111

Sunuş

İlk bisiklet Fransa'da Büyük Devrim'den sonra kurulan Direktoire döneminde icat edildi. Bu pedalsız bir bisikletti. 19. yüzyılın sonuna doğru İngilizler pedallı bisikleti yaptılar. Zincir, fren ve benzeri parçalar daha sonra devreye girdi. Bisikletin biçimi de zamanla değişti.

1900'lerin bisikletinin bugünkü bisikletlerden önemli farkları vardır. En önemlisi, arka tekerlekte ruble denilen parça yoktur. Yani pedalların çevirdiği disk ile arka tekerleği çeviren disk sabit biçimde birbirine bağlıdır. Pedallar durdurulduğu zaman arka tekerleğin de durması gerekir. Pedallar boşta bırakılamaz, yani arka tekerleklerden bağımsız hareket edemez. Bunun yanında fren tertibatı da günümüzdekinden gayet farklıdır. Bunlardan başka bugünkü bisikletlerin binicilere sağladığı avantajların hemen hiç biri (vites, makaslar, amortisörler, vb.) o tarihteki binicilere verilmemiştir. Ahmet Tevfik Bey işte böyle bir bisikletle, yanına bir arkadaş da alarak, toplam 266 kilometrelik bir yola çıkmaktadır. Bu kitap o gezinin öyküsüdür.

Ahmet Tevfik Bey, 19. ve 20. yüzyılların bitiştiği yıllarda, bir bisiklet (ki o zamanlar daha çok *velosipet* adı kullanılıyordu) tutkunudur. Bu yıllar, Osmanlı ülkesinde, II. Abdülhamit döneminin özgürlükleri en ciddi biçimde kısıtladığı ve baskı uyguladığı bir dönemdir. Ama Ahmet Tevfik Bey, dönemin durgun Osmanlı insanına benzemeyen ve yaşamda yenilik arayan bir insandır. Bisikletin Batı'da da az kullanıldığı ortamda İstanbul'da onu yayma görevini yükümlenmiş görünüyor. Bununla da kalmıyor, bisikletiyle, öyle bir zaman için bü-

yük, önemli ve bir ölçüde içinde nesnel olduğu kadar tinsel de olabilecek tehlikeleri içeren bir gezi yapmaya girişiyor.

Ahmet Tevfik Bey (bu gezinin anlatısı olan) kitabında önce bisikletin erdemleri, yararlılığı üzerine inandırıcı bilgiler verdikten sonra, gezi notlarını sergilemeye başlamaktadır. Bu notların bisiklet konusu dışında ilginç, öğretici ve gerçek bilgiler içerdiğini belirtmeliyiz*. Ahmet Tevfik Bey ve arkadaşı o tarihte Osmanlı ülkesinin önemli bir parçasının anatomik bir haritasını çizmektedir. Ancak bunu yaparken dönemin kısıtlayıcı sistemini de dikkate alarak gördüğü yerleri ve insanları, yaşam biçimini eleştirmekten ve gerçekçi biçimde anlatmaktan dikkatle kaçınmaktadır. Aynı tarihlerde aynı bölgede kolera ile mücadele etmek için dolaşan Dr. Şerafettin Mağmumi ise, Ahmet Tevfik Bey'in anlattığına çok ters düşen bir sefalet görüntüsünü açıklamaktadır.** Ahmet Tevfik Bey'in kitabı güzel yollar, zümrüt gibi tarlalar, varlıklı çiftçiler, güzel soğuk sular, ahududu dondurması, şerefli kutsal camiler, vb. ile renkli, mutlu bir tablo sergilenmektedir. Oysa Dr. Şerafettin Mağmumi'nin anlattığı Bursa beldeleri acınacak bir gerilik içinde görünmektedirler. Dr. Mağmumi gittiği yerlerde, köylerde değil beldelerde bile yatacak yer bulamadığı halde, yazarımız, Mudanya ve Bursa'daki oteller dışında gece kaldığı yerlerden söz etmemektedir. Dr. Mağmumi 'Jeune Turque'lerdendir ve daha sonra Avrupa'ya kaçıp Meşrutiyet devrimini hazırlayan kadroda yer alacaktır. Oysa Ahmet Tevfik Bey'in iyi niyetli, kendisi ve bisikleti ile barışık, yaşamında ve gezisinde başına iş açmamak için yöresini iyi ve güzel göstermeyi yeğleyen 'conformist' bir kişiliği var. Köylülerle oturup konuştuğu zaman, köy yaşamını karşılıklı olarak övmelerine ilişkin açıklamaları ve kitabın içine yer yer serpiştirilmiş olan manzume-şiirler onun şairane mizaçlı olduğunu da gösteriyor. Bununla birlikte ben, onun gittiği yerler ve o tarihlerdeki

* Türkiye'de bisikletin tarihi konusunda bkz. Gökhan Akçura, *Evvel Zaman Bisiklet-Ivır Zıvır Tarihi*, 2003

** Şerafettin Mağmumi, *Bir Osmanlı Doktoru'nun Anıları*, 2001

insanlar üzerine verdiği bilgilerin özel bir değeri olduğunu düşünüyorum.

Açıklama

Bu çeviriyi yaparken bugünkü dilimizde kullanılmayan sözcükleri yeni sözcüklerle değiştirdim. Ancak yazarın kendisine özgü bir biçemi var. Bu biçem içinde bugünkü gramere uymayan tümce düzenlemeleri de görülüyor. Okurların, bazı yerlerde takılmaları olası bu anlatı biçimini bir ölçüde gidermemeyi uygun buldum. Eklenmesi anlamlı olabilecek kimi sözcükleri ve bazı sözcüklerin karşılıklarını ise köşeli parantez içinde verdim. Parantezler yazara aittir.

Kitabın özgün metninde başta yer alan, dönemin bisiklet teknolojisini ve bisiklet öğrenmeyi anlatan bölüm ise, kitabın sonuna aktarılmıştır.

CAHİT KAYRA

Velosipet ile Bir Cevelan

1900'*de basılan*
Velosipet ile bir Cevelan'*ın kapağı*

Muharriri – İbnülcemal Ahmet Tevfik

VELOSİPET İLE BİR CEVELAN
HÜDAVENDİGÂR VİLAYETİ DAHİLİNDE

Maarif Nezaret-i Celilesi'nin 31 Kanunsani, sene 315 [12 Şubat 1900] tarih ve 597 numaralı ruhsatnamesiyle tab olunmuştur.

•••

DERSAADET
YUVANAKİ PANAYOTİDİS MATBAASI
NUMARA – 38
1316

Kitabın 1900 baskısının kapağındaki yazılar

Ufak Bir Seyahat Kararı

Temmuz ortasına doğru idi. Aklımıza ufak bir gezi yapmak geldi. İki hafta kadar bisiklet tecrübesi yapmış olan arkadaşım da düşüncemi destekledi. Biraz düşündükten sonra arkadaşıma, "Bursa'ya gidelim, yollar pek güzel. O yörede ne tarafa gitmek istenilse şose vardır; o şehir vilayet merkezi olduğu için, Hüdavendigâr vilayetinin her namlı beldesi şoseler aracılığıyla ona bağlıdır. Kısaca, biz orada görülecek uçsuz bucaksız bir meydan, geniş bir gezinti sahası bulabileceğiz" dedim.

Düşüncem kabul edildi. Maksadımız yorulmaksızın görmek, sıkıntısız eğlenip gezmek olduğu için Mudanya'ya kadar vapurla gidip bisikletle gezimize oradan başlamayı kararlaştırdık.

Velosipedle uzunca geziler şu mevsimde, yani rüzgârı az ve havası değişken olmayan temmuz ve ağustos aylarında yapılmalıdır. İlkbaharın tatlılığına, hele memalik-i şahanenin bu kısmında doyum olmazsa da; çoğu zamanlar rasgele çeşitli yönlerden esen sağanaklı rüzgârlar, kelebeklerin uçuşlarını nasıl zorlarsa, bu hafif gezi aracının da hızına öyle etki yaparak ve yolunu keserek, binicisi için yorgunluk nedeni olur.

Velosipet malzemesi ikmali

Hareket günü saptandı, arabalarımızın eksiklikleri tamamlandı, her birine bir çanta bir de su haznesi eklendi. Çanta-

Ahmet Tevfik'in kullandığı siklometrenin (mesafe ölçer) bir benzeri.

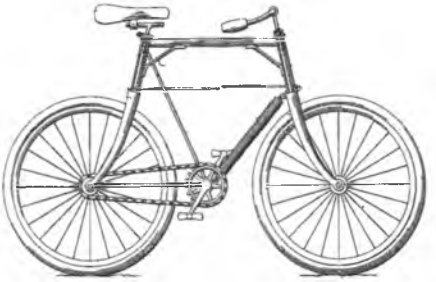
lar gerekli olan şeyleri içerdiği gibi çamaşır ve yiyecek de alabilecek büyüklükte idi. Her biri üç dört göze ayrılmış ve üstleri su geçirmeyen bezle ve içi mukavvadan olarak yapılmıştı. Su hazneleri, kendi ağırlıkları yarım kilo olmak üzere sularıyla birlikte ikişer kilo geliyordu. [...] Arkadaşımın karşı çıkmasına rağmen çantaların içine birer kilo bisküvi de atıldı.

Gidilen yolu ölçmek için 'siklometre' denilen aygıt ile sağlam makineli bir saat bulunduruyordum. Siklometre ön tekerleğin sağ tarafına, saat ise kılıfı üzerindeki tokalar aracılığı ile gidona bağlandı.

Her bisiklette yalnız boru bırakılarak, fazla zil ve benzerleri çıkarıldı. Giysilerimiz ise sıradan ceket, yelek, pantolondan oluşuyordu. Çoğu kez modaya uyularak giyilen acayip bisiklete binme giysileri değildi. Yalnız üzeri bağlı, gayet hafif birer iskarpin giyilecek idi.

Güneşin sıcağından korunmak için birer güneşlik yapılmış idi ki, ışığın göze yansımaması için içine siyah donuk astar çekilmiş ve feslerin altına giyilebileceği için, üzerlerine de giyilebilecek ve enseyi güneş ışınlarından tamamıyla kurtaracaktı. Şu düzenlemelere birer de eldiven eklendiğini açıklamama gerek yoktur.

Bisikletlerin her biri on üçer buçuk kilo gelmekteydi. Çanta ve öteki eşya ile birlikte yirmi yedi kilo ağırlığında idi ki hayli ağırlık demektir. Lakin ne istersek beraberimizde bulunduruyorduk. Hatta küçük bir ecza kutusu bile.

Manivelaların oranı

Makinelerin manivela bölümü, ortası ve dişli çarkların birbirlerine oranı 18/8 idi ki, ne olağanüstü hız, ne de büyük bir güç sağlar. Ortalama demektir. Dişli çarklar arasındaki fark azaldıkça hız azalır, lakin güç artar. Aksine bu fark arttırılırsa hız artar, buna karşın güç azalır. Bu iki şekil de bizim için yeğlenemez. Çünkü hız açısından yapılan manivelalar düz, arızasız şoselerde büyük bir hız yaparlarsa da yüzde beş hatta yüzde üç eğimli yerlerde çok güçlükle yol alırlar. Buna göre daha çok eğimli olan yerlerde, meyli az olup sürekli bulunan yollarda güçlük çıkarırlar, yahut hiç ilerleyemezler. Fazla kuvvet harcayıp zorlanacak olurlarsa manivelanın ya da başka bir yerinin kırılacağı kuşkusuzdur. Sadece güç üretmek için yapılan, yani çarkları arasındaki oran pek az olan manivelalar az eğimli yokuşları adeta düz gibi kolaylıkla geçerlerse de hızları fazla değildir. Düz yerlerde hızla ilerlemek istenilir ve o kadar güç sarf etmeye gerek yoktur. Şu nazariyeye göre arızalı yerlerde kolayca ve hızla gidebilmek istenildikte, ya biri kuvvet, ötekisi hız için iki çark alıp gereğine göre biri çıkarılır, ötekisi takılır, ya da orta oranda bir manivelası olan bir bisiklet kullanılır.

Birinci seçim iyidir ama külfetlidir. İkincisi her şeyin ortalaması iyidir kuralınca tercih edilir.

Gezginlik ile şıklık birbirinin zıddıdır

Belirlediğimiz günde, saat bir buçukta[1] Galata rıhtımında bulunuyorduk. Köprüyü geçmezden önce Hacı Bekir'den yüz dirhem[2] naneli, yüz dirhem limonlu şeker almayı unutmadım.

Mudanya'ya gidecek vapura girmezden önce gümrük salonundan geçilmesi doğaldır. Vapur da salonun tam karşısında bulunuyordu. Bir an önce vapura girmek için acele ederken bir adam koluma dokunarak, "Efendi, Mudanya'ya koca bir vapurumuz var. En konforlu biçimde gideceksiniz. Herhalde memnun kalırsınız"

"Kaç kuruş?" "Efendim yalnız kuruş değil, yalnız yüz para."[3]

Bu yüz para üçüncü mevki yolcuları için idi. Aslında bu vapurlarda üçüncü mevkide pek o kadar rahat edilemezse de biz herhalde velosipedlerimizin yanı başında bulunmak zorunda idik. Onları [birinci] mevkiye almak olanaksızdı, bu nedenle üçüncü ile gitmek kararındaydık. Zaten biz de o halimizle bisikletlerimizin yanında bulunmak zorunda idik ki, böylece giysilerimizin kusurunu bağışlatalım. Bursa'ya gidenler gibi şıkça giyinmiş değildik. Rahatsız olmayacağımız konusunda bin bir garanti veren biletçinin elinden iki bilet almaksızın kurtuluş olmadığını anladık. O iş bittikten sonra gümrük salonundan geçip vapura girdik. Henüz kimse yok gibi idi. Harekete yarım saat kadar bir zaman olduğunu haber verdiler.

Vapurlarda bulunan sular çoğunlukla iyi olmaz. Hava ise oldukça sıcak, dört beş saat susuz kalmak olanaksız olacağından hem yiyecek bulmak hem de su kaplarını iyi su ile doldurmak için vapurdan çıktım. Rıhtım üzerinde su, francala[4] ve soğukluk gibi şeyler o kalabalık içinde pek bulunmuyor. Sokak başlarında su satan şirketin bile fıçısı henüz dol-

1 Alaturka saat bir buçuk, bugünkü saatle yaklaşık sabah saat 8.
2 Dirhem: Yaklaşık 1,3 gram.
3 100 para: 2,5 kuruş
4 Francala: Beyaz ekmek.

Ahmet Tevfik'in Bursa yolculuğuna başladığı nokta:
İstanbul Limanı ve Sarayburnu.

durulmamış. Ötede beride epeyce dolaştıktan sonra aradıklarımı buldum. Vapur da bir yandan düdük çalarak hareketini ilan ediyordu.

Sabırsızlıkla beklemekte olan arkadaşa yiyecekleri verip, kendimi rıhtımdan halat boşaltmış olan vapura attım. Artık gidiyorduk. Seçtiğimiz yer fena değildi. Geçireceğimiz zaman o kadar uzun olmadığı için pek de sıkılmayız diye düşünüyorduk.

Vapurda Beş Saat

Vapur Sarayburnu'nu dönüyor, güneye doğru yatarak yol aldıkça İstanbul'umuz bütün görkemi ve tatlılığı ile beliriyor, uzaklaştıkça görüş açısı genişlerken, ona yönelen gözler de cazibesine tutulmuş gibi bakmaktan vazgeçemiyordu. Uzaklaştı, uzaklaştı. Sonunda ufukta görünmeyen bir çizgi haline geldi. Lakin zihnim onunla ilgilenmekten ayrılamıyor. Milattan altı yüz altmış yıl önce Bizans adı ile kurulan ufacık bir belde, Birinci Konstantin'den sonra Doğu'nun ve Batı'nın istek konusu olmaktan kurtulamamıştır. Karadeniz ile Akdeniz'in birleşme noktası olan Boğaz'ın varlığı ise coğrafya ve siyaset bakımından önemini; ve Haliç'in iki tarafı üstüne kurulmuş olması güzelliğini sağlamış ve arttırmıştır ki, İslam âleminin, henüz kırk yıllık bir çocuk iken bile, genişleme emellerini çekmiş, "Otuz bin muvahhid o şehr-i bihemtanın pay-ı kalaında şerbet-i şahadeti nuş eylemiş"[5], nihayet, işte o namlı şehir yine Osmanlılar elinde şu gördüğümüz ihtişama kavuşmuştur.

Böyle düşünürken arkadaşımın bana seslenerek, "Hâlâ mı İstanbul'a bakıyorsun? Adaları geçtik. Anadolu kıyıları bak ne kadar güzel" demesine karşılık, "Meğer ben İstanbul'u hiç görmemişim. Onu bırakıp da başka nereye bakılabilir?" cevabını verdim. Gerçekten İstanbul'un şu halini seyretmeye doyulmaz. Buradan geçişim üçüncü kez olduğu halde hiç görmemiş gibi hayran olmaktan kendimi alamadım.

5 Otuz bin inanan, o benzersiz güzellikteki kentin kale duvarlarının eteğinde şahadet şerbetini içmiş.

Kızıl Adalar

Adaları solda bırakarak Mudanya ile Emir Ali [İmralı] Adası ortasını hizalayarak yola devam ediyorduk. Bilindiği gibi Kızıl Adalar'dan dördünde oturulmakta ve kalanı boş olarak güzel bir grup oluşturmaktadır.

Büyükada, Heybeli yazın bu döneminde bile bir yeşil giysiye bürünmüş olarak, yörelerinde bulunan yalçın kayadan oluşan ıssız adalar arasında güzelliklerini sergilemekteydiler. Bu adaların toprakları aşı boyası gibi kırmızı bir renkte olduğundan Kızıl Adalar denilmiştir ki bu isim çok uygundur.

Onlara bakmaktayken yanımda bulunan bir köylü Rum, ıssız adaların üzerinde kimse bulunup bulunmadığını çetrefil bir dil ile sormaktaydı. Ben de oralarda hiç kimse olmadığını söyledim. Issız adaların en sonuncusunu geride bırakarak doğudan başka yöremizde üç yanımız ufuk ile çevrilmiş olduğu halde biraz daha ilerledik.

'Kızıl Adalar'ın en büyüğü: Büyükada.

Marmara dalgalı ise de vapurda rüzgâr duyulmuyordu. Baş tarafta birkaç kişi toplanmışlar, içlerinden birinin deniz üzerine verdiği ayrıntılı bilgileri dinliyorlardı. Yanlarına gittim. Açıklamayı yapan kişi vapurun çarkçısı imiş. Rumca bir şeyler anlatıyordu. Marmara'ya ilişkin bir şeyler söylediğini anladım. Eğer Türkçe biliyorsa kalanını Türkçe olarak anlatarak benim de yararlanmamı sağlamasını rica ettim. "Peki Türkçe söyleyeyim. Lakin vereceğim bilgiler bilinmeyen şeyler değildir" dedi. "Efendilerden biri Marmara'nın ne kadar derin olduğunu sordu, onu anlatıyordum. Öteki denizlere oranla bu denizin pek ufak olduğunu bilirsiniz. Ama fırtınası küçüklüğü oranında değildir. Gemicileri az çok yıldıracak olaylara neden olmuştur. Derinliği o kadar yoksa da en derin noktasında bin üç yüz metredir. Öteki tarafları elliye kadar iner."

"Hangi rüzgâr ona daha çok etki yapar?"

"Lodosun etkisi ötekilerden daha fazladır. Hele Bozburun açıklarında dehşetli bir anafor yapar. Ufak tefek vapur ve kayıklar için tehlike vardır. Hatta büyükler bile güçlükle geçebilir. Bakınız şimdi pek hafif batı rüzgârı estiği halde bile deniz sallanıyor. Mudanya'ya yaklaştıkça dalgalar büyüyecektir."

"Bize zahmet verir mi?"

"Hayır bu kadar dalga vapuru bile sallamaz. Pek ziyade bir şey olursa vapurlar Gemlik körfezine giderler. Bu denizin küçüklüğüyle beraber limanları çoktur. Lakin en iyisi İzmit körfeziyle İstanbul limanıdır."

"Akıntısı ziyade midir? Gerçi Boğaziçi'nde akıntı çok ise de Karadeniz'e akan nehirlere oranla Boğaz'dan geçen sular hemen az gibidir."

"Hiç akıntı ziyade olmaz mı? Karadeniz boğazından gelen sular, bu denizin tam ortasında, bazı saatlerde saatte beş, bazı yerlerde de yedi kilometre hızla akıntı yaparlar. Lakin tuhaf bir şey var. Akdeniz'den gelen akıntı denizin altından, Karadeniz'den gelen akıntı üstünden akar."

Akıntının bu haline hepsi şaşırdılar. Karadeniz'in suyu Akdeniz'inkinden tuzsuz olduğu için Akdeniz'in suyunun ağırlığı ötekinden fazladır. Bu nedenle aşağıdan akmasının nedeninin bundan olduğunu açıklamaya çalıştım. Çarkçıbaşı da benim düşüncemde olduğu halde ötekiler buna önem vermemekte idiler.

Vapur tam Bozburun'u hizalayarak sahile çok yakınlaşarak gidiyordu. Nedenini sordum. "Armutlu'ya oradan Tirilye'ye ve Siği'ye da uğrayacak."

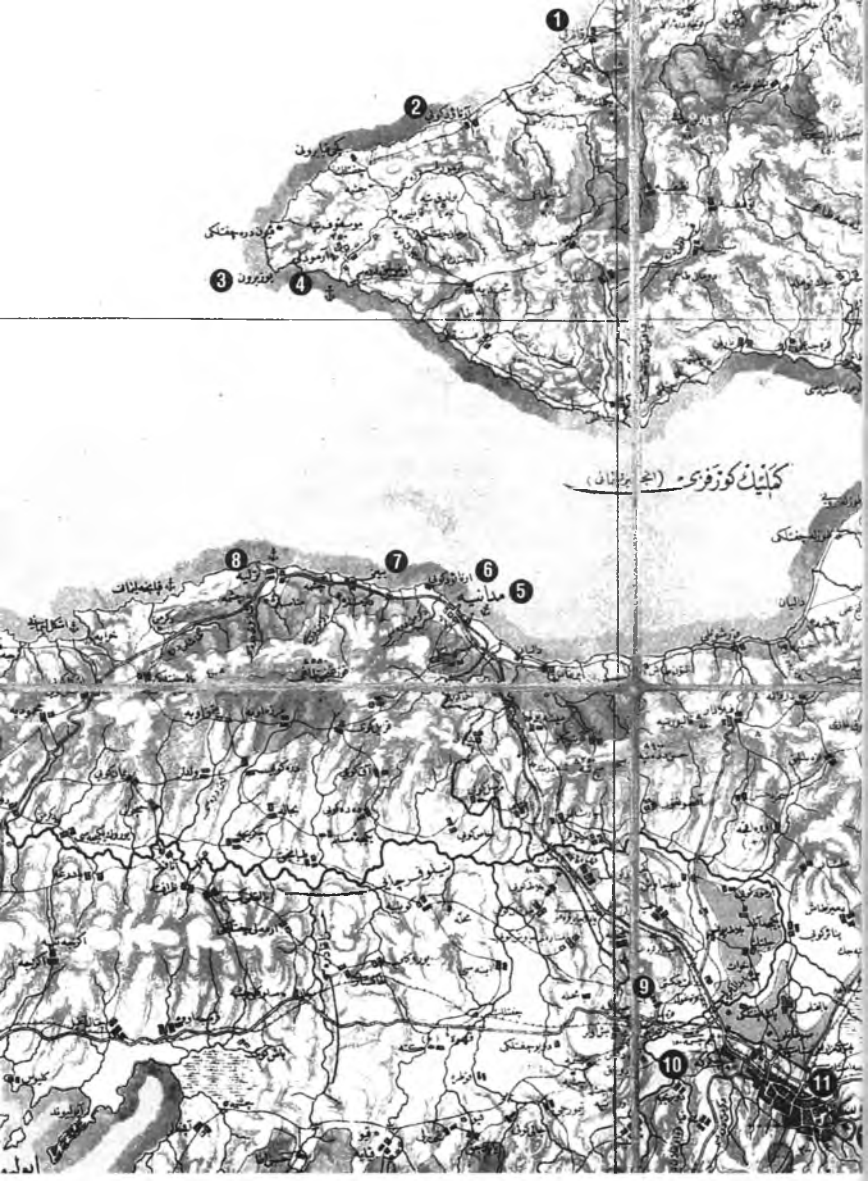
"O halde pek geç kalacağız."

"Hayır; şimendifer, İdare-i Mahsusa vapuru[6] gelmeksizin kalkmaz. Biz oradan bir buçuk saat önce kalktık. O her ne kadar hızlı ise de, zaman ile hızı biz de kazanmış oluruz. İskelelere uğrayarak tam onunla birlikte Mudanya'ya varmış olacağız."

Sazlar, şarkılar, Bozburun

Armutlu'ya, Tirilye'ye ve öteki iskelelere uğranacağından dolayı memnun oldum. Bu aralık uzaktan bir laterna sesi gelmekte idi. İki gün sonra Mudanya'nın panayırı olmak münasebetiyle oraya gitmekte olan çalgıcılar ahenk yapmaya başlamışlardı. Derhal vapurun güvertesi gazino haline geldi. Keyifleri tamamlananlar kol kola kalkıp oynamakta, rakının neşe verici etkisi ile ötede beride neşeli sesler yükselmekteydi. Hemen yolun yarısını geçmiştik. Yavaş yavaş gürültü azaldı. Paltosunu başının altına alan bir köşeye çekilip uykuya daldı. Biz de yemek yiyerek denizi seyretmeye koyulduk. Mataralarımızdaki su hemen aşlama denilecek ölçüde soğumuştu. Çünkü çotralarımız[7] çinkodan yapılıp üzerlerine keçeden bir kılıf geçirilmiş olduğundan daima serin ve leziz suyumuz vardı.

6 İdâre-i Mahsûsa: Şimdiki Deniz Yolları'nın o zamanki adı.
7 Çotra: Matara.

1.Katırlı (Esenköy)
2. Arnavutköy
3. Bozburun
4. Armutlu
5. Mudanya
6. Mudanya Arnavutköyü
7. Siği (Kumyaka)
8. Tirilye
9. Ziraat Mektebi
10. Çekirge
11. İstasyon

12. Bursa
13. Hacı Evhad
14. Karapınar
15. Kestel
16. Boşnak Köyü
17. Dinboz
18. Yenişehir yolu
19. İnegöl yolu

Güneybatıda ufuk üzerinde bir alay beyaz kelebekler göründü. Bir takım ufacık kayıkların yelkenleri olduğu açıktı. Böyle on beş yirmi tanesinin nereden geldiklerini sormak üzere idim ki, güverte üzerinde bulunan yolculardan biri yelkenleri görür görmez sevinçle bağırdı. Bu sesi daha başka sesler izledi. Uyumakta olanların hepsi kalkmışlar merakla onlar da seyre koyulmuşlardı. Kayıkların bir arada olmalarından çok bunların neden merak ettiklerini sorup anlamak istiyorduk.

Sorduk. Görünen yelkenli kayıklar Emir Ali [İmralı] Adasındaki balıkçıların kayıkları imiş, balık avından dönüyorlarmış. Vapurdaki çoğu yolcuların sevinci ve neşesi de hemşerilerinin kayıklarını görmelerinden, bazıları da eski deniz kurdu oldukları için kendilerinde oluşan heyecandan imiş. Bunu bize anlatan Siğili bir köylü, Rum şivesiyle, "Simdi bunları köyden görmüşlerdir. Hep ahali deniz kıyısında toplanir, onlari garsilarlar; o kadar galabalik olur ki gorseniz sasirirsiniz, pek zevkli olur" diyordu.

Gevezeler bazen hoşa gider

Biraz geveze bir şey olduğu için ne sorulsa cevap vermeye üşenmiyordu. Armutlu'ya ve Tirilye'ye gidip gitmediğini sordum. Maksadım oralar hakkında bilgi edinmekti. Sorumu cevapsız bırakmadı. Genişçe bir soluk alarak, "Evet gittim. Zaten ben Armutlulu idim. Nasılsa Siği'de evlendim, kaldım. Üç dört ay Armutlu'da kalırım, kardaşlarım vardır" diye başladığı söz özel yaşamını anlatacağını gösteriyordu. Ona meydan vermemek için, nefes almak için sözünü kestiği bir zamana rastlatarak, "Armutlu'da dağ hamamı mı varmış?" demeye kalmadı, "Evet! Pek sıcak bir hamamdır. İlkyazda, sonyazda pek çok kalabalık olur. Bütün köylerden gelirler. İstanbul'dan bile gelen olur. Havası fena değildir. Anladım ki siz köyün ürünlerinin ne olduğunu soracaksınız."

"Zeytinlikleri olduğunu biliyorum."

"Efendim, Armutlu ahalisi, İslam ve Hıristiyan bin beş yüz kişiden fazladır. Etrafta zeytinlikleri vardır. Güzel yağ çı-

karılır. Bilindiği gibi köyde makine ile yapmazlar. Onun için zeytinyağları olağanüstü güzeldir. Âlâ şerbet gibi zeytinyağı yaparlar. Koza da tutarlar. Zaten bu tarafların en namlı şeyi zeytinyağı ile ipeğidir. Köyde her şey bulunur. Bir kez oraya gidip dağ hamamını görseniz fena olmaz."

"Oraya her zaman vapur var mıdır?"

"Efendim bu kumpanya Mudanya postasını yaptıktan sonra buralara da uğruyor." Bu sırada Bozburun'un kuzeyinde bulunan Arnavutköyü[8] göründü idi. Sahilde iki tepenin arasına sıkışmış bir takım çiftlik binaları gibi bir şeyler görünüyordu. Bu çiftliğin adının ne olduğunu sordum, "Bilmiyorum. Sanırım çiftlik değildir" dedi.

Yan tarafımızda başında sarığı ve kılığı kıyafeti ile Bursa yöresinden olduğu anlaşılan bir köylü yanındakilere uzun uzun İznik gölünün kendince bilinen öyküsünü anlatmakta idi. Çiftlik üzerine mutlaka bir söz söyleyeceğini tahmin ederek, "Birader efendi, şu görünen çiftlik değil mi? Acaba ne çiftliğidir" soruma karşılık, "Evet çiftliğin binası da var" diye komik bir davranış gösterdi. Muhtemel ki "Vezni de var, mevzunu da var" diyecek idi. Ama daha sonra münasebet almayacağını anlamış olmalı ki alıklaştı kaldı.

Bilmediğini bu suretle anlatması arkadaşımla beni epeyce güldürdü. Zavallı arkadaşım bir buçuk saattir İznik gölünün öyküsünü dinleye dinleye bıkmıştı; bu çiftlik sohbeti ile gündem değiştiği için can sıkıntısını biraz hafifletmişti. Bazı gevezeler vardır ki, neye başlarlar ise onu kendi istedikleri biçimde anlatmakta direnirler. Sözü değiştirmek için ne kadar uğraşsanız boştur. Hatta onun söylediği de boştur. Çünkü öyle kimseler anlatmakta oldukları konular söylene söylene aşınıp biçim değiştirmiş daha doğrusu eskimiştir. Öylelerini dinlememek için mutlaka karşısındakini oyalamanın bir yolu bulunmalıdır. Yoksa böyle saatlerce bir öykü dinlenir de sonuç alınmaz.

8 Esenköy-Armutlu arasında, günümüzde sadece sahildeki çiftlik kısmı bulunan yerleşim (e.n.).

Vapur tam burnu dönüyordu. Marmara denizinde bu kadar nam salmış olan ve Samanlı Dağları'nın bir bölümünden doğan çıkıntıyı yakından görüyorduk. Doğal durumu yüzünden anafor yaptığı gibi, deniz kıyısında birden yükseldiği için, Allah saklasın, kaza olduğunda dalgalardan korunmak güççedir. Buraya, fırtına ve olayların çokluğundan, eski Yunanlılarla Romalılar arasında tanınmış ve deniz tanrısına referansla Posidium, Romalılarca Neptunium adı verilmiştir.

Armutlu, Tirilye, Siği

Burunu dolaşırken vapur oldukça sarsıntı yaptı. Biraz sonra Armutlu önünde durduk. Bu bucak iki dağın arasında olan deremsi bir yere, sahile beş on dakika içeriye yapılmış... Sahil kumluk; ufak bir iskelesi ve onun karşısında bayrak direği olan kahve ve yolcuların kış mevsiminde barınmasına mahsus olduğu anlaşılan bir yer vardı. Yöremiz zümrüt gibi; evleri, kulübeleri, ağaçları da bürümüş. Önde beyaz kumlu tatlı bir sahil, köyün görüntüsüne bir başka tatlılık vermişti. Vapur sahile pek fazla yaklaşamadığı için birkaç kayık yolcuları almaya geldiler.

Orada Tirilye'ye uğradık. İstanbul'un her sokağını dolaşarak "Tirilye'nin zeytini" diye kulak tırmalayıcı sesle bağıran satıcılardan, orada âlâ zeytin yetiştirilmekte olduğunu daha küçükken öğrenmiş idik. İşte şimdi o bucağın karşısında bulunuyoruz. Tirilye deniz kenarında yamaca kurulmuş büyücek bir bucaktır. Yöresi bataklık olmakla birlikte tekmil zeytin ağaçları ile çevrilidir. Bucağın tümü sevimli değil; lakin Marmara'ya karşı bulunması hava ve yerce önemlidir. Poyraz rüzgârına açık olması kış mevsiminin orada ne kadar yaman geçeceğini anlatmaya gerek bırakmıyor. Orada durur durmaz, bizim geveze köylü poz atarak konuşmaya başladı:

"Allah için burası büyük bir yerdir. Her şey bulunur. Adeta bir şehir gibi. Eczanesi bile vardır. Gazinolar, kahveler, hele Aya Sotiri derler bir yer vardır. Pazar günleri o kadar kalabalık olur ki anlatılamaz. Ahalisi vaktinde çalışır, vaktinde zevk

ederler. Şu beri tarafta Ayani dedikleri yer gezinti yeridir" diye eliyle göstermekte, yanındaki Siğili köylü ile de Rumca konuşmakta idi.

Zeytin ürününün şöhreti oranında fazlalığı bu bucağa vergidir, denilse yanlış olmaz. Üç milyon kıyye-i atik[9] zeytin hasıl olduğunu, zaten işitmiş olduğumdan merak gidermek için, "Burada zeytin çok olurmuş. Acaba ne kadar okka zeytin toplanır?" [diye sordum]. "Onu bilmiyorum ama şu mösyö buralıdır. Mudanya'ya gidiyor. Dur ona sorayım" diye yüksek sesle, "Hey kirye[10] Panayoti, bu yıl sizin Tirilye'de ne kadar zitin (zeytin) oldu?"

"Üz milyadis okkaya yakın."

"Üç milyadis'e yakın diyor."

"Milyadis'in ne olduğunu bilmiyorum."

"Hani bin kere bin milyaris eder. Üç milyadis üç kere bin kere bin." Türkçe milyon derler. Demek üç milyon okka. Maşallah!

"Sade zeytin değil koza da çok çıkar. Üzüm de pek çoktur. Ne âlâ şarap yaparlar. Üzüm çok oldu mu, o memlekette şarap bol olur. Burada da herkes şarap yapar; fazlasını satar. Buranın âlâ soğanı da birincidir."

"Baksanıza. Aaaa. Birçok balık kayıkları var. Demek ahalinin bir bölümü balıkçılıkla geçiniyor."

"Pek âlâ barbunya çıkar. Marmara kenarında bulunan ahali biraz balıkçıdır. Bazısı birkaç balık kayığı yaptırır, kiraya verir. Zenginlik bu ya!"

Bilgiler azalmaya başlayınca bizim köylü de çetrefilce saçmalamaya başlamaktaydı. Tirilye denizden Mudanya'ya bir saat, karadan iki saat bir çeyrek imiş. Şose sahili izleyen dağın kenarında yapılmış olduğundan görülüyordu. Vapur Siğri'ye yanaştı yolcular çıktılar. O sırada bizim vapur arkadaşımız da Siğri'ye çıkacağı için bizimle vedalaşırken, "Bu ayın yirmi beşinde Sarı Ayazma Panayırı var; eğer iki gece Mu-

9 Kıyye-i atik: Okka: Yaklaşık 1,3 kilo.

10 Rumca bay, bey anlamında hitap sözü (e.n.)

danya'da kalırsanız panayırı görürsünüz. Mudanya'ya yirmi dakikalık yoldur. Gelirseniz orada görüşürüz" diyerek, yolcuların istif edilmekte olduğu balık kayığına atladı. Artık Mudanya'ya gelmiş sayılırız.

Siğri'den Mudanya'ya sahil boyunca inşa edilmiş olan şose yolu gerçekte pek güzeldi. Oradan yaya olarak, Marmara'yı seyrede seyrede geçmek kuşkusuz çok zevkli olur.

Türkçe bilmez gemici

Mudanya'ya yirmi dakika kala, yarım saat uzaklıkta bulunan Arnavutköyü adındaki güzel mesire yeri, yeşil yüzü ile kendisini gösterdi. Mudanyalı yolculardan bir süre onun övgüsünü dinlediğimiz için ayrıca ayrıntıları vermeye gerek yoktur. Öteki vapur yolcu çıkarmaya başlamıştı. Biz de Mudanya kumluğunun önüne geldik ki:

Ay! O ne?

Yöremizi kayıklar sandallar aldı. Deniz oldukça dalgalı. Vapurdan yük indirmek pek güç. Sandal vapura yanaşıyor, derhal açılıyor. Yolcuların yarıdan fazlası çıktılar. Velosipetlerimizi nasıl olup da sandala indireceğimizi düşünüyor, bir türlü kolayını bulamıyorduk. Baş taraftaki iskele kapağının açılmasının mümkün olup olamayacağını orada bulunan tayfadan sorduk. Herif çatık bir suratla, "Bilmez!.." dedi. "Neyi bilmezsin ayol?"

"Bilmez! Bilmez! Bilmez!"

"Ya! Buraya geldikten sonra bilmez! Öyle mi? Biz de bir daha sizin vapura binmez" dedik.

Herifin "Bilmez" deyişi adeta 'Türkçe bilir ama söylemez' anlamında idi. İşi uzatmamak için biz de onun bilmeyişine göre hareket ederek sandallardan birine velosipetleri indirmek üzere herkesin çıkmakta olduğu yere gittik. Bisikletin birini sandala indirdik. Öteki araba ile arkadaşımı sandala alıp açıldık. Zaten sahil yirmi metre bile uzakta değildi. Lakin havanın bozuk olması, bu kumpanyanın vapuruna binip de bu eziyeti çektiğimiz için biz hayli pişman olmuştuk. İskeleye ya-

naşmış olan idare vapuru yolcularının rahatlıkla çıkmalarını kıskanıyorduk. Sandal baştankara edildi. Bacakları sıvalı sandalcılar velosipetleri alıp, biz de sandaldan atlayıp sahile ayak bastık.

Mudanya'da

Kumluktan yukarı çıktık. Ahalinin kalabalığı arasından kurtulduk. Eğer velosipetlerimiz olmasaydı, arabacıların verecekleri rahatsızlıktan kurtulma için çok zahmet çekecektik. Banyo mevsimi[11] olduğu için, denize girmek üzere Bursa'dan gelmiş olan ahali İstanbul'dan gelen yolcularla birlikte bir büyük kalabalık oluşturmuş, hareket etmekte olan şimendiferde yer kalmadıktan başka arabalar da hemen tümüyle tutulmuştu. Şimendifer vagonlarından birine, özel olarak yerleştirilmiş olan yerli mızıka takımı ahenge başlayarak tren hareket etti.

Otel müjdesi

O akşam Mudanya'da kalmak istediğimiz için bir yer aramak gerekiyordu. Zaten aramaya da gerek yoktu. Bizi izlemekte olan çocuklardan otellerin nerede olduğunu sorduk. Kimi İstanbul Oteli, kimi Galyano'nun Oteli diye gürültü etmekte idiler. Galyano'nun Oteli'nin daha yakın olduğunu söylediler. Genişçe bir caddede biraz gittikten sonra adı geçen otele vardık. Velosipetlerimizi denize bakan bir odaya çıkartıp, olduğu kadar temizlendikten sonra kasabayı gezmek üzere otelden çıktık.

Günlerden pazar olduğu için ahali kahvehanelerde ve gazinolarda eğleniyor, bir bölümü de kapılarının önünde, deniz kenarında oturmuş hava alıyorlardı. Akşam yemeği için bir yer bulmak önerime arkadaşımın, "Daha erken" demesi üze-

11 O dönemde deniz mevsimi için kullanılan terim (e.n.).

Velospetle cevelanın başladığı nokta: Mudanya

rine, kasabanın doğusuna, yani Arnavutköyü yönüne doğru ağır ağır gittik. Şehrin dışına çıkmadan öteki caddeden dönerek otelin önüne gelmiştik. Bu zamana kadar vakit de ilerlemiş, acıkma duygusu sofra başına oturma konusunda uyarısını yapıyordu.

Sona kalan dona kalır

Buranın tek lokantası olan İstanbul Lokantası'nı otelciden öğrendik. Tek olmakla birlikte orada gayet nefis yemekler, pirzolalar hazırlanmakta olduğunu muştuladılar. Bunun üzerine, dolaştığımız yolun yarısı kadar bir yol yapmayı fazla görmedik. Lokantaya girdik. Ne yemekleri olduğunu, yemek listesini sorduk. Burada kıvırcık (koyun) bulunduğu için etlerin Karaman mı, keçi mi olduğunu sorarken, "Sığır eti pişirdik, başka etimiz yoktur" cevabını aldık.

Öyle liste filan olmayıp herkes tencerenin kapağını açarak hangi yemeğin kokusu kendisine hoş gelirse ondan yemeli imiş. Biz de öyle yapmaya çalıştık ama zorla olmaz ya. Midemiz hiç birinin kokusundan hoşlanmadı. Oradan çıktık. Burada başka lokanta bulunup bulunmadığını bakkalın birine sorduk. Buralarda başka lokanta olmayıp herkes yiyeceğini fırınlara verip pişirtirler, siz de öyle yapınız cevabını aldık.

Biraz umutsuzluktan kurtulmuş olduk. Fırınlarda âlâ güveç yapılırmış. Bizim ancak yetefi kadar et alıp bir fırıncıya

teslim etmekten başka çaremiz kalmadı. Şehir içindeki beş altı kasabı dolaştık. Bir okka et bulamadık. Açlığın son dereceye geldiği bir zamanda bütün kasabayı dolaşıp et bulamamaktan oluşan üzgünlüğün derecesini düşününüz. Fırıncının birine başvurduk, "Hazır pişmiş bir güveciniz varsa kaç kuruş isterseniz verelim" dedik. "Efendim, herkes güvecini aldı. Vakit geçtir. Et de getirmiş olsanız artık pişemez. Yalnız bir kişinin güveci kaldı. O da şimdi gelip alacak" diyerek üzerindeki kâğıdı kaldırarak âlâ nar gibi kızarmış olan güveci gösterdi.

İçimiz götürmüyor, bakmak istemiyorduk, ama bakmamak da elden gelmiyordu. Bu güvecin bize satılmasını için ne kadar ısrar etsek fırıncıyı kandırmanın mümkün olamayacağını anladık. Sair fırınlara da sorduk. Vaktin geç olması nedeniyle et pişemeyeceğini söylediler. Zaten et yok ki pişsin. Geç dedikleri vakit dokuzu çeyrek geçiyordu[12]. Bizim gibi dokuzdan sonra aklı başına gelip de yiyecek bulmaya çalışan zavallıların vay başına gelenler. Buradaki bekârlar, mutlaka öğle yemeğini yer yemez akşam yemeği bulmaya girişmeli ki aç kalmasın.

Geç kalmış bir güveç

Ne olur ne olmaz, istasyona bir gidelim, dedik. Biraz yürüdük. Oh ne saadet! Bakkal dükkânının birinde iki tencere gözüme ilişti. Hemen dükkândan içeriye girdik. Tencerelerin birinde tas kebabı, diğerinde barbunya fasulyesi kaynamakta idi. Henüz pişmemiş olduklarından tazeliklerine şüphe edilemezdi. Hemen, "Kaç saate kadar iyice pişer" diye sorduk.

Yarım saat, üç çeyrek sonra hazır olacağını anladık. O kadar zamanı geçirmek epeyce bir hünerdi. İstasyon yakınında bulunan bir gazinoya giderek birer şekerli kahve içecek olursak, hem açlığımızı dindirir hem de zamanı geçiririz diyerek ağır ağır oraya gittik. Bazı zevk sahipleri, küçük büyük kayıklarla Arnavutköyü mesiresine gitmekte idiler. Eğer biz

12 Yaklaşık saat 16.00.

de vaktinde davranmış olsaydık oraya gezmeye gidebilecektik. Gerçi peynir ekmek ile de karın doyurulabilirse de böyle ilk çıktığımız iskelede o suretle vakit geçirmek zorunda kalırsak, bir hafta sonra velosipedi kullanmaya değil yürümeye bile gücümüz kalmaz.

Soğuk su kıtlığı

Her nasılsa vakit geldi. Yemeğimizi yedik. Otelin karşısında deniz kenarına iskemle atıp kahvelerimizi içmekte idik. Kahvecinin getirdiği su iyi olmakla birlikte sıcaktı. Garsonu çağırıp taze su istedik. Yarım saat sonra bir şişe su getirdi. O da ötekisi gibi ılıktı. "Ayol, soğuk bir suyunuz yok mu? Yarım saatte getirdiğin su bu mudur?" diye çıkışmakta idik. Otelci geldi. Garsonun getirdiği suyu göstererek ona da sorumuzu yineledik.

Otelci, "Efendim, buranın iyi suyu budur. Şimdi çocuğu çeşmeye gönderdim, getirttim. Fena su değildir. Gayet tatlıdır. Lakin soğuk değildir. Eğer soğuğunu isterseniz onu mümkün değil burada bulamazsınız" [dedi].

"A canım bize soğuk su olsun da acı olsun? Hem burası Keşiş Dağı'na[13] yedi sekiz saatlik yerdir. Kar bulunmuyor mu ki suları herkes böyle içmeye katlanıyor?"

"Burada karı muhallebicilerden başka kimse kullanmaz. Sözgelişi biz, kahveciler onu alıp da müşteriye soğuk su veremeyiz. Çünkü karın okkası bazı kez pek pahalıya çıkar. Bazen onu da bulmak mümkün değildir."

"Şimdi biz bu akşam soğuk su içemeyecek miyiz? İstanbul yöresinde, böyle kar mahzeni denilmeye layık dağlar olmadığı halde biz orada yirmi paraya[14] kar alıyoruz. Sanırım ki İstanbul'a da [kar] Keşiş'ten gidiyor. Nasıl oluyor bu?"

"Hayır İstanbul'a buradan kar gitmez. Katırlı[15] dağlarından götürürler. Buradan götürseler Keşiş'ten buraya kadar

13 Keşiş Dağı: Uludağ
14 Bugünkü rayiçle kabaca 2 YTL
15 Günümüzde Esenköy (e.n.).

hayvan ile getirtilecek ya da şimendifer ile; herhangisi ile geliş olsa pahalı olur. Burada bu kadar pahalıya alınıyor. İstanbul'da kim bilir kaça gelir. Katırlı'dan indirilen kar doğrudan kayıklara yüklenir. Taşıma masrafı az olduğu için pahalı değildir."

Usta Galyano

Müşterilerine hoş görünmek için nezaketle konuşmaya alışmış olan otelcinin İstanbul'u görmüşlerden olduğunu anladık. Konuşması da tatlı idi. "Sanırım burada su çoktur. Neden sıcaktır?" [diye sordum].

"Efendim, suların sıcak olmalarının nedeni su yolları toprağın altında yapılmamış. Gündüz akşama kadar güneş yolları kızdırıyor. Tabii sular da ısınıyor. Daha önceleri, sular ihtiyaca biraz yetmiyordu. Sonradan birçok çeşmeler yaptılar."

Hemen her ismin nereden çıktığını araştırmaya pek meraklı olan arkadaşım kasabaya verilen Mudanya adının nereden kalma, eski isminin ne olduğunu sordu. Otelci ömründe hatırından geçmeyen bir soru ile karşılaştığından, şaşkın bir şekilde omuzlarını kaldırarak, "Burada doğup büyüdüm. İstanbul'a da gittim. Kumkapı'da epeyce zaman oturdum. Bu yaşıma geldim. Mudanya'nın eski adının ne olduğunu ne kimse bana sordu, ne de ben merak edip kimseye sordum" dedi.

Uğranması olası bulunan bazı şehirlerin durumuna ilişkin ufak tefek ayrıntıları cep defterime yazmıştım. Defterimdeki ayrıntılar arkadaşımın merakını gidermeye yeterli, hatta fazla bazı bilgileri de içermekteydi. Şu namlı iskelenin eski adının ne olduğunu öğrenemediğinden dolayı üzülen arkadaşımın duygularını değiştirmek için, "Cep defterimde merakınızı giderecek Mudanya hakkında tarih ve coğrafya bilgileri vardır. İsterseniz okuyayım. Hem ben yinelemiş olurum hem de sizin merakınız giderilmiş olur" [dedim].

"Oh ne âlâ! Sizde böyle bir cep defteri bulunduğunu hiç tahmin etmezdim. Teşekkür ederim."

Otelci, "Vay bey biliyormuş ha! Aman ben de kasabamızın eski adının ne olduğunu öğreneyim" diye hazırlanmakta idi ki, iki müşteri ile garsonun şiddetli tartışmaları dikkatimizi çekti. Çırağa: "Ne o? Efendiler ne istiyorlar?" [diye sordu].

Garson, "Buraya bir masa çıkar! Yöresine oturacağız, diyorlar. Şimdiye kadar buraya, rıhtıma masa koymak âdetimiz olmadığından ustaya danışalım diyordum da..."

Otelci, ellerinde içki şişeleri ayakta durmakta olan müşterilerine bakarak, "Efendiler, odalarınıza çıkıp kapıyı kaparsınız. Denize karşı oturup keyif edebilirsiniz. Lakin buraya masa çıkarıp içki içmek hem yasaktır, hem de şimdiye kadar yaptığım bir şey değildir Odanıza çıkınız, daha rahat edersiniz. Bura ile oranın bir farkı yoktur."

Müşteriler bir ağızdan, "Ne olurmuş. Burası otelin karşısındaki rıhtımdır. Bir müşteri otelcinin keyfine göre hareket etmez ya! Bizim keyfimiz öyle istiyor. Öyle olacak."

Otelci, "Efendiler affedersiniz; buraya masa çıkartamam. Eğer para verdik diye beni mecbur etmek istiyorsanız, oda kirası olmak üzere vermiş olduğunuz parayı alınız, gücenmeyiniz." diyerek cebinden bir mecidiye[16] çıkardı. Bu kadar ısrarın üzerine, ya masayı rıhtım üzerine kurdurmak ya da otelciye ceza olarak mecidiyeyi alıp gitmek gerekiyordu. İkinciyi yaptılar. Lakin bu akşam pek güçlükle oda bulabilecekleri belliydi. Deniz mevsimi olduğu için oteller dolmuştu.

Hiç şüphesiz, eskiden meyhanecilik ile para kazanmış olan koca Galyano'nun, kıraathanede hatta rıhtım üzerinde içki içirmemeye bu derece kesin davranışına şaşırdık. Gelip tekrar sandalyesine oturduğu zaman, "Biraz önce, İstanbul'da oturduğunuzdan söz etmiştiniz. Ne tarafta bulundunuz?" [dedim]. "Kumkapı'da büyük bir müskirat [içki] deposu açmış idim. Pek çok para kazanıyordum. Meyhaneciliğin ne fena bir şey olduğunu o vakitler denedim. Kazandığım para ile burasını tuttum. Burada evlendim. Tekrar bin lira kazanacağımı bilmiş olsam meyhanecilik etmem."

16 Mecidiye: Bir liranın beşte biri. Bir altın liranın gümüşten beşte biri.

"Müşterilere rıhtım üzerinde, kendi içkilerini içmek için müsaade etmek meyhanecilik değildir sanırım."

"Efendim. İnsan acayiptir, bugün bir, yarın iki derken alışır gideriz. Dükkân yavaş yavaş meyhane olur. Meşhur sözdür. Hırsızlık bir yumurtadan başlar. Ondan başka burası balıkhanedir. Özellikle caddeden gelip geçenler burada sarhoşları görecek olurlarsa bana Allah razı olsun demezler."

Bu söz pek doğru idi. Lakin bulunduğumuz yerin balıkhane oluşuna hayret ettik, "Burası balıkhane mi dediniz ?"

"Evet bu parmaklıklı yer balıkhanedir. Sabahları pazar kurulur."

"Demek ki bu balık kokusu denizden gelmiyor. Orası kokuyor desenize."

"Ben de düşünüyordum, deniz sığ ama yosunlu değil, bu pis koku nereden geliyor, diyordum."

"İyi yıkamamışlar, bir de her gün balık kona kona rıhtımın taşları kokuyu çekmiş, o nedenle."

Sıcaklık bizi bayağı etkilemekte idi. Şişedeki suyu içtikçe sıcaklık duyuyorduk. Her ne olursa olsun bir soğuk su ya da limonata buldurmasını otelciden rica ettik. "Çocuğu göndereyim. Muhallebicide limonata bitmedi ise alsın gelsin" dedi.

Büyücek bir su şişesi vererek gönderdi. Arkadaşım, Mudanya üzerine vereceğim bilgileri beklediğini durmadan tekrarlıyordu. "Eğer vereceğim bilgiler yeterli bulunmazsa kusuruma bakmayın. Defterimdekileri not olarak öteden beriden topladım" şeklindeki karşı çıkmama, "Hiç yoktan iyi ya; defterdekilerin merakımızı gidereceğinden kuşkum yok" sözcükleriyle karşılık vererek, elimdeki defterin sayfalarını gözleriyle izlemekte idi. Mudanya hakkında ufak tefek bazı bilgileri içeren sayfayı bularak okumaya başladım:

Mudanya Kasabası

Mudanya kasabası, Gemlik Körfezi'nin güney kıyısında ve Bozburun'un güneydoğusu karşısında kurulu gayet tatlı ve eski bir beldedir.

Önce Mirliya adı ile kurulup Makedonya Kralı Beşinci Filip tarafından yıkılmış olan şehirlerin harabeleri, kale ve diğer yapıtlardan kalan-

lar beldenin yakınında bir çeyrek [saatlik] bir yerde hâlen bulunmaktadır. Bu kalıntıların bulunduğu yerler şimdi Hisarlık (Plahoria) adlarını almıştır. Bazı heykel ve öküz biçiminde büyük mermer ve kefeki taşları bulunmaktadır. Bunlardan başka şehrin dışına rastlayan sahilde deniz içinde birtakım iskele ve yapı kalıntıları görülmektedir.

Daha sonra, şimdiki Mudanya'nın bulunduğu yere Apamya adıyla bir kent kurularak hayli gelişmiş ve Haçlılar tarafından işgal edilerek Montanya olarak isimlendirilmiştir.

Bu belde Orhan Gazi hazretleri tarafından fethedilerek İslam memleketleri arasına; Montanya adı Mudanya şeklinde dilimize girmiştir.

Mudanya'nın havası gayet iyi ise de suları buranın güzelliğiyle orantılı değildir. Eskiden Kefale, Teke, Hacı Oruç, Yılanlı suları akarken beldeye yeterli olmadığından, üç çeyrek mesafede akan Değirmen deresinden, üç yüz on yılında [1894-95] şehre su getirtilip yirmi dört tane çeşme yapılmıştır. Bu tarihten önce sekiz çeşme ile yedi tane hazne varmış.

Arnavutköyü denilen yerde tatlı bir su çıktığından, belde ahalisi yaz mevsiminde akşamları, cuma pazar günleri gezmek ve susuzluklarını gidermek için oraya gitmektedirler.

Arnavutköyü maddesi üzerine arkadaşım, "Eğer mümkünse biz de oraya gidip susuzluğumuzu giderelim. Hem de gezmiş oluruz" diyordu ki; bu sırada garson limonatayı getirmiş, bir tepsi üstünde iki bardak olduğu halde bir sandalyenin üstüne koymuştu. "Şimdilik şu limonatadan biraz içiniz de kendinizi Arnavutköyünde sanınız. Deniz pek o kadar sakin değil, gider isek eğlenecek yerde belki rahatsız oluruz" dedim.

Defteri kapayıp cebime koymak üzere iken otelci ile arkadaşım bir ağızdan, "Daha ayrıntılar varsa okuyunuz, sayfa bitmedi sanıyoruz" diyorlardı. "Başka önemli bir şey yok" [dedim]. "Bakalım daha ne var?"

"Peki okuyayım" diye devam ettim. "Arnavut köyünden başka Seyyah Dede, Sarı Ayazma, Alçak Bayır, Hıdır İlyas Dağı, Hıdır İlyas çeşmesi adında dört gezinti yeri daha vardır. Her yıl yaz mevsiminde, hava değiştirmek ve deniz banyoları için Bursa'dan bir çok insan gelir gider.

Belde Dersaadet'in[17] 95 kilometre güneyinde olup cuma, pazar, salı günleri İstanbul'dan düzenli vapur geldiği gibi, yazın çoğunlukla her gün vapur uğrar .

Erkek ve kadın olarak 1400 Müslüman ve 3900'den fazla Rum nüfus, 6 cami-i şerif, 2 mescit,1 tekke, 3 kilise, 950 hane, 10 han, 2 hamam, 116 dükkân, üç ipek fabrikası, 14 zeytinyağı fabrikası, 6 otel, 18 gazino ve merkez ilçede daha ne bulunmak gerekiyorsa hepsi vardır."

Otelci, "Altı otel okudunuz. Şimdi bir tane daha yapılıyor. Demek onunla yedi olur." Parmağıyla rıhtım üzerinde, yanı başımızdaki yapıyı göstererek, "Bu da tamam olursa ben burasını tutacağım inşallah. Bir kez daha teşrifinizde buraya inersiniz."

"İnşallah" diye cevaplarken defterin kenarına, 'Bir garibe' başlığı altında yazmış olduğum birkaç satır gözüme ilişti.

Bir garibe

Mudanya'ya yarım saat uzaklıkta Ebe Kaya adında büyücek bir kaya vardır ki genel bir ziyaret yeri olmuştur. Doğurganlığı olmayan kadınlar adı geçen kayanın dibine gider, toprağı eşeleyip oradan çıkan canlıyı yerler, Tanrıya yalvarırlar. Bu yüzden Allah'ın hikmeti emellerine nail olurlarmış. "Ve böyle doğan çocukların adı genellikle Kaya olurmuş, öyle mi, kirye?"

"Vallahi beyim, bu pek doğru. İslam, Hıristiyan bütün ahali bunu denemiştir. Hatta yöredeki köylerden bile gelirler. Allah izin veriyor."

"Çok garip şey"

"Allah'ın hikmeti"

Otelci, "Burada kurulan panayırlar üzerine defterinizde bilgi yok" [deyince] "Hayır yok. Panayır ne vakit? Gerçi vapurda işitmiş[18] idik. Yakın bir panayır varmış, lakin gününü unuttum."

17 Dersaadet: İstanbul

18 Yaklaşık, gece saat 01.00.

"Efendim üç gün sonra, temmuzun yirmi beşinci günü Sarı Ayazma'da, pek "menşur" (meşhur) olur; yirmi yedinci günü Aya Pandelmon'da. Bu da güzeldir. Tekmil civardan gelirler. Şimdiden gelip yer tutanlar vardır. Otellerin tamamıyla dolu olması hem deniz banyolarından hem de panayırlardan dolayıdır. Bir hafta kalsanız görseniz. Ağustosun yirmi ikinci günü de Siği'de kurulur. Burada hızını alamayan halk oraya toplanır."

Sohbetle hayli vakit geçirmiştik. Gerek hafiflemiş olan rüzgârın serinliği, gerekse limonatanın verdiği ferahlık soğuk su aratmıyordu. Saat ikiye doğru odamıza çıktık. Velosipetlerin lastiklerini şişirip hazırlayarak kalanını yarın yoluna koymak mümkün olduğu kadar erken kalkmak üzere yataklarımıza uzandık.

Saat yedi buçuk idi. Mehtabın yansıması odayı nurlara boğmuş, aydınlıkta uyuyamadığım için beni de pek erken uyandırmıştı. Kalkıp pencereyi açım. Havanın tatlılığı doğanın tazeliği ile adeta yarışıyordu.

MUDANYA'DA BİR GECE

Rakitçe bir deniz,
Mehtaplı bir sema
Altında ihtizaz
Etmekte görseniz:
Pür şevk ü pür sefa
Deryada cilvesaz
Olmakta aks-i mâh
Çıt... yok, eserdi kâh,
Aheste pek şemim
Bir ruh gibi nesim,
Bahrin de sathını
Okşardı gaşyedip
Eylerdi mevcehiz;
Mâhın da nurunu
Etrafa hep saçıp

Durgun bir deniz
Mehtaplı bir sema
Altında titremekte
Görseniz:
Çok şevkli, çok sefalı
Denizin üstünde
Cilveleşen yakamoz
Çıt... yok, eserdi bazen
Yavaşça, güzel kokularla
Bir ruh gibi hafifçe rüzgâr
Denizin yüzünü de
Kendinden geçirip okşardı
Kaldırırdı yerinden dalgaları
Ayın da ışığını
Etrafa hep saçıp

Oldukça şulerîz
Serperdi sim ü zer
Toplardı mevcler.
Sahilde bir kaya:
Tenha-nişin garip,
Darabat-ı asr ile
Emvace sinesa
Olmuştu, pek harib!
Gird-bad-ı dehr ile
Kesbeylemiş idi
Bir reng-i mâtemî,
Maimsi bir siyah.
Eylerdi sanki ah,
Çarptıkça dalgalar
İnlerdi, neylesin?..
Yok başka bir deva
İmdada kimseler
Gelmez ki, söylesin;
Kalmıştı bînevâ!..

Maşrıkta bir peri,
Pejmürde her yeri,
Eylerdi nîm nigâh;
Buldukça intibah
Artardı ibtisam;
Baalini bir sehaab,
Zirinde şulever
Beraber ihtişam
Olmuştu caame-i hab...
Ah işte o... seher
Nagâh,
Aksetti bir seda,
Lâhutî bir nida:
Hayyalelfelah!..
Olmuş idi sabah.

Alev alev parlayan
Gümüşler altınlar serperdi
Toplardı onları dalgalar.
Sahilde bir kaya:
Yalnız başına, garip
Zamanın darbeleriyle
Dalgalar vurmuş göğsüne
Yağmalanmış, talan olmuş!
Âlemin kasırgalarıyla
Kazanmıştı
Bir matem rengini,
Maviye çalan bir siyah
Sanki ah ederdi
Çarptıkça dalgalar
İnlerdi, ne yapsın?..
Yok başka bir deva
Yardıma kimseler
Gelmez ki, söylesin;
Kalmıştı çaresiz...

Gündoğusunda bir peri,
Pejmürde her yeri,
Göz ucuyla bakardı;
Uykusu aralandıkça
Gülümsemesi artardı;
Yastığı bir bulut
Altında aydınlık
Beraberinde ihtişam
Olmuştu gecelik...
Ah işte o... seher
Birdenbire,
Aksetti bir seda,
İlahi bir nida:
Hayyalelfelah!..
Olmuş idi sabah.

Mudanya Hükümet Konağı

Saat onda [yaklaşık saat dört], arkadaşımı uyandırdım. Hazırlığı bitirip velosipetleri aşağıya indirdik. Su kaplarımızı doldurup üzerlerindeki keçeyi de ıslatarak harekete hazır olduk. Otelci ile vedalaşıp bisikletlere atladık. İstasyonun önünde, şosenin başladığı yere geldiğimiz zaman ne saate, ne de yol ölçü aygıtına bakıp bakmadığımız aklıma geldi. Onları da deftere kaydettik.

1. Mudanya
2. Bursa
3. Kestel
4. İnegöl
5. Yenişehir
6. İznik Gölü
7. Gemlik
8. Bozburun
9. Tirilye

Mudanya'dan Bursa'ya

Saat on bir buçuk [yaklaşık sabah saat 5], yol ölçü aygıtı ise 2.828 rakamını gösteriyordu. Tekrar bisikletlere bindik. Orta fakat artan bir hızla ilerliyorduk.

Beşinci kilometre taşını geçmiştik ki, yokuş epeyce dikleşmeye başladı. Dikliğiyle birlikte döne dolaşa çıkması yolu pek uzun gösteriyordu. Son derece gayretle yokuşu çıkıyor, daha doğrusu tırmanıyorduk. Bu suretle gidişin, yokuşu yaya çıkmaktan daha güç olduğunu düşünerek inmeyi önerdim. Aslında inmek zorunda kaldık.

Arkadaşım, "Biz bunları sürüklemek için mi getirdik" diye üzülüp durmakta idi. "Her yokuşun bir inişi var!" diyerek; olabildiğince teselli ile yaya olarak yola devam ettik. Mudanya'nın şose başından başlayarak yokuşun başlangıcı olan yerdeki çeşmeye kadar yolun iki yanı dut, çınar ve kestane ağaçlarıyla süslü, her iki tarafı dut bahçeleri, üzüm bağları ve zeytinliklerle örtülü... Güneş o kadar yükselmediği için hava oldukça serin idi.

Yokuşun yaya olarak çıkmak zorunda kaldığımız bölümünün birazı da gölgelik ağaçlarla bezenmişti. Yalnız dört kilometreden oluşan yokuşun en dik bölümünü yaya olarak bir buçuk saatte geçerek Tepe Derbendi[19] denilen ve Mudanya ile Bursa arasında bulunan dağın en yüksek yerine varmıştık.

Sıcak biraz basmış olduğundan epeyce terlemiş idik. Derbent muhafızlarının yatıp kalkmalarına mahsus olan tek ku-

19 Derbent: Geçit karakolu.

Mudanya yolundan Bursa'ya geliş.

lenin sayvanı kenarında Gemlik Körfezi'ne karşı oturarak kat kat ve genellikle yeşil bir renkte olan dağları, onların önündeki Marmara'yı seyrederek bir saat dinlendik. Oraya çıkıncaya kadar mataralarımızdaki su epeyce soğumuş olduğundan, adı geçen yerde ikram edilen tortulu suyu bir tarafa koyarak, kendi kaplarımızdan hararetimizi giderdik. Biraz da bisküvi yiyerek hareket ettik.

Her çıkışın bir inişi var

On bir buçukta Mudanya'dan yola çıktığımız cihetle yokuşun en dik yerine yirmi dakikada varmış ve geri kalanını yaya çıkarak Tepe Derbendi'ne biri yirmi geçe varmıştık. Bu hesapça Mudanya'dan oraya bir saat elli dakikada gelmişiz demektir. Bu derbent Mudanya'nın 8 kilometre ve 200 metre güneyindedir.

Derbentten hareketimizde saat ikiyi elli dakika geçiyordu[20]. Yokuştan aşağı bisikletlerimizi salıverdik. Yokuş, Mudanya tarafında olduğu kadar dik değildi. Bununla birlikte pek dik ve dolaşık noktası vardı ki orada mutlaka inmek, bir çeyrek kadar yürümek gerekiyordu. Mudanya'dan Bursa'ya araba ile gidenlerin bildiği gibi, inişin sağ tarafı oldukça dik

20 Yaklaşık saat 6.

bir uçurum. Sol tarafıysa, yol yapıldığı sırada düzeltilmiş yarlardan oluşuyor. Arkadaşıma, elini frende bulundurmasını, gerektiğinde ön tekerleği ayakla bastırarak durmasını, bağırarak ihtar ettim. Bisikletin üstünde atılmayacak kadar geri basıyoruz. Lakin oluşan ters güç, özellikle yük nedeniyle pek ziyade idi. Birkaç dakika içinde yokuşun öteki yerlerinden daha ziyade dik olan yerine ve Bursa'dan gelen arabaların dik yokuşu çıktıktan sonra çoğunlukla biraz dinlendikleri noktaya yaklaşıyorduk ki, bayırın alt tarafındaki kıvrımların birinden bir arabanın dolaştığını gördüm. Gerçi aramızda epey mesafe vardı. Bizim hızımıza göre ona herhalde o dolaşıklı noktalarda rastlayacak idik. Bu durumdan kaçınmak için, yukarıda anlattığımız durma, dinlenme noktasında bisikletlerden inmek zorunluluğu vardı.

İnişteki tehlike

Şu satırları yazacak kadar bir zaman içinde geriden gelmekte olan arkadaşıma seslenerek, "Ben nasıl manevra yapıyorsam öyle yap" diye bağırdım. Ve sol tarafta, seyrek fundalıklar ile örtülü, küçük lakin biraz bayır olan yere sapıp, böylece bisikletin hızını çabucak değiştirerek atladım. Arkadaşım da bunu olabildiğince yaptı. Yokuş inilirken durmak için fren kullanıldığı gibi, ön tekerlek ayakla basılarak durulur, lakin bu son çaredir. Çünkü meyilli bir yerde, özellikle durmadan artan bir hızla artan bir birikmiş güç ve süratle gidilirken ayakları dayayıp durmak pek büyük bir ihtiyatsızlıktır. Düz yerde bile durur durmaz inmek gerekirken, yokuşlarda durulduğu zaman daha ziyade bir hızla atlamak gerekir. Oysa ayaklar tekerleğe basarken kendisini toplamak herkes için her zaman olanaklı değildir. En iyisi, kesin zorunluluk olmadıkça, yolun müsaadesine göre sağa ya da sola, yokuşça bir yere doğru gidip, ayakla da yardım ederek, bizim yapmak zorunda kaldığımız şekilde hareket etmektir.

Anlattığım gibi bisikletlerden inerek, bir buçuk kilometreyi yaya indik. İniş olduğu için inmek için harcadığımız zaman

Bursa'ya girişte Abdal Köprüsü.

on üç, on dört dakikadan ibaretti. Araba geçti. Beygirler bisikletten korkar imiş. Eğer hızla üzerlerine gitse idik, mutlaka geri dönüp, yokuş aşağı, içindekilerle birlikte arabayı sürükleyecekler ya da uçuruma ya da dağ tarafına sapacaklardı. Böyle yokuşlu ve dolambaçlı yerlerde araba ya da hayvan yanından geçilirken, daima tehlikeli yanı bisikletli kendi tarafına alıp, öteki yanı hayvana bırakmalıdır ki ürktüğü zaman az çok kazanın önü alınmış olur. Doğru yol, ona yaklaşmadan durmaktır.

Nilüfer Köprüsü

Yokuş biraz yatıklaştı. İlerdeki düz şose ve Nilüfer Köprüsü görülüyordu. Oraya varabilmek için bir iki dirsek daha dolaşmak gerekiyordu. Yine bisikletlere atladık. Orhan Gazi hazretlerinin halile-i muhteremeleri [saygın eşleri] tarafından yaptırılıp o nam ile yâd edilmekte olan köprüye geldik. Derbent'ten oraya gelinceye kadar kaplarımızın üzerindeki keçeler kurumuş olduğundan suları serinleştirmek üzere mataraları iple bağlayıp Nilüfer çayına attık. Kuraklık mevsimi olduğu için bir buçuk karış su vardı. Nehrin iki yanındaki izler, kış mevsiminde, suların coşkun zamanında epeyce yeri dolduracağını gösteriyor.

Biraz ötede, söğüt ağaçlarının gölgesinde manda sürmekte olan birkaç köylü çocuğu bizi görerek, daha doğrusu bisikletlere sevinerek, hep bir ağızdan neşelerini belirtmekte idiler.

Köprüden bakılacak olursa, bir kilometre kadar ötede, bir top yeşillik görülür ki, orası büyük ve gölgelikli ağaçlarla süslü olan Büyük Bekleme ya da Dinlenme ya da Geçit adlarıyla isimlendirilmiş olan yerdir.

Büyük bekleme

Köprübaşından bisikletlere binmiş olarak geçtik. Gölgesi çok bir ağaç seçerek makineleri dayayıp birer iskemleye oturduk. Mevki gerçekten çok tatlı idi. Bursa-Mudanya şimendifer hattı inşa edilmezden önce çoğunlukla gelip giden arabalar için burası bir durak, bir dinlenme yeri imiş. Şimdi her ne kadar önemini yitirmiş ise de yine cuma ve pazar zevk erbabı gelip gitmekte, yakından akıp giden nehirden avlanan nefis balıklar ile ağızlarını tatlandırmaktadırlar.

Bizim geldiğimizi gören kahveci, elinde bir büyük su şişesi, bir bardak olduğu halde geldi. Kahveleri, daha sonra, istediğimiz zaman getirmesini tembih ettik. Getirilen su gayet berraktı. Hele soğukluğu, eğer kuyudan çekip getirip doldurduğunu görmemiş olsaydık, mutlaka kar ile soğutulmuş sanırdık. Bizim su kaplarını da bu su ile doldurarak, ayrıca bir kovanın içinde aşlama ettirdik. İşte burada ilk kez, Mudanya'da özlediğimiz hem soğuk hem de tatlı suyu buluyor idik.

Bundan iyi yemek yenilecek yer olamazdı. Hemen nevaleyi ortaya döktük, soğukluk olmak üzere karpuz aradık. O da bitmiş. Beraberimizde bulunan şeker ve limon tuzu ile soğuk bir limonata yapmaya karar verdik. Bardaklara suyu koyup şekeri de attık, karıştırdık. Ay ne görüyoruz? Bardaktaki su sapsarı oldu. Arkadaşım, suyun dokunur bir şey olup olmadığını anlamayı düşündüyse de, soğuklukça ve lezzetçe olağanüstü olan bir suyun şekerle renginin değişmesinden bir şey çıkmayacağını açıklayarak, bardaklara limon tuzunu da attım. Tuz eridikçe suyun rengi doğal halini aldı. Şekerin etkisiyle ayrılmış olan bir madeni madde, asidin etkisiyle tekrar eriyip karışınca, su eski rengine gelmiş oldu. Hokkabazların

şerbeti gibi renkten renge girmiş olan limonatalarımızı içtik. Hem de şu hale bir zaman güldük.

Yemek ve dinlenme tam bir buçuk saat sürmüştü. Bu yerden ayrılmayı canımız istemiyordu. Esmekte olan rüzgâr, ağaçların yaptıkları uğultu içimizi açıyordu. Şu soğuk sudan bir tek daha içerek yola düzüldük. Rüzgâr biraz daha arttı. Karşı taraftan geldiği için hızımızı kesiyordu. Hızlı gidebilmek için doğal olarak zorlamak gerekiyor, bu nedenle arkadaşımı yakınmaya zorluyordu.

Büyük Bekleme, hemen yolun yarısında, on beş kilometre beş yüz metrede olduğundan, daha on altı buçuk kilometrelik yolumuz kalmıştı. Tam yirmi ikinci kilometrede Küçük Bekleme, ya da Küçük Dinlenme denilen yer vardır ki, yöresi ağaçlık, kenarından su geçen bir yerdir. Geçit mevkii kadar güzel değilse de burası da zararsızdır. Evvelbaharda [ilkbahar] buraların güzelliğine doyum olmaz. Buracıkta da bir kahve içmek istedik. Oldukça kalabalık vardı. Kahvelerimizi içerken üniforma giymiş, resmi okulların birinden oldukları anlaşılan birtakım efendiler gözümüze ilişti.

Ziraat Mekteb-i Şahanesi

Bir adam bir yerde yabancı olunca, kendisini ötekilere tanıtmak için pek zorlanmaz. Biz de bir selam vererek yanlarına gittik. Bulunan yerin adı ile başlayan sohbet, hangi okul öğrencisi oldukları sorusuna uzandı. Meğerse beş yüz metre ötedeki, Bursa Ziraat Mekteb-i Şahanesi'nden imişler. Yöredeki topraklara ve tarıma ilişkin birçok genel sohbetten sonra okulu ziyaret edip edemeyeceğimizi sorduk. "Siz değil, hatta sıradan bir köylü de gelmiş olsa, içini de dışını da tümü ile gezebilir. Kesinlikle serbesttir. Makine ve araç ve gereçlerini görmek için pek çok kimse gelip ziyaret ediyorlar" cevabını aldık.

Üç çeyrek zaman da burada geçirmiş idik. Böyle dört tarafı yeşillik bir yerde, fenden, özellikle buraya yakışık alan tarım fenninden söz etmek doyulur şey değil. Oradan da ayrılıp, hemen biraz ötede bulunan Ziraat Okulu'nun bahçesine

Bursa Ziraat Mekteb-i Şahanesi.

girdik. Arabalarımızdan inmeksizin iç bahçeye de girdik. Bahçe ve binanın düzenliliği ve yetkinliği, her türden ehli kuşlar için ayrılan yerler, yağ çıkarmaya ayrılan yer ve daha çiftlik ve çiftçilikte bulunması gereken şeyler özenle düzenlenmişti.

Okul binasının içi de dışı gibi düzgün ve temizdi. Öğrenci efendiler genel sınav vermekte oldukları için bahçede rastladığımız son sınıf öğrencilerinden iki efendiye, tarım gereçleri konusunda bize bilgi vermelerini, gerekli açıklamaların yapılmasını rica ettik. Memnunlukla kabul ettiler. Önce saban ve ona ilişkin şeyleri, tarakların türlerini, tohum atmaya yarayan araba ile tereyağının suyunu alan cihazları anlattılar ve kullanma şekillerini açıkladılar. Eski tarım gereçleri ile yeniler arasındaki mekanik ve zirai farkları kısaca anlattılar. Gördüğümüz şeyler bize tümüyle yabancı idi. Gül yağı üretmek de öğretildiğinden bir yanda bir imbik bulunuyordu.

Efendilerin, gerek davranışları, gerek konuşmaları, nezaket, terbiye ve yeteneklerini ve gördükleri derslerden tam olarak yararlandıklarını gösteriyordu ki, bu halden dolayı içimizden nasıl bir memnunluk ve iftihar ile duygulandığımızı anlatmak mümkün değildir. Şöyle böyle bir saat kadar vakit geçirmişiz. Bu kadarcık bir aşinalık dostane bir veda ile sona erdi. Okulun dışına kadar birlikte geldiler. Bisikletlere bindik, şose ile bahçe arasındaki hendeğin üstüne atılmış tahta köprüden geçip Bursa yolunu tuttuk. Buradan sonra yol da daha düzenli hale geldi. Tamir edileli çok zaman olmadığı için ça-

20. yüzyıl başlarında Acemler'de panayır.

kılları meydanda değildi. Lakin rüzgâr tam karşıdan estiği için yolumuzu kesiyordu. Rüzgârın etkisine rağmen hızla yol alıyorduk ama bu da yorgunluk veriyordu.

Artık Bursa şehri göründü. Bütün görkemi ile yükselerek, her biri bir mabedi yüceleştiren süsler gibi, Müslümanlığı koruyan minareler insanın içini dindarlıkla dolduruyordu. Gerçekten bu benzersiz şehir, camilerinin ve mescitlerinin bolluğu ile tektir. Keşiş Dağı'nın eteklerine yapılmış olduğundan, hemen ne taraftan bakılsa tümü ile görülmektedir ki uzaktan bakılınca güzel bir tablo karşısında bulunuluyormuş gibi olur. Şu görüntü, bir çekici gücü varmış gibi hızlanmamıza neden oldu. Olağanüstü gayretle rüzgârın dayanmasını güçsüz bırakmaya çalışıyorduk.

Acemler'e varış

Acemler mevkiine yaklaştık; yol sağ tarafa kıvrıldı. Rüzgârı sola almış bulunuyorduk. Burası Bursa'nın tatlılığı ile nam alan gezinti yerlerinden biridir. Hele baharda, çok ferahlatıcı bir yer olurmuş. Orada bir kahve içmek niyetiyle belediye ta-

Üzerindeki dükkânlarla tanınan Irgandı köprüsü.

rafından düzenlenmiş ve yapılmış olan bahçeye girdik. Büyücek bir havuzla ona bakan köşk, söğüt, kestane ve öteki gölgeli ağaçları içeren bu bahçe, her ne kadar bu mevsimde gezinti yeri olamazsa da bizim gibi hem görmek hem de yorgunluk almak isteyenler için güzel bir dinlenme yeridir. Birer şekerli kahve ile soğuk su istedik. Kahveci yaşlı bir adamdı, "Kahvenin sıcağını bulursunuz. Lakin suyun soğuğu burada bulunamaz. Burada kullandığımız su istasyon çeşmesinin suyudur" cevabını verdi.

Yorgunluk kahvesi

Yanımızda istenilen soğuklukta su bulunduğu için yalnız birer yorgunluk kahvesi yapmasını tembihledik. Salkımsöğüdün gölgesinde, rüzgârın etkisiyle titremekte olan havuzun kenarında oturduk. Kahveci ile sohbete başladık. Zevk erbabı için bir gezinti yeri olan bu gibi yerler, kiracıları için bir inziva yeri olduğundan; onlarla sohbet etmek isteyenler bu yalnızlıktan usanmış ya da yalnızlığa alışmış olan bu zavallı adamların dertlerini dinlemek zorundadırlar.

Kırk dakika zaman da orada geçirmişiz. Velosipetlerimize binerek şose yolunu tuttuk. Buradan sonrası artık şehir içi olarak kabul edilebileceğinden araba, hayvan kalabalığı vardı. Birkaç çocuk peşimizden koşmak istedilerse de vazgeçtiler. Şose hissedilir derecede yükseliyordu. Gerçi yolun o kadarcık eğilmesi yayalar için etkisiz idi, ama bisiklet hassas olduğundan eğimin etkisi derhal görülür. Karşıdan gelen rüzgârın şiddeti velosipedin hızı ile artarak kalmış olan birkaç kilometreyi güçlükle yapmamıza neden oluyordu. Kaplıcaların yanından sapmayıp doğru gittik. Zira şehrin büyük caddesi olan Balıkpazarı'ndan velosipetle geçmek güççedir. Hiçbir saniye kalabalıktan kurtulunmaz.

Yaz olmak münasebetiyle, istasyon önündeki kahvede bulunan ahalinin alkışları arasından Tatar Köprüsü'ne doğru gittik. Doğruca Hükümet Caddesi'ne giden yeni yoldan gitmemiş idik. Bu köprü yolundan Setbaşı denilen yere çıkmak istiyorduk. Keşke yeni yoldan gitse imişiz. Bu köprü yolundan bin zahmetle dar, pis sokaklardan geçerek Setbaşı Köprüsü'nü bulabildik. Geçtiğimiz sokaklardan büyük küçük birçok işsiz güçsüzü de beraberimizde toplayarak otelin önüne kadar getirdiğimizi söylemeye de gerek yoktur.

Bisikletlerimizle beraber otelin üst katına çıktık. Birinci işimiz arabalarımızı bir odaya yerleştirip kapamak idi. Hareket ve açık hava nedeniyle hazım işi de artmış bulunduğundan hemen yemek yiyip biraz dinlendikten sonra çelikli kaplıcalarının birine giderek banyo ile yorgunluğumuzu tümüyle gidermeye karar verdik.

Bursa'da Birkaç Gün

Akşam saat bir idi. Yemekten sonra Setbaşı'nda akan suyun şırıltısına karşı, serin serin esmekte olan rüzgâra göğüs vererek otelin salonunda oturuyor idik. Yorgunluktan hemen hemen eser kalmamıştı.

Biraz dolaşmak, şehrin gece halini görmek isteği ile çıktık. Dükkânlar kapanmış, yalnız kahveler kalmıştı. Telgrafhane karşısındaki muhallebici dükkânı açık bulunduğundan oraya girdik. Ahududu ile kaymaklı dondurma yapmışlardı. Orada yediğimiz dondurma gerçekten pek nefisti. Hele kaymaklısı, İstanbul'daki en namlı dondurmacılarınki ile kıyas kabul etmeyecek derecede idi. Bu dut [ahududu] böğürtlen türünde, Keşiş yöresinde, kendiliğinden yetişen bir meyvedir ki, hemen sadece Bursa'ya hastır. Nefis şerbeti de yapılıyor.

Otele döndük. Çalgılı gazinodaki ahenk henüz bitmemiş idi. Bir akşam öncesinden kalma, bayat şarkıları yineliyorlardı. Onları dinlemekle vakit geçireceğimize dinlensek daha iyidir, diyerek yataklarımıza çekildik.

Bursa'da bulunduğumuz geceler hep böyle gezerek vakit geçirmekte, gündüzleri görülecek yerleri dolaşmakta idik. Günlerden birini, büyük binaları ziyarete ayırdık. Gittiğimiz yerler mahalle arası, özellikle Eski Hisar ciheti olup çoğunlukla yokuş olduğundan, velosipetlerimizden yararlanamıyorduk.

Tophane'den Bursa ovasına bakış

Sabahleyin erkenden kalkıp kahvaltıdan sonra sokağa çıktık. Setbaşı tarafında olan esnaf dalga dalga çarşı yanına, dük-

Osman Gazi ve Sultan Orhan türbelerinin yer aldığı Tophane.

kânlarına gidiyorlardı. Tahtakale denilen yere gittik. Oradan biraz ötede, sol tarafa dönen sokaklardan birine saptık. Yolu sorarak elbette buluruz diyorduk. Maksadımız Tophane denilen yere çıkmak, orada Sultan Osman Gazi ile Orhan Gazi hazretlerinin türbelerini ziyaret etmek, o gönül açan yerden ovayı seyretmekti.

Birkaç sokak dolaştık. Dar bir yola girdik. Pis kokudan tabakhane olduğu anlaşılan bir yerin önünden geçiyorduk. Kapının önünde tabak esnafından birine rastlayarak yolu sorduk, "Doğru git, sonra sola yukarı sap, sağdıç" diye anlattı. Burada yerliler birbirlerine "sağdıç" diyorlar. Biz de "sağdıç"a teşekkür ederek "sola yukarı" saptık. Doğruca Tophane mevkiine vardık.

Ovaya, özellikle doğu yönüne egemen olan bu set, Bursa şehrinin en güzel yeri denilmeye hak kazanmıştır. Buraya çıkılınca, geniş bir ova, daha doğrusu doğa gibi bir kudretli üstadın maharetli elinden çıkmış zümrüt renkli bir levha, bir bahar bayramı meydanı karşısında bulunuluyor. Yöreyi çeviren dağlar, adeta bir saygı duygusuyla ovaya doğru eğiliyor. Vadiyi birer gümüş çizgi gibi birçok yerinden kesen yolları süsleyen kavak ağaçları rüzgârın hafif hafif titretmesiyle dalgalanmakta olan yoncalarla birleşerek, şu mevsimde bahar günlerine benzeyen görüntüler yaratıyor, güneyde gör-

kemli bir biçimde yükselen Keşiş Dağı'nın doruğundaki beyaz örtünün ışıkları ile parıl parıl parlıyor, yer yer o dağın yarattığı gölceğizler, akarsular, göklerden düşmüş gümüş renkli yıldızlar gibi doğayı süslüyordu. İşte bunlar doğa güzelliklerine karşı bakanları çekici bir şekilde şaşırtıyordu.

Barek Allah! Bu ne vadi? Bu ne mera-yı nemadar?
Arz edip çehre-yi hazari çemenistan ile eşcar
Sanki tanzir ediyor mâh-ı ağustosta baharı;
Var mıdır başka bir iklimde bu vadi gibi âsar?
Almış etrafını bir hiss-i muhabbet ile; güya,
Münzeciptir o yeşil sahaya etrafındaki kuhsar.
Serfirazı o cibalin ki, Keşiş Dağı diyorlar,
Tac-ı şeyhuheti re'sinde anın sade beyaz kar.
Belki vaktiyle yanıp sinesi ateş savururdu,
Şimdi mahbubu yolunda ediyor varını isar.[21]

Şu görüntüyü, doymadan, doyamadan gözledikten sonra oradan ayrıldık. Türbe-i şerifleri de ziyaret edip başka yoldan geri döndük.

Ulucami'ye ininceye kadar rastlamış olduğumuz suların hepsi Pınarbaşı suyuna benziyordu. Büyük caddeye inmiştik. Bir makine gürültüsü dikkatimi çekti. O tarafa gittik. Keçe yapan bir makine imiş. Bir yandan yünleri alıyor, öteki tarafta bir silindir üzerine sararak yumuşak, güzel bir hale getiriyordu. Şaşılacak nokta burası değildi; makineyi işletmek için

21 Kutsal Tanrı! Bu ne vadi? Bu ne verimli mera?
Yüzünü yeşil çimenler ve bitkilerle gösterip
Sanki ağustos ayında baharın benzerini yaratıyor
Başka bir iklimde bu vadi gibi eserler var mıdır?
Yöresini bir sevgi duygusuyla sarmış olsun, sanki
Yöresindeki dağlar o yeşil alana tutkundur
O dağların en yükseği ki Keşiş Dağı diyorlar
Şeyhlik tacı onun başında sade beyaz kar
Belki vaktiyle yanıp bağrından ateş savururdu
Şimdi sevgilisine varını döküyor.

20. yüzyıl başlarında Ulucami ve çevresi.

itici gücü sağlayan değirmen dolabında ve o dolabı hareket ettirmek için kullanılan suda idi. Oldukça keskin bir koku ve su şırıltısı duyduk. Fabrikatörden izin alarak alttaki çarkın altına gittik. Adeta büyücek bir değirmen çarkı idi. Tabakhanelerde kullanıldıktan sonra gelen su büyük çarkı işlettikten sonra öteki tarafa gidiyordu. Şiddetle akarak çarkın vuruşuyla zerreciklere ayrılan su, [sırf] orada bulunanları değil, uzaktakileri de rahatsız ediyordu.

Öğleye yakın Ulucami'ye geldik. Ne kadar şehri dolaşmaya çıksak mutlaka bu cami-i şerife bir kez uğramakta idik. Adeta ferah ve serin olduğu için insana taze hayat arzusu veriyor. Akşamları velosipetle bir gezinti yapıyor, kaplıcaya uğruyor, sonra kaldığımız yere dönüyorduk.

Velosipetle Bursa civarında gezinti

İki yanı gölgeli ağaçlarla süslü düzenli şosede velosipetle gezinmek ne kadar hoşa gidiyor. Veyselkarani, Atıcılar denilen yerlere gidip dönerek böylece o gönül açan yerlerden kay-

naklanan zevk ve içten rahatlığı, belediye bahçesinde birer kahve içerek güçlendiriyorduk.

Bir aralık Karapınar'a gitmeyi istedik. Orası İnegöl yolu üzerinde olduğu için, oraya giderken orada da soğucak sular içmeyi uygun görüp vazgeçtik. Lakin şehrin bir saat güney doğusunda, Keşiş Dağı'nın yamacındaki kestane korusundan kaynayan Ak Çağlayan denilen soğuk suyun bulunduğu yerde dolaşmayı kararlaştırdık. Bir sabah erken, gerekli yiyeceklerimizi de alarak, kestane ağaçları ile çevrili ve ovanın doğu yönüne bakan bir set üzerine yapılmış olan yere gittik. Bir yandan su maslağın içine geliyor, sonra ovaya da feyiz ve bereket vermek üzere öteki taraftan akıp gidiyordu.

Su çok bol, dehşetli bir gürültü ile akıp gitmekte idi. İnsan beli büyüklüğünde olan arka sığmıyor, aktığı sırada köpürerek bembeyaz kesiliyordu. Soğukluk derecesini anlamak için yanımızda mizan-ül harare[22] yoktu. Lakin denemek için elimizi suyun aktığı yere soktuk. Bir dakika dayanmak mümkün değildi. Eğer inat etseydik mutlaka donacağı kuşkusuzdu. Suyun vurmasıyla ortaya çıkan ses ve manzara hiç görmediğimiz bir şey olduğu için, yorgunluğumuzu da unutarak, maslak içine atılıp soğuğun şiddetinden yarılmış olan karpuzların ölçülü biçimde sıçrayıp durmalarını seyre dalmış gitmişiz.

Kulaklarımız gürültüye, gözlerimiz su görüntüsüne alışmış olmalı ki kahvaltı etmek isteği bizi suyun başından ayırdı. Ovaya karşı sandalyeleri atarak tam bir iştah ile yemek yedik. Böyle yemek her yerde olanaklı değildir. Gerçek soğuk su, âlâ soğuk karpuz bulunabilirse de çekici ova ile ona hâkim olan şu yer bulunamayacağı gibi, insan beli kalınlığında abıhayat gibi berrak, berraklığı oranında taze suyu bulmak olanaksızdır.

Güneş henüz yükselmemiş, kestane ağaçlarının yaprakları arasından tatlı bir şekilde elenerek, sonbaharı andıran kuru yapraklarla örtülü nemli yere dökülüyor, suyun yoluna da

22 Mizan-ül harare: Termometre.

Ahmet Tevfik'in Bursa'ya gittiği yıllarda Işıklar'daki "Askeri İdadi".

yansıyarak, altı renkten oluşan bir tak ile onu süslüyor, terütaze bitkileri nurlu ışıklarıyla okşayarak içerdikleri her çiğ tanesini bin renge sokuyor. Koruluğun doğal süslerini tamamlayan türlü kuşlar, hele karatavuklar kendilerine öz bir ahenk, neşeli sesleriyle mutluluklarını arttırıyorlardı.

Günün bir bölümünü, her zaman olmayan tam bir özgürlük, zevk ve görkem ile geçirdik. Güneş, yatağına çekilmemiş ise de cennet gibi zümrüt yeşili sahanın tepelerini terk etmiş, ya da sabahleyin seyrine doyamadığı, gecelere tutkun ve isteklere yenilmiş de sabahı acele geri getirmek için guruba yönelmiş idi ki, biz de o sırada korudan ayrıldık. Karşı taraftaki dağların güneş ışıkları ile yaldızlanmış tepelerini seyir ede ede Mekteb-i İdadi-yi Askeri-yi Şahane[23] önünde indik.

Setbaşı gazinoları

Şehrin doğu yönünü kuşatan kutsal camileri ve kutsal mezarları ziyaret ederek Setbaşı'na geri döndük. Akşam olmuştu. Biz de dinlenmek için odamızda, dereye ve çalgılı gazinolara karşı oturuyorduk. Çalgıcılar her zamanki gibi ahenklerini

23 Mekteb-i İdadi-yi Askeri, günümüzdeki Işıklar Askeri Lisesi'dir.

yapıyor, gazinonun içinde garsonların öteye beriye koşuşarak müşterilerine hizmet etmekte oldukları görünüyordu.

Çalgı dinlemek değil, sadece nasıl bir yer olduğunu görmek ve vakit geçirmek için o tarafa bir gezinti yapmak isteğiyle otelden çıktık. Köprüyü geçtik. Gazinoların kapıları sağdan birinci sokak içinde bulunuyordu. İki gazino yan yana. Önce birincisinin kapısından girdik. Set üstüne yapılmış olduğundan önüne demir parmaklık çekilmiş, beyaz mermerli masalar dizilmiş. Masaların yöresi zevk erbabı ile doluydu. Buraya girdiğimiz zaman, ilk görüşte bir tiyatro sahnesinde oyun oynanıyor sandık. Çünkü gördüğümüz durumda bir ciddiyet yoktu. Oturanlar kendilerine verilmiş, ya da üstlendikleri rolü yapıyor ve onu yapmak için doğuştan bir yetenekleri olmadığını halleri ve kılık kıyafetleri ile anlatıyorlardı. Önce bu hale aldanıyoruz sandık. Gerçeğin öyle olduğunu anlamak için yöreye bir göz gezdirmek yeterli oldu.

Kısa camdan altına göğse kadar kuşak, kuşağın hemen alt tarafından başlayarak diz kapaklarına kadar kar gibi beyaz dizlik, ayaklarda kırmızı ya da siyah yemeni, başında yazma sarılı fes, uzun püsküllü zevk erbabı[24] her masada üçer dörder, bazıları yalnız olarak oturmuşlar:

Mey imiş vasıta âram-ı dile;
Giderirmiş gam-ı ferdayı bile;
İçelim badeyi, biz zevk edelim,
Varsın ahibba acısın halimize. [25]

diye içlerinden terennüm ederek çakıp çakıştırmakta idiler. Oradan çıktık. Yanındaki gazinoya girdik. Asıl ince saz burada idi. Gözümüzün masa başında görmeye alıştığı setre,

24 Camdan = yelek, dizlik = kısa pantolon, yemeni = ayakkabı

25 Mey imiş gönül ferahlığına araç;
Giderirmiş yarın derdini bile;
İçelim içkiyi, biz zevk edelim,
Varsın ahbaplar acısın halimize

ceket ve benzer giysiler giymiş, sefa ehli şevk ve neşelerini buluyorlardı. Bu kadar gezinti[den sonra], büyük bir yola çıkmak konusunda tereddüt ettiğimiz için ve sabahleyin başlayıp saat sekiz buçuğa kadar yönünü değiştirmeyen rüzgâr nedeniyle akşam serinliğinde hareket etmeye ve hem de Karapınar'ı görmeye karar verdik. Saat dokuzda Setbaşı'ndan hareketle, iki yoldan İstasyon caddesine, oradan Tatar köprüsünü geçip Kestel yolunu tuttuk. [...]

Sokaklar ve çarşı

Bursa'nın en bayındır yeri Setbaşı denilen ve oteller, gazinolar, manifatura mağazaları ile süslü olan yerdir. Setbaşı'ndan başlayarak, şehrin doğusunun sonuna kadar büyük bir cadde gider ki, öteki sokaklar bu yola çıkmaktadır. Yeni Yol denilen cadde, Büyük Cadde'yi istasyona bağlayan en kestirme sokaktır. Uzun Çarşı denilen üzeri kapalı büyük bir çarşı, düzenlilik bakımından her ne kadar İstanbul'daki Çarşı-yı Kebir [Kapalıçarşı] ile yarışamazsa da, büyüklükçe hatırı sayılır derecededir.

Bu çarşının büyük sokağı Tahtakale önünden Yeni Yol'a kadar uzanır. Oldukça geniş olduğu gibi üzeri de Bağdadi üstüne kireç sıvanmış ahşap kemerlerle örtülüdür. İki taraf tür-

Ahmet Tevfik'in Bursa'yı ziyareti sırasında henüz inşaatı süren Hamidiye Caddesi.

lü mallar doldurulmuş dükkânlar, mağazalar ile süslüdür. Yalnız düzensizlik, esnafın karmakarışık bulunmasındadır. Sözgelişi manifaturacı, basmacı dükkânının yanında peynirci, öteki yanında şekerci, bunların arasında kebapçı dükkânları bulunur ki, Dersaadet'ten giden her yabancının gözüne bunca farklılık pek hoş görülemez.

Çarşının ortasından her tür araba geçebildiği gibi, yüklü deve kataları da geçmektedir. Öteki sokakları pek geniş değilse de Çarşı-yı Kebir'in başına çıkan sokaklar derecesindedirler. Bu sokakların her biri ayrı esnaf tarafından işgal olunmaktadır. Bursa'nın başlıca ihracatından olan ipek dokuma satan dükkânlar bir sokakta olduğu gibi kunduracılar, fesçiler, kürkçüler, cevahirciler de ayrı ayrı bulunmaktadır. Bir de Bedesten varsa da şimdi metruktur. Bu Bedesten Çarşı-yı Kebir'deki Sandal Bedesteni'nden biraz büyücektir.

Tahtakale'den Uzun Çarşı'ya giden sokakları demirciler, parmakçılar, arabacılar doldurmakta, birinde de keçe külah yapan dükkânlar bulunmaktadır. Orada bakkaliye ile dolu mağazalar bulunduğu gibi bunların arasında yukarıya giden bir sokağın içinde üç dört kaymakçı dükkânı vardır. Bu sokakta her sabah Keşiş'ten getirilen karlar muhallebici ve kaymakçılara dağıtılır. Her caddede birçok helvacı dükkânı vardır.

Bursa'nın namlı kebapçı dükkânları da Uzun Çarşı yöresinde pek çok vardır. Hemen her sokak başında, büyük, izbe, kirliliğiyle birlikte hamam halveti sıcaklığında dükkânlara rastlanır.

Ayrıntılarını olabildiğince anlatmaya çalıştığım şu sokaklar ve pazar, Yeni Yol'un batısında bulunana çarşılar olup, bu yolun doğusunda da birçok sokaklar kuru yemişçiler, nalburlar, saraçlar ve öteki esnaf tarafından doldurulmuştur.

Yeni Yol, hemen ortasında Hükümet caddesinden ayrılıp istasyonda biter ki, böylece şehrin aşağı bölümünü ikiye böler. Bu bölme gerek temizlik gerekse âdet bakımından göze çarpmaktadır.

Bursa çarşısında bir sokak.

Bursa şehrinin hemen yarısı çarşı, pazar, alış veriş yeridir ki, daha önceleri ne kadar büyük bir ticaret merkezi olduğu bundan anlaşılmaktadır. Bursa'nın dünyada tanınmış kestaneleri de bu yolun sağ yönünde ve ona ayrılmış olan pazarda satılır. Şehrin her sokağında bir akar çeşme, her evinde akar su bulunduğundan durmadan akan suyun şırıltısı kulaktan ayrılmaz; bu suların hepsi soğuktur. Lakin tat bakımından birbirlerinden ayrışıktırlar. Bu iki su bunların hepsine üstün olduğu gibi Kavak Suyu da İstanbul'un en iyi sularına eşittir. Gümüş Suyu fena değilse de Pınarbaşı'ndan gelen su bunlardan ağırdır.

Şu tatlı sulardan başka, Altın Oluk ki, Setbaşı Oteli'nin karşısındaki çeşmeden akmaktadır, biz daima ondan içmekte idik. Soğuk ve tatlı bir sudur. Ak Çağlayan, Alaşehir, Müftü suları da şehrin çeşitli yerlerinde akmaktadır. Bursa'nın şöhretini yapan şeylerden biri de Keşiş'ten kaynaklanan ve Bursa'nın batısında toplanan maden sularıdır.

Bu sular iki tür olup bir kısmı çelik, öteki kısmı kükürt içermektedir. Suyu çelikli kaplıcalardan en önemlisi Eski

Kaplıca olup, Hüsnügüzel, Gönlüferah, Servinaz adlarıyla tanınanlar da çelik içeriklidir. Bunlardan başka Çekirgeler denilen ufak hamamlar vardır. Suları kükürtlü kaplıcalar: Büyük ve Küçük Kükürtlü, Yeni Kaplıca, Kaynarca, Kara Mustafa Kaplıcalarıdır ki çoğu sinir hastalıkları ile siyatik ve romatizma hastalarına iyi gelmektedir.

Havlu şeftalisi, Bursa kestanesi

Bursa'nın şeftalisiyle kestanesinin pek meşhur olduğunu herkes bilir. Şeftalilerin en büyüğü 'havlu' denileni, en tatlısı 'Yeşil Türbe' adı verilen türüdür. Her türlü meyve bulunduğu gibi Hasan Bey kavunları ve bir tür ince kabuklu tatlı karpuzu da yazılmaya değer.

Ahududu, Keşiş yöresine has kendiliğinden yetişen bir meyve olup, nefis şurubu ve dondurması yapılır. Bursa'nın kaymağı da meşhurdur. Yöre köylerde âlâ üzüm yetiştirirler. Pekmez, sirke, şarap üretilmekte, ahalinin çoğu böcek yetiştirip koza üretmektedir.

Hafta arasında kutsal Ulucami yöresinde kurulmakta olan pazar görülmeye değer.

Bursa'dan Aksu'ya

Elveda! Hemen bir katarın şehirden uzaklaşmasına benzeyen bir hızla Bursa'yı geride bırakmakta idik. Bundan üzüldük de. Artık Bursa'da gezip dolaşacak bir yer, görülecek bir şey kalmamıştı. Ola ki, kaldığımız sürede pek ziyade alışmış olduğumuzdan şu garip hislerle duygulanıyorduk. Görmediğimiz yerleri köyleri göreceğimiz için daima ileriye doğru gitmek istiyorduk. Maksadımız İnegöl'e gitmekti. Lakin gideceğimiz yolu seçememiştik.

Bursa'dan İnegöl'e gitmek için iki yol vardır: Biri Yenişehir yolu ötekisi Aksu yoludur. İkincisi kestirmedir. Eğer Yenişehir yolunu tutacak olursak, beriki yolun bir buçuk katı yol yapmış olacağız. Bizim için fazla dolaşmak önemsiz bir şeydi. Bununla birlikte henüz şu iki yoldan birini seçememiştik. Karapınar'a kadar gidip orada bir karar vererek birini seçecektik.

Hacı Evhad Hanı

Bursa'nın 6,6 kilometre doğusunda yol üstünde iki büyük çınarın gölgesine sığınmış olan Hacı Evhad[26] Hanı'na vardığımızda saat dokuzu on yedi [saat yaklaşık 5] geçiyordu. Dokuzda hareket etmiştik. O halde altı kilometre ve altı yüz metreyi on yedi dakikada almış oluyoruz. Orada gayet soğuk ve tatlı bir kuyu suyu vardır. Birer kahve, su iç tikten sonra dokuz buçukta kalktık. Ona beş kala Kestel yolundan Kara-

26 Hacivat

Bir yüzyıl önce Bursa mesirelerinden bir görünüş

pınar'a giden yola geçip suyun lezzeti, soğukluğu, bulunduğu yerin güzelliği ile namlı bir gezinti yeri olan pınarın başına vardık.

Büyücek bir kayanın altından, üç gözden kaynamakta olan su, çakıllar üzerinden sıyrılarak hızla akıyordu. Kaynağa yakın yerde derinliği çok az ise de altı yedi metre uzaklaştıkta derinlik kazanıyor, hızı güçsüz bir insanı alıp götürecek bir hal alıyordu. Şimdi böyle sessiz sessiz akan suyun kabardığı zaman çoğunlukla bütün vadiyi kapladığı, yöresinde bir kaç kilometreye kadar dağılmış ve yuvarlanmaktan her biri bir biçime girmiş bulunan kayalardan anlaşılıyordu. Gezintiye gelenlerden kimse yoktu. Olsa bile bu zaman geri dönüş vakti olduğundan yine de yalnız kalacağımız belliydi.

Akşam yaklaştığı için havanın hüzünlü güzelliği ile suya yansımış olan ağaçların gölgesine ve durmaksızın akıp giden suya karşı bir akşam kahvaltısı ettik. Yiyeceklerimiz her istediğimiz yerde sofra kurmaya yatkındı. Yemek sırasında seçtiğimiz yol konusunu konuştuk. Kestel tarafından ayrılıp Aksu'ya giden yol, bulunduğumuz yerden pek de uzak değildi. Gerçi Aksu yolunu seçecek olursak, oldukça uzun iki yokuş çıkıp inmek zorunda kalacaktık. Yenişehir'den gidecek olursak yalnız Dinboz bayırını tırmanacaktık. Aksu'nun pek güzel bir yerde bulunduğu, gece kalındığı halde dinlenmek mümkün olduğunu biliyorduk. Nasıl olsa bir buçuk saat ka-

dar bir zaman içinde İnegöl'e varmak olanaklı değildir. Mutlaka yolda bir gece yatmak zorundayız. O halde yokuşun birini atlayıp Aksu'ya, orada bir gece yattıktan sonra İnegöl'e gideriz dedik. Biraz dolaşıp yöreyi seyrettik. Çıkmak zorunda olduğumuz dağ, pınarın bulunduğu yeri görebiliyordu. Oraya vardığımızda bu yeri göremesek bile mutlaka şoseyle birleşen yolu görebilecektik.

Saat on bire çeyrek kala [akşam saat 5-6 suları] oradan kalkıp yine geldiğimiz yoldan şoseye geri döndük. Yolun bir bölümü taşlık, bir bölümü de böğürtlen ve başka çalılarla süslenmiş dar ve çukur bir yol idi. Burada iki araba ya da hayvan ile karşılaşmış olsak onlardan biri mutlaka geriye dönüp bir meydanlık yer bulup ötekine yol vermelidir. Hamdolsun böyle bir münasebetsizliğe rastlamadan o hendekten kurtulduk. Şoseye çıktık. Daha önce geldiğimiz şosede biraz gittik. Sol tarafta Aksu'ya giden yokuşa saptık. Biraz çıktık. Şosenin sağ tarafından çayırlığın orta yerinde berrak bir suyun titremekte olduğu görülüyordu. Mataralarımızı Karapınar'da ıslatmayı düşünemediğimiz için burada ıslatmak düşüncesiyle elimizi suya soktuğumuz zaman ne kadar soğuk olduğunu anladık. Lezzeti de çok güzeldi. Yansıma olmamış olsa, saydamlığından adeta mecrasında su olduğu anlaşılmayacaktı. Kaplarımızı değil yalnız ıslatmak, yeni baştan doldurduk. Buradan başlayarak yolun eğimi artıyordu. Ağır ağır yarım saat kadar bir zamanda yokuşun üst başına vardık. İniş daha eğimli idi. Lakin o kadar uzun olmadığından bir iki dirsek dolaşır dolaşmaz aşağıdaki düzlüğe indik.

Ilıcak Boğazı

Yöresi yüksek dağlarla çevrili olduğundan burası bir boğaz idi. İlerde hayvan, araba bulunmadığı için yokuş aşağıya hızla indik. Yokuş aşağı olduğu için zahmet çekmeden ilerliyorduk.

Sağ tarafta ağaçlar arasına yapılmış bir ahır ile yanındaki binalar ve büyük ağaç kütüğünün içine akmakta olan su, bu-

ranın bir derbent olduğunu gösteriyordu. Yer güzel, yöresi çalılarla süslü, yıkılmış, kırılmış yaşlı çınarlar, boğazın darlığı nedeniyle bulutlara karışmış gibi görünen kayalar akşam garipliğine karışarak ruhlarımızı bir başka türlü etkiliyordu. Maslağın yanına velosipetlerimizi bıraktık. Bulduğumuz iki iskemleye oturduk.

"Sefa geldiniz, hoş geldiniz" diyerek derbentteki nöbetçi olan Ferhat onbaşı yanımıza geldi. Derbendin adını, Aksu'ya ne kadar uzaklıkta olduğunu sorduk. Bu mevkiye Ilıcak Boğazı denildiğini, derbendin de o adla anıldığını söyledi. Aksu'ya yedi kilometre kadar bir yol kalmış, o halde buradan on bir buçukta ya da guruba yirmi dakika kalarak kalkılmış olunursa herhalde gurup ile oraya varmak mümkündü. Biraz daha sohbetle vakit geçirdik. Buradaki adi karasineklerin çok kan içici olduklarını unutmak olanaksızdır. Ayaklarımızdaki oldukça kalın çorapların üzerinden iğne saplar gibi saldırmaları burada yatanlara Allah imdat eylesin dedirtiyordu.

Guruba yirmi beş dakika vardı. Veda edip oradan bisikletlere bindik. Lakin boğazın ilerisini görmek mümkün olmayıp, yokuş da olduğundan yolu tamamen göz önüne alıncaya kadar ihtiyatlı gidiyorduk. İlerledikten sonra yol tamamen göründü. Az eğimli bir yokuştan sonra şose sol tarafa dönüyor, tekrar doğrulup ufak bir ovayı ortasına yakın bir yerden ikiye bölüyordu. Henüz guruba çok vakit vardı. Lakin yöre tamamıyla kapalı olduğu için akşam oluvermiş, renkli gurup vaktinden önce ufukları, daha doğrusu dağ tepelerini kaplamıştı.

Yol sola dönerken birbirlerine yakın birçok küçük tepe, on beş yirmi metrelik dikçe yokuşlar oluşturuyor, arabalarımız tepelerden birinden inip hızla ötekine çıkıyordu. Şu sırada çok hoşlanıyorduk.

Akşamın yakınlaşması nedeniyle koyu nefti bir renk almış olan tepeler, onların üzerindeki siyahımsı lâl, onun da üstünde turuncu ve ona karışmış olan havai mavi renkler, büyük bir zevkle seyrettiğimiz bir takım tabloların tabii numunesi idi. Hem yol alıyor hem de şu tatlı tabiatı gözden

kaçırmıyor idik. Ya bizim gidişimizden ya da rüzgârla bulutların yer değiştirmesinden dolayı renkler birden başkalaştı: Gayet parlak bir gümüş levha üzerine birçok renkte hafif ve saydam olarak vernik çekilmişe döndü. Şu hali bir tabloda görsek onun gayrıtabii olarak, resim olarak yapıldığını düşünürdük.

Köye yaklaştığımızı, iki yandaki ekili tarlalardan anladık. Bostan bekçileri yüksek birer yer yapmışlar, geceyi geçirmek üzere oralara çekilmişlerdi. Hem ürünlerine bakıyorlar, hem de belki değerini bilmeden, şu tabiat manzaralarını seyrediyorlardı. Biraz sonra iki taraftaki arazi yüksekte kalarak şose alçalmaya başladı. Bundan, köyün girişine yaklaşmış olduğumuz anlaşılıyordu. Alacakaranlık denilecek bir aydınlık kalmıştı. Akşam garipliği çökmüştü. Büyük bir tahta olukla şosenin üst yanına geçirilmiş olan suyolunun altından geçtik. Eğim arttı. Tarla kenarında hayvanını yüklemekte olan köylüye, "Selamünaleyküm" diyebildik.

Hızlı gittiğimiz için verdiği karşılığı işitemedik.

Bazen ufak tedbirler büyük kazaları önler

İki tarafı ıhlamur ve başka sık yapraklı ağaçlarla süslenmiş, ve bir köye giriş olmaya yakışır bir yokuştan iniyorduk. Lakin yol burada bir kavis çevirdiği için ilerisi görülemiyordu. Pedalı geriye basarak, vakit vakit freni sıkarak hızımı hafifletmeye çalışıyordum. Virajı döner dönmez yol genişledi. Önde bir ahşap köprü göründü. Göründü değil, hayal meyal fark edildi. Ne tür, nasıl bir köprü olduğunu anlamaya vakit olmadığı için köprüye varmaksızın durdum. Zaten yol eğilmeye başlar başlamaz, arkadaşıma, olabildiği kadar benden geri kalmasını, fren ile manivelalarla idareye hazır bir halde olmasını ihtar etmiştim. Velosipetten atlar atlamaz, ona seslenerek hızını kesmesini ve buraya varmadan, bir kazaya meydan verilmemek için tekrar ediyordum. Lakin inişin başlangıcında, ihtiyatsızca hızını arttırmış olduğundan frenle tutturulamayacağı anlaşılıyordu. Bereket versin ki, yolun sol

tarafından iniyor, böylece sağda ufak bir meydan bırakıyordu.

Daha o noktaya varmadan önce, "Freni sık! Sağa sap!" sözcükleriyle, sağ taraftaki meydancığa göre bir daire çizerek, freni de sıkıp, manivelayı da olabildiğince geri basmasını anlatmayı başardım. Bu manevrayı tamamıyla yaptıysa da öyle hızla gelen bir makinenin çark etmesi pek kolay olmadığından kenarda, set üzerine giderek hız kesildiği anda atlamak isteyip arabayı elinden bırakmış, kendisi elleri üstünde kalmıştı. Yan tarafa düşen makine sürünerek yokuş yukarı, üç dört metre gittikten sonra durdu. Yanına koştum. Hamdolsun bir şey olmamıştı.

Köye girmek için köprüden geçtik. Yük arabalarının sık sık geçmeleri yüzünden harap olmaya yüz tutmuş olan tahtaları velosipedin geçmesine pek müsait değildi. Maazallah hızla köprüden geçmeye kalkmış olsaydık o zaman facialarn en fecisi yüz gösterecekti. Köprüden sonra iri taşlarla yapılmış, kaldırımlı bir yolun sonunda birçok fenerlerin yakılmış olduğunu gördük. Burası köyün çarşısı idi. Herkes tarlasından, işinden dönmüş, arabasını temizlemek, hayvanını sulamakla meşgul. Bazıları kollarını sıvamış, akar çeşmeden abdest alarak namaza hazırlanmakta idi. Çarşının ortasına geldik. Köylüler yöremizi aldılar. Yalnız bizi seyrediyorlardı. Böyle geç vakitte bir köye gelen yolcunun mutlaka dinlenmeye ihtiyacı tabiidir. Burada bir han ve benzeri yatacak bir yer olup olmadığını sorduk.

Aksu Köyü

Aksu Bursa'nın yirmi beş kilometre güneydoğusunda ve İnegöl yolu üzerinde, Bursa tarafında bulunan Ilıcak Boğazı'ndan başlayarak altı buçuk kilometre genişliğinde ufak bir vadinin sonunda, Kazgancı Bayırı ya da Aksu Bayırı denilen ve beş kilometre uzayan dik ve dolaşıklı bir yokuşun altındadır. Tamamıyla Müslüman olmak üzere 653 nüfusu, 121 hanesi vardır. Köyde yalnız bir Rum bakkal vardır.

Birçok kahveler, güzel bir cami ile ona bitişik bir İptidai Mektebi[27] vardır. Bursa yöresinde yetişmesi mümkün olan sebze ve meyvenin hepsinin yetişebildiği gibi, arazinin gülfidanı yetiştirmeye uygun olması dolayısıyla birkaç yıl önce diktirilmiş olan fidanlardan alınan yağların Kızanlık gül yağına eşit olduğunu köylüler, fen uzmanlarının denemelerinden öğrendiklerine göre söylemektedirler.

Tarla ve bostanları beldenin hemen içinden geçen Aksu ırmağı ile sulanmakta ve gerekli öteki gereksinmeler için de bu su kullanılmaktadır. Tadı hoş ve gayet soğuk olmakla beraber hazmettirici, denildiğine göre yararlı madeni maddeleri de içermekte imiş. Ahalisi çalışkan ve görgülüdür. Misafir bulunduğumuz akşam çoğu konuşmalarımız, henüz köyden dışarıya çıkmamış bir delikanlı ile oldu. Ahali arasında ona da kömürcülük görevi düşmüştü. Bu delikanlıda gördüğümüz zekâ ve nezaket ve İslamiyet'e ilişkin bilgisi ve inancı belirtilmeye değerdi. Köy yöresi dağlık olduğu için av çok ve keklik ve tavşan meşhur imiş. Dört beş saat kadar gidilirse yerlilerin 'zink' dedikleri geyiğe de rastlanmakta ve avcılık köy halkının kış eğlencesini oluşturmaktaydı.[28]

27 İptidai Mektebi: İlkokul

28 Cumhuriyet'in ilanından sonra 1924 yılında Mustafa Kemal yaptığı Anadolu gezisinde Aksu'ya da uğramıştır:

...Aksu'da Bursa'dan otomobillerle karşılamaya gelmiş vali, belediye başkanı, jandarma komutanı, polis müdürü ile öteki kişilerden ve çeşitli kurumların temsilcilerinden oluşan heyet Aksu köylüleriyle birlikte bekliyordu. Burada çok samimi karşılama yapıldı. Karşılayanların ve köylülerin sevinci sonsuzdu. Otomobillerden inen Reisicumhur Hazretleri kendilerini köylülerin oluşturduğu bir saygınlık halesi ile çevrili buldular. Aksu'da durulmayacaktı. Muhterem Gazi köy halkının rica ve istirhamlarını kırmadılar ve bir çınar gölgesinde özellikle halılarla süslenmiş bir sette bir çeyrek kadar dinlendiler. Köy muhtarının sunduğu kahveler içildi.

Reisicumhur Gazi Mustafa Kemal Paşa Hazretleri'nin sonbahar seyahatleri.

31 Ağustos 340

Aksu'dan İnegöl'e

Aksu'dan on buçukta çıkarak, köylülerin beğeni alkışları arasında yokuşa sardık. Şose, eğiliminin azaltılması için dönemeçli olarak yapılmış ise de yine çıkıldıkça dikleşiyordu. Çıkılabilecek en üst noktaya kadar velosipetle, kalanını yürüyerek çıktık. Dağın tepesi biraz genişliyor, şose de beş altı yüz metre kadar düzlükte devam ettikten sonra yine iniş başlıyordu. İniş tarafında, yani İnegöl tarafında Kazgancı Derbendi bulunmaktadır.

Kazgancı Derbendi

Oraya elli dakikada varmıştık. Yolda ve oradaki görüntüler doğanın bu topraklara büyük bir süsleme lütfunda bulunduğunu gösteriyordu. Çok güzel, yüksek bir yerde bulunan bu derbent her iki taraftan gelen yolcular için başlıca bir dinlenme yeridir. Yöresinde oldukça tatlı ve buraların öteki suları gibi soğuk bir su tabiatın içindeki bir oluktan süzülüp akmakta, yokuşu çıkarak sıcaktan bunalmış olan susamışlara hayat vermektedir.

Yarım saat kadar şu gönül alan yerde dinlendik, yolcularla sohbeti kendilerine bir eğlence edinen derbentlilerle konuştuk. Bire on kala oradan ayrıldık. Yine çıkıldığı gibi inmeye başladık. Bayırın biraz yeri dik olduğu için, bir iki dirsek dolaşıncaya kadar velosipetlerimize binmemiş idik. Daha sonra atlayıp inmekte idik ki, İnegöl ovası karşımıza çıkmaya başladı. Kuş bakışı ile görüldüğü zaman başka bir hal ve inildik-

çe başka bir görüntü veriyor, hem zihnimizi hem de gözlerimizi tatlı bir şekilde oyalıyordu.

Düzlüğe indik. Muntazam lakin oldukça çakıllı bir şosede ilerlemeye başladık. Yöre tamamıyla ekili, ovayı çeviren dağlar satrançvari tarlalar ile örtülü idi. Yolda biraz durakladık. Velosipetlerimizin lastiklerini hava ile dolduracak kadar zaman geçirdik. Tekrar binerek hızla yolumuza devam ettik. Hafif esmekte olan rüzgâr hızımız nedeniyle artıyor, oldukça zahmet veriyordu.

Gazhane bahçesinde dinlenme

Kazgancı bayırından sonra 48 dakikada 25 kilometre gitmiştik ki İstanbul tarzı düzenlenmiş ve renk renk çiçeklerle süslenmiş, ortası fıskiyeli yuvarlak bir havuzu olan, şirin bir bahçeye rastladık. Yolun hali, bahçelerin, durumu İnegöl'e yaklaşmakta olduğumuzu gösteriyordu. Şuracıktan bir kahve içmeksizin geçemeyecektik. Şose ile çiçek bahçesini birbirine bağlayan tahta köprüden geçip bahçeye girdik. Birer kahve içip yorgunluk aldıktan sonra üstümüzü başımızı silkip süpürerek şehre girebilecek bir kıyafetimiz oldu. Çünkü İnegöl'e bir buçuk kilometre uzaklıkta belediye tarafından yapılan gazhane ve şu bahçe ile kahve bu beldenin bayındırlık derecesinin açık bir kanıtı idi.

Şose çok tozlu olduğu için temizlenmekte epey güçlükle karşılaştık. Her ne hal ise olduğu kadar tuvaletten[29] ve üç çeyrek zamanlık istirahatten sonra beldeye doğrulduk. Girişi İstanbul stili yeni evlerle süslü[ydü], hele caddenin tam karşısına rastlayan hükümet binası pek güzel bir durum gösteriyordu. Bir köprüden geçerek sağ tarafta ve güzel bir bahçesi olan bir kıraathaneye girdik. Gölgeli ağaçlardan birine velosipetlerimizi dayayıp bir başkasının gölgesinde biz oturduk.

O sırada bahçeye pek çok insan toplanmıştı. Arabaları ve yapabildikleri kadar bizleri merakla seyrediyorlardı. Hele ço-

29 Üst baş temizliği, çeki düzen verme.

cukların gürültüleri bitip tükenmek bilmiyordu. Bu hali gören kahveci, çocukları büyükleri dağıttı. Çocuklar bahçeden çıktılar. Lakin dağılmadılar. Kıraathanenin karşısında bulunan köprünün parmaklığı üzerine kırlangıç yavruları gibi tüneyip bizi seyretmeyi sürdürdüler.

Ne isteyeceğimizi soran garsona, "Yemek yemeden bir şey içemeyiz" dedik.

İnegöl'de iki gece

Kıraathanede biraz dinlendikten sonra velosipetlerimizi götürerek kalabileceğimiz bir yer bulmaya ve rahat etmeye ihtiyacımız vardı. O yörede büyücek otelimsi bir hanı salık verdiler. Oraya gittik.

Bu han kasabanın en temiz hanı olmak üzere salık verilmişti. Kapısının iki yanı dükkân, içeri girildikte büyücek bir meydan, sağ taraftan merdivenle çıkıldıkta genişçe bir sofa ve oraya açılır beş altı oda kapısı, onların ilersindeki kapıdan girildikte yine bir sofa ve dört oda bulunmaktaydı. Gerçi Bursa'daki düzgün otelleri burada hayal etmek daha birkaç yıl geçmesine bağlıdır.

Yemekten sonra kıraathaneye gittik. Kahve içiyorduk, "Sefa geldiniz!" gibi nazik sözcüklerle yanımıza birisi gelerek, nereden geldiğimizi, nereli olduğumuzu sorduktan sonra, kıraathanenin kiracısı olduğunu ve Bosna ahalisinden bulunduğunu açıklayarak başlayan sohbet, öğle ezanı vaktine kadar sürdü. O gün cuma idi, dalga dalga toplanan cemaatle birlikte biz de camiye giderek namaz kıldık. Sonra kasabanın bir bölümünü dolaştık. Eski ve şimdiki hali arasında belirgin bir fark görülmektedir. Rastlayarak konuştuğumuz kişilerin çoğunluğu, Oylat kaplıcalarına, Çitli'ye ve Terce adındaki yere gitmekliğimizi salık verdiler.

Oylat beş saatlik uzaklıkta ve yollarının yarısı dağlık ve karayolu olduğundan oraya gitmeyi düşünmedikse de Çitli'ye gitmeyi zaten kararlaştırmıştık.

Kavaklar mesiresi

Bir akşam gezintisi yapmış olmak için Kavaklar denilen yere gittik. Bu yer çok güzel bir çayırlık olup önünden Göksu nehrinden ayrılmış bir ark geçmektedir. Çayırdan ayrılan daire biçiminde bir yerin yöresine söğüt ve öteki ağaçlar dikilmiş olduğundan yazın zevk erbabı burada gezintiye gelirlermiş. Biz de ağaçların altında biraz oturduk. Her ne kadar burası kasaba halkı gözünde meşhur ise de kapanık, hiç bir yer görmez ve her rüzgâr dokunmaz bir yerdir. Yöredeki bir su değirmenini gezmeye gittik. Üç büyük taşı olan yeni sistemde yapılmış bir değirmendir. Buğdayın un olmak üzere geçirdiği değişiklikleri izleyerek epeyce zaman geçirdik.

Çitli'ye gidiş

Ertesi gün sabah erkenden Çitli'ye gideceğimiz için yemekten sonra erkence yatmaya çekildik. Akşam her şeyi hazırlamış olduğumuzdan, sabahleyin kahvaltı ederek öğle yemeği için gerekli olan şeyleri aldık ve yola çıktık. Çitli'ye giden şoseyi bulmak kasabayı bir baştan bir başa geçmeye bağlı olduğundan bu yol sırasında başımıza epeyce halk toplandı. Şehirden dışarı çıkmak üzere idik. Arkamıza baktığımızda birçok kalabalığın bizim gidişimizi beklediklerini gördük. Şosede hızla ilerlemeye başladığımız zaman hep bir ağızdan alkışlıyorlar, lakin ne dedikleri anlaşılmıyordu. Düzgün yapılmış olan şosede eğlene eğlene yolumuzu sürdürdük.

İnegöl ovası, Ahi Dağı eteklerine kadar sürdüğü için bu yoldan gidilmiş olsaydı, bu dağa varılacaktı. Yedinci kilometrede, sol taraftaki Hasanpaşa köyü karşısından Çitli yolu sağ tarafa ayrıldı. Tam köyün karşısından ayrılan yola sapmayıp daha ileriden sapmıştık. Bu yol adi toprak yol ise de gayet düz ve etrafı tarla ve çayırlarla çevrili idi. Buradan Çitli suyu kaynağında bulunan yapı, beyaz bir kule halinde görülmektedir.

Yolda çeşitli kuşlara rastladık. Hele tarakçın[30] dedikleri sorguçlu kuşlar pek çoktu. Bizi görerek öteye beriye uçuşup saklanıyorlardı. Doğruca Çitli'ye giden ana yola sapmamış olduğumuz için Çitli köyünün içine düşmüştük. Köyün girişi ve çıkışında görüntü çok gönül alıcı ise de içi bataklık halinde idi. Sokakları su basmış olduğundan geçmek için hayli zahmet çektik. Köyden çıkılacak yerdeki harman yerinde bulunan köylüler kadın, çoluk, çocuk tümü bizi seyretmeye çıktılar.

Tarakçın ya da daha yaygın adıyla ibibik.

Köyden hemen ayrılır ayrılmaz kaynağa giden yokuşun üst başına vararak dikçe ve adi tarla yolundan oluşan yokuşu da çıkıp kaynağın bulunduğu salona vardık. Velosipetlerimizi bırakarak su doldurmakta olan işçilerin, "Hoşgeldiniz" diyerek doldurdukları maden suyundan birer bardak içtik. Bu suyun şişelerle alıp içtiğimiz su olduğunu kanıtlamak için kaynaktan çıkar çıkmaz değişikliğe uğradığını kabul etmek gerekiyor. Bu madensel ekşi bir su değil sanki tatlı, az şekerli gayet soğuk bir limonataya benziyordu. İstanbul'da iken alıp azar azar içtiğimiz suyu burada yüz yıkamak, baş yıkamak suretiyle israf ediyorduk. Şu değerli ve soğuk suyun başında yemek yemek zorunluluğunu duyduk. Yemekten sonra Bursa'dan getirmiş olduğumuz ahududu şurubuyla soğuk Çitli suyunu karıştırarak içine biraz da limon tuzu atarak yapmış olduğumuz gazozun nefasetini anlatmak mümkün değildir.

İki buçuk saat vakit geçirmiş idik. Kaynak yöresinde ovaya bakan birçok oda yapılmış, orada kalmak isteyenlere dinlenme olanakları sağlanmış idi. Oraları gezdik. Oldukça düzenli ise de yiyecek içecek bulmak pek müşkül. Ya İnegöl'den gelirken getirmeli ya da Çitli köyünden ne bulunabilirse

30 İbibik için o yörede kullanılan ad (e.n.).

onunla yetinmelidir. Bir aralık orada kalmaya karar vermiş isek de yiyecek bulmanın güçlüğü bir yana, canımızın sıkılacağını da düşünerek geriye dönmeyi uygun bulduk.

Hasanpaşa köyü

Dönüşte, köyün dışından geçen yolu izleyerek şoseye çıktık. Vakit erken olduğu için Hasanpaşa köyüne uğrayarak biraz zaman da orada geçirdik. Yöresi bahçelik, üstleri sazlar kamışlar ile örtülü kulübeler, bizim gibi büyük şehirlerin kalabalığından yorulmuş insanların gözünde özgürce bir hayat sürebilmek için birer istirahat köşküdür.

Köye girdiğimiz zaman kimseyi göremedik. Yalnız birkaç çocuk bizi görerek kulübelerden birine koşuştular. Meğer orası köyün kahvesi imiş. Kahvedeki köylüler bizi karşılamaya geldiler. Oracıktaki doğal yeşil halı üzerine oturduk. Onlar da yöremizi aldılar. Öteden beriden konuştuk. Köyde oturanlar Gürcü göçmenlerden çalışkan adamlardır. Çoğu Türkçe'yi pek güzel konuşuyor.

Bir saat kadar onlarla oturup vakit geçirdikten sonra, o akşam orada kalmak için yaptıkları önerilere rağmen veda edip yola çıktık. Bu köy, İnegöl-Çitli arasındaki yolun tam ortasında bulunuyor. İnegöl'den Hasanpaşa köyüne 6 kilometre sekiz yüz metre ve oradan Çitli'ye 6 kilometre üç yüz elli metredir.

Bir nalın çivisinin velosipete verdiği zarar

Geri dönüşümüz yine şoseden oldu. Her ne kadar biraz çakıllı ise de şosenin iki yanındaki yaya yolu velosipet için pek uygundu. Rüzgâr karşıdan esmemiş olsaydı o kadar yolu hiç durmaksızın yapacaktık. Üç saat Çitli'de, bir saat ise Gürcü köyünde vakit geçirmek gidip dönmek için de bir saat bir çeyrek zaman sarf etmiş olduğumuzdan dönüşümüzü gören çocukların sevinçli sesleri epeyce insanı yol üstüne topladı. Kasabaya girilecek yere birikmiş olan ahali arasından geçmek mümkün olmadığından inmek zorunda kaldık.

Kasabanın o yöndeki çarşısına girmiştik. Arkadaşım velosipedin arka lastiğine saplanmış olan nalın çivisini çıkarmak ihtiyatsızlığında bulundu. Çivi ufak bir delik açmış olduğundan oradan hava kaçmakta idi. Zaten kaldığımız yere on dakikalık bir yol kalmış olduğundan yürüyerek gittik. Geçtiğimiz yol kasabanın tam ortasından geçiyor ve bir çarşıdan ötekine uzanıyordu. Sokaklardan çoluk çocuk ve meraklı büyüklerden oluşan bir kalabalık ile birlikte yürüyerek otele geldik. Yapmış olduğumuz şu beş saatlik gezinti bizdeki dolaşma isteğini azaltmamıştı. Bu akşam yine burada kalarak İnegöl'ün yöresini gezip görmeye karar verdik. Öğle yemeğinden sonra velosipedin zedelenmiş olan lastiğini tamir ederek şehrin güneybatısı yönünü gezmeye çıktık.

İnegöl yöresinde gezinti

Aksu'ya giden şose ile Keşiş dağları arasındaki ovanın güneybatısını oluşturan geniş arazi göz alabildiğince ekili tarlalar, bostanlar ile örtülü, yeşillikler arasındaki köyler uzaktan sanki birer kuş gibi görünmekte idiler. Harman mevsimi olduğu için herkes emeğinin ürününü müsabaka sahasına koyar gibi öbek öbek köyler yöresindeki meydanlara, çayırlara yığmışlar, neşe içinde çalışıyorlardı.

Hava sünbüli[31], bir de hafif rüzgâr esmekte olduğundan Keşiş dağının çektiği pamuk yığını gibi bulutlar harmanlarını yapıp da sürmekten o gün çiftçileri engellemişti. Bir gün önceki harmanını savurarak bazıları o günün kalan bölümünü, bir yıllık geçineceği, kazanılmış serveti, neşesinin ve mutluluğunun nedeni olan ekin yığınlarına karşı çubuk tüttürmekle zamanlarını geçiriyorlardı. Hangi harmana uğransa, hangi köylüye rastlansa yüzünde bir şevk görünüyor, kısaca her yer her şey gülüyor, eğleniyordu.

31 Yağmursuz, kapalı, sakin hava.

Mutlu köylüler

Kendi türünden olanların neşesine, kederine katılmak insanlarda saklı bir karakter olduğundan, şuradaki halkın neşesi bizi de neşelendiriyordu. Saatlerce dolaştık. Velosipetlerimize ağır yol veriyor, her gördüğümüzü gözden ayırmamak istiyormuşuz gibi uzaklaşamıyorduk. Şu cisimleşmiş emek, şu mutlu köylülerle sohbet etmek, vücut diliyle ifade ettikleri mutluluğu işitmek istiyorduk. Harmanlardan birinin yanına indik. Arabalarımızı başak yığınlarından birine dayadık. Yürekten bir selam vererek, biri harmanı süpürmekle, öteki ikisi de dinlenmekte olan köylülerin yanına gittik. Zaten bizim geldiğimizi görmüşlerdi.

"Buyurun" diyerek, sırma işlemeli bir yaygı gibi yeri örten gayet beyaz, parlak samanların üzerine oturmamızı teklif ettiler. O saman sedir üzerine oturduğumuz zaman gerçekten değerli bir yaygıyı zedelemekten sakınırcasına eğreti bir durum almıştık ki köylünün biri, "Rahat edin, ezilmekle samana bir şey olmaz" diye uyardı.

Bu üç kişiden biri altmış, belki yetmişi geçkin, lakin ihtiyar denilemeyecek kadar dinç bir adamdı. Zamanın soğuğu sıcağı, neşeli yüzünde derin çizgiler çizerek, sanki geçen ömründe yaşadığı olayları kendisine has hatlarla çizmiş bırakmıştı. Diğer iki delikanlının yüzlerindeki benzerlikten, onun oğulları olduğu anlaşılıyordu.

Nereden geldiğimizi, nereli olduğumuzu sorarak, İstanbul'dan geldiğimizi anlayınca, yaşlı adam olağanüstü memnun olarak gençlik zamanına İstanbul'a olan gezisini ve orada kaldığı sürede görüp geçirdiklerini özlemle anlatmaya başladı. Oğulları belki bin kez babalarının ağzından bu öyküleri dinledikleri halde yine şaşkınlık içinde kulak vermekte ve İstanbul'un zevk ve sefasına ve yaşam biçimine özlem duymakta idiler. Maddi ve manevi güçlerini yalnız harman ve sığırlarla uğraşmaktan başka bir şeyde kullanmamış olan ve yaşamın en tatlı tarafı olan aile ve tabii saflıklar içinde ömürlerini geçirmekte bulunan şu köylülerin büyük şehirlere ve şehirlile-

rin yaşam ve eğlence biçimlerine özlem duymalarında şaşılacak bir şey yoktur. İnsan neye alışır, ne ile uğraşırsa ondan bir derece bıkması, hele yaşam konusunda insanlık duyguları hangi tarafta ise oraya meyil göstermesi pek tabii bir şeydir.

Keşiş yöresinde kış ve ilkbahar

Medeniyetin sefahati ile köy hayatı; her ikisi de insanların haz duydukları şeyler olup birine alışanların ötekisini özlemesi ve yaşamını ona göre değiştirme imkanlarının peşinde koşması, hiç olmazsa istemesi doğa yasalarının gereğidir.

İhtiyarın, "İstanbul'da, o koca şehirde ne güzel vakit geçiriyorsunuz" şeklindeki özlem dolu sözlerine, "Böyle yeşil çimen üstünde, emeğinizin ürünü olan sırma gibi ekinlere yaslanarak, yörenizde dolaşan tosunlar ile tosun gibi çocuklarınızdan başka bir şey düşünmeyerek, ne hoş ömür sürüyorsunuz" cevabıyla karşılık verip; yazın ne ile meşgul olduklarını, kışın nasıl vakit geçirdiklerini sorduk.

"İşte şu gördüğünüz yığınları meydana getirmek için sonbahardan başlayarak biraz çalışıp, daha sonra tohumlarımızı toprağın özenli sinesine bırakırız. Yağmurlar yağar, daha sonra kış ilerleyip karlar, şu gördüğünüz tepeleri beyaz bir giysiye sokar, şimdi ekin yığınları ile süslenen bu zümrüt gibi çayır tek, lekesiz gümüşten daha parlak, daha beyaz kar ile örtülür. Kışın beyaz giysisine bürünmüş olan kulübelerin ocaklarından neşeyle çıtırdayan odunların dumanları delicesine esen rüzgâr tarafından yükseltilip alçaltılarak birtakım bulutlar oluşturur. İşte biz o zaman ocaklarımızın başında nar gibi kor dökmüş ateşe karşı çubuklarımızı yakarak emeğimizin ürünü olan sıcak tarhana çorbasıyla hayvanlarımızdan aldığımız peynir ve yumurta ile yapılmış hoşmerim yiyerek vakit geçiririz.

Yazın orak ve harman sebebiyle elimize almaya vakit bulamadığımız çifteleri bazen omuzlayarak sekiz on kişi bir olup ava çıkarız. Yöremizde neşe ile koşuşan av köpeklerinin avlamaları, ya da takibe uğrayan bir karacanın ormanda hız-

la ilerlemesinden oluşan çatırtı, soğuğun şiddetinden uyuşmak derecesine gelen azalarımıza can, yüreklerimize helecan verir. Avın bize verdiği mutlulukla vücutlarımız ateş kesilir, her birimiz birer ikişer av yüklenerek evlerimize döneriz."

Bir tarafta otlamakta olan sığırları göstererek, "İşte şu gördüğünüz hayvanlar ki, yazın her işimizde bize yardımcıdırlar. Saban, döven, harman, araba tamamıyla onların sayesinde sürülüp kalkar. Onlar o zaman sıcak ahırlarında geviş getirirler. Kısaca bizim için kış bir dinlenme dönemi, daha doğrusu yazın çabasına karşı bir ödüldür."

"Ya ilkbaharınız nasıldır?"

"Oh! İlkbahar! Doğanın yeniden hayat bulduğu bir mevsim mi? Irmakların coşarak pek taze, güzel kokulu çayırlar arasından, henüz yapraklanmamış ağaçların gölgesinden berrak berrak aktığı zaman mı? Kuşların yuvalarından çıkarak güzel güzel ötüşüp, koyunlarını meraya salmış olan çobanın etkili kavalına cevap veriyormuş gibi dem çektikleri o tatlı günleri mi soruyorsunuz? Seher vaktinde uzun bir ahenk ile öten bir horozun sesindeki etkiyi, birkaç gün önce doğmuş pamuk gibi beyaz bir kuzunun sürüden geri kalarak hazin hazin melemesini anlatmak mümkün müdür ki; baharı, o mutlu günleri ben de size anlatabileyim."

Böyle sohbet ile vakit geçirirken, sabahtan beri bazen gök kubbeyi örten bulutlar iri iri yağmur damlaları serpmeye başladı. Yaz yağmuru olduğundan çabuk geçeceği açıktı. Lakin velosipetlerimiz ıslanacaktı. Orada bulunan bir çuval eskisini üzerlerine örttük. Gülabdandan[32] dökülen güneş damlaları gibi tek tek düşmekte olan damlalar azaldı. Sonra bitti. Yerler çiylerle örtülü imiş gibi bir hal aldı. O sırada renkli bir bulut Keşiş dağlarının yüksek tepelerinden birinin hizasına gelerek dağıldı ve kıvrıla kıvrıla açıldı. Kendisi garip hissetmeye başlayan parlak renkli gelin o açıklıktan ışınlarını, yağmurlu günlere has tatlı bir mahmurlukla, doğrudan doğruya bu çalışma sahasına serperken bir parçası ucu Keşiş'e dayanmak

32 Gülsuyu şişesi

üzere bir ebemkuşağı oluşturuyordu ki; dünyaları aydınlatan güneşin bu çalışkan çiftçiler üstüne bir zafer takı dikmiş olduğu sanılırdı.

Musikinin en doğal nağmesi

Bu tatlı görüntüyü, bu çekici doğa görüntüsünü sessizce seyretmeye dalmıştık ki; hazin, hazin olduğu kadar etkili bir kaval sesi havaları doldurdu. Sanki doğa görüntülerinin en güzeline musiki ahenginin en doğal sesleriyle övgüler yağdırıyordu. Elimizde olmadan hepimiz susuyor, sanki duygularımızın gücünü kulaklarımızla gözlerimizde toplamak istiyorduk. Sular karamıştı. Artık oradan ayrılmak zorunda kalarak otele döndük. Yemekten sonra en önce konuşulan konu oradan Yenişehir'e mi yoksa Eski Şehir'e mi gidileceği sorunu idi.

Eski Şehir'e gidecek olursak Ahi Dağı gibi büyük bir engel bizi fazla yoracak, belki birtakım başka engeller de çıkacak, pek çok zaman gecikmemize neden olacaktı. Eğer Yenişehir'e gidecek olursak, orası hem yakın hem de yollar iyi ve tekrar Bursa'ya dönüldüğü zaman gezimizi bir üçgen çizerek yapmış olacaktık. Bununla birlikte üçgenin bir kenarını yapmış bulunuyorduk ki; İnegöl-Yenişehir tam birer açıda bulunacaktı. İkinci yolu seçerek ertesi gün harekete karar verdik. Bununla birlikte havanın bulanık olması bizi biraz tedirgin ediyordu. Keşiş yöresine has yağmurlar başlarsa günlerce kesilmek bilmediğinden bizim için, burada kapalı kalmak demekti. O akşam uyuyabildiğimiz kadar uyuyup sabahleyin ne zaman kalkar isek o zaman yola çıkmamız gerekiyordu. Uyku süresini kıssak yorgunluğumuzu alamayacağımız açıktı.

İnegöl kasabası

İnegöl kasabası, bu adla isimlendirilen ve kuzeyden güneye uzunluğu 5 ve doğudan batıya genişliği 2,5 saate uzanan Keşiş ve Ahi Dağları önünde bulunan tatlı bir ovanın hemen ortasında kuruludur. Sakar-

ya nehrinin kollarından Göksu ile sulanan ova, üretken ve bol ürün veren bir ovadır. Kasabanın havası ovanın gönül fetheden görüntüsüyle orantılıdır. İnegöl, Bursa'ya 46 ve Aksu'ya 21 kilometre uzaklıktadır. Kasaba yedi mahalleden oluşmaktadır ve 2.110 hanesi, 8.000'i aşkın nüfusu vardır. Sokakları ve pazarı çok düzgündür. Yıldırım Bayezid Hazretleri'nin yaptırdığı Cuma cami-i şerifi, İshak Paşa cami-i şerifi düzenli ve memur olduğu gibi İshak Paşa camii yanında on beş odalı medrese vardır ki; içinde o nam ile bir de kitaplığı vardır. Kasabanın en güzel yeri hükümet dairesinin bulunduğu geniş ve Bursa caddesine açılan caddedir.

Kasabanın içinde bulunan üç düzenli değirmen ile öteki yapılardan başka eskiler olarak bir vakıf hanı bulunmaktadır. Doğu tarafında ve üç saatlik uzaklıktaki Çitli suyu Avrupa'nın Vals ve Vichy maden sularından daha iyi olup çeşitli hastalıklara iyi gelmektedir. Bu sudan yılda seksen doksan bin şişe sürülmekte imiş. Bundan başka kasabaya yakın bir yerde Terce adıyla bir çelikli su da akıp gitmektedir. Beş saat uzaklıkta, iki üç değirmeni çevirmeye yetecek kadar ve suyu çelikli bir kaplıca varmış ki; yaz mevsiminde birçok ziyaretçiye şifa dağıtmakta imiş.

Ahmet Tevfik'in gördüğü yıllarda İnegöl.

İnegöl'den Yenişehir'e

Artık İnegöl'den ayrılıyoruz. İnsan böyledir; bugün burada yarın başka yerde. Bazen, akşam yattığı yerden, belki bir daha geri dönmemek üzere sabahleyin ayrılır, ömrünün birkaç saatini beraber geçirdiği, tatlı tatlı sohbetler ettiği, konuştuğu kimseleri bir daha görmemek üzere bırakıp gider.

Sabahleyin yarımda kalkmıştık.[33] Otelci ile hesabımızı kestik. İki gündür tanıştığımız insanlara, "Allahaısmarladık" dedik; arabalarımıza atladık.

İnegöl'den Yenişehir'e güzel bir şose vardır. Lakin biz oradan gitmeyecek idik. Köylülerin 'karayol' dedikleri özel yoldan gidecektik. Çünkü taşsız ve bazı yerlerde yöresi ağaçlarla süslenmiş olduğunu anlatarak salık vermişlerdi. O yoldan gidersek köylerin içinden, değirmenlerin yanından geçecektik.

Abidin civarında güneşte bisiklet tamiri

Saat birde Hükümet Caddesi'nden ayrıldık. Şehir içinde biraz yokuş çıktıktan sonra yolu bulduk. Peşimizden birkaç çocuk geliyordu ama o kadar meraklı olmadıklarından çok takip etmediler. Düzgün ve bahçeler arasında yapılmış olan şoseyi kesmiştik. Bahçeler bitti. Yani İnegöl yöresinden uzaklaşmıştık ki önümüze bir yokuş çıktı. Hamzabey Yokuşu diye tanınırmış. Küçük bir yokuştu.

Onun yarısına vardığımızda arkadaşımın çalmakta olduğu düdük sesini duydum. Durdum. Lakin henüz meydanda

33 Yaklaşık saat 7 sıraları.

yoktu. Yaya olarak geldiğini anladım. Her neyse geldi. Velosipedin arka lastiği patlamış. O nedenle inmek zorunda kalmış. Hemen tamir etmek gerekiyordu. Yolun sol tarafında görünmekte olan, köyün küçücük kabristanı yakında idi. Oraya gitmek zorunda kaldık. Başka yakın yerde dikili bir tek ağaç yok ki gölgesine sığınarak tamir işini orada yapalım. Yaşlı çınarın dibinde uğraşırken birkaç küçük köylü çocuğu yöremize toplandılar. Onlar da işsiz değillerdi. Kimi kazları, kimi hindileri güdüyorlardı. Arkadaşım alay olmak üzere kızın birini işaretle meşhur bir şarkının ilk dizesini okuyarak, "Bak şu güzel köylüye" dedi. "Lakin bu peri değil kaz çobanı" diye verdiğim cevap üzerine bir hayli güldük.

Çocuklar bizim davranışımızdan yüreklenerek velosipetler hakkında birçok soru sormaktan geri kalmadılar. "Şeytan arabasıdır" diye verdiğim cevaba kanmayarak asıl adını soruyorlardı.

Lastiğin deliğini bulamadık. Havanın mutlaka kapaktan çıkmış olduğunu düşündük. Tekrar yerleştirerek yola çıktık. Bununla birlikte orada bisikletimizi tamir ettiğimiz köyün adını sormayı unutmadık. Abidin Köyü imiş. Lakin bu adı anlayıncaya kadar akla karayı seçtik. Çünkü çocuklar kendi köylerine "Adbin Köyü" diyorlar. Bunun Abidin'in yanlış söylendiğini kim anlayabilir.

Oradan hareketle yokuş başına çıkmış idik ki; arkadaşım arabasından yine yakınmaya başladı. Bu kez kabahat lastikte değil ön tekerleğin ekseninde idi. Bulunduğumuz yerde ne bir ağaç gölgesi ne de gölge yapacak başka bir şey vardı. Güneş de ağustosa has şiddetiyle ortalığı kavuruyor, bu arada bizi de etkiliyordu. Her ne kadar şemsisiperlerimiz[34] yararlı oluyorsa da yine de etkisinden kurtulamıyorduk. Yokuşun alt başında birtakım yeşillikler görülüyordu. Gereken tamiri orada yapmaya karar verdik. Bayırı indik. Ama gördük ki orta yerden geçen oldukça büyük bir dere ağaçlarla bizim aramızı

34 Şemsisiper: Gezginlerin güneşten korunmak için feslerinin alına koydukları beyaz patiska.

kesiyordu. Şu engeli aşmak da mümkün değildi. Gerçi bisikletlerin üzerinde ihtiyat olarak alınmış yeterince ip vardı ama gölgeden yararlanmak için o kadar çabalayıp zahmete değmeyecekti. Yöreyi araştırdık. Gölge yapacak bir şey bulamadık. Orada bulunan büyükçe bir kayanın dibine oturarak ön tekerleği söktük. Bir de ne görelim. Eksenin vidasının bir bölümü bozulmamış mı? Tekrar yeniden takarak bozulan yeri cıvatalardan dışarıda bırakıp yerleştirdik. Eğer bir daha bozulacak olursa düzeltilmesi mümkün olmayacaktı.

Değirmende ikram

Oradan arabalarımıza bindik, yola girdik. Yol kuzeye gidecek iken doğuya gidiyordu. Hamzabey Yokuşu'nu oluşturan dağın eteğini dolaştıktan sonra biz bunun farkına vardık. Ekin yüklemekte olan köylülere sorup geri döndük, ahşap bir köprüden geçtik. Yolu düzelttik. Köprünün başında bir de su değirmeni vardı ki; Hamzabey Değirmeni denilmekle meşhurmuş. Etrafı çalılık, toprak bir yoldan biraz gittik. Yol kâh daralıp kâh genişliyordu. Birdenbire iniş peyda oldu, sola dönüp tekrar genişlediği yerde bir değirmene rastladık. Hazin bir çağıltı ile iki taş döndürerek işlemekte idi. Orada biraz dinlenmek hem de değirmeni görmek için arabalardan indik. Değirmene girdiğimiz zaman değirmenci ile birkaç kişi bizi hayretle karışık bir saygı ile karşıladılar. İkram olmak üzere değirmenci bize çörek verdi. Orada biraz kahvaltı yaptık.

Deliklikaya Boğazı

Değirmenin karşı sırasında, akmakta olan derenin öte tarafında yüksek tek parça bir kaya vardı ki ötesinde berisinde pencere gibi açılmış deliklerinin içinin boş olduğu anlaşılıyordu. Bu kaya nedeniyle buraya Deliklikaya Boğazı deniliyor. Değirmen de o adla anılıyor. Biraz ötede görünmekte olan köy Boğaz Köyü olup buradan başlayarak artık Yenişehir ovasının açıldığı kabul ediliyor.

Değirmenin önünden arabalara binerek açıldık. Sakarya'nın kollarından birini izliyorduk. Şimdiye kadar sağ ve sol tarafta tepeler rüzgârı kesiyorlardı. Boğazdan çıktıktan sonra oldukça etkilemeye başladı. Güneş de epeyce yükselmiş bulunduğundan sıcaklık artmıştı. Rüzgârın direnci nedeniyle oldukça zahmetli bir yolculuktan sonra Ayas Köyü'ne vardık. Köye girişimiz pek tuhaf oldu. Köy halkı hep harmanda bulunduğu için kadınlarla çocuklardan başka kimse yoktu. Köyün girişinden arabalarımızla girdik. Kadınlar bizi görerek evlerine kapanıp kapılarını kapatıyorlar, kimi pencereye çıkıp bakıyor, kimi bahçe duvarının üzerinden seyrediyordu. Rast geldiğimiz birkaç çocuğa bizi köyün çarşısına götürmelerini rica ettik. Bizimle birlikte geliyorlardı.

Köy tamamen düzlükte kurulmamış olduğundan düzensiz ve yokuşlu sokakta velosipetlerden inmek zorunda kaldık. Köyün ortasında yaklaşık 8 arşınkarelik[35] ufak bir kahvenin önüne getirdiler. Kahvede bir iki kişi ile ve onlarla beraber köyün muhtarı olan kişi, buyurun diyerek bizi karşıladılar. Velosipetleri bir köşeye koyarak pikeye [ahşap kerevet] çıktık.

Köylüce bir öğle yemeği

Biraz yorulmuş isek de açlığımız son dereceye varmıştı. Köyde bakkal ya da yiyecek satan kimse olup olmadığını sorduk. "Burada öyle kimse olmaz" cevabını verdiler. Gerçi yanımızda bisküvi ve değirmenden aldığımız köy ekmeği varsa da, yağda pişmiş yumurta ve peynir gibi bir şeyin bulunmasını istiyorduk. Çünkü soğuk yemek pek çabuk acıktırıyor. Sürekli hareket halinde olduğumuz için ihtiyaca yetmiyordu. Köylülerin birbirlerine bakışları canımı sıktı. Nasıl olursa olsun bize paramızla yiyecek bulmalarını muhtardan rica ettik. Bu gibi şeylere gerek olmadığını söyleyerek kendisi bizzat gitti. Yarım saat sonra bir sahan içinde altı yedi tane yumurtayı tere-

35 Arşın: Yaklaşık 0.78 metre.

yağı ile pişirmiş olduğu halde geldi. Yanına rendelenmiş peynir eklemişti. Âlâ köy ekmeğini yumurtaya batırıp, peşinden peynire göstererek karnımızı güzelce doyurduk. Biraz istirahat ettikten sonra yola çıktık.

Arızalı ve kumluk yolda gittik. Kıyısını takip etmekte olduğumuz çayın dolambaçlı ve genişçe bir yerinde yol biri kuzeye biri de batıya gitmek üzere ikiye ayrılıyordu. Hangisini seçmek gerektiği konusunda tereddüt ettik. Suyun öteki kıyısında ağaçların altında birtakım köylülerin oturmakta olduklarını gördük. Yenişehir'e gitmek için hangi yolun kestirme olduğunu sormak için birçok bağırıp çağırdık. Lakin rüzgâr yüzünden sesimizi işittiremedik. Bir haberleşme yolu aramakta iken, üstü başı temiz bir çocuk yanımıza geldi. Gerek yorgunluk gerekse yanlış bir yola sapmak korkusu bizi bunaltmıştı. Çocuğu görür görmez çok memnun olduk ve yolu sorduk.

Bunların her ikisi de Yenişehir'e giderse de kuzeye giden yol daha kestirme ve doğru, ötekisi ise birtakım köyleri dolaşırmış. Birinci yolu tutarak, ufacık bir yokuş çıktıktan sonra artık düzlüğe düştük. Biraz ileride görünen bir köyün harman yerleri önünden geçiyorduk. Harmandaki köylüler biraz görüşmek için durmaklığımızı rica ettiler. Birer su içtik. "Harmanların karşı tarafındaki büyük kavun karpuz tarlasından karpuz getirtmek mümkün müdür?" sorumuza; "Orası zengin bir kişinindir. Lakin kendisi burada bulunmadıkça biz koparıp da veremeyiz" dediler. Oradan hareket ettik.

Yıkık bir çınarın gölgesinde

Çok zorlukla yol alıyorduk. Yenişehir ovasını çeviren dağların durumundan dolayı öyle bir sağanak oluyordu ki; bize engel oluşturmaya başlamıştı. Bir çaba ile onu da yendik. Dört beş kilometreyi çok zorlukla aştık. Sıcaklık ve yorgunluk dermanımızı kesmiş idi. Ne olursa olsun dinlenmek, rüzgârın şiddeti azalıncaya kadar vakit geçirmek için yolun kenarındaki bir çınar ağacının dibine indik. Ağacın yarısından

yukarısı vaktiyle devrilmiş, bundan dolayı üzerinde gölge edecek yaprak kalmamıştı. Kökü beş altı metre yüksekliğinde ve gayet kalın olduğu için onun gölgesine sığındık. Arabaları ağaca dayar dayamaz bir hayli su içtikten sonra hemen ceketlerimizi giyerek yere uzandık. Böylece rüzgârın etkisinden korunmuş oluyorduk. Terimizi kurutmak için bundan daha kolay yol yoktu. Eğer fanila değiştirmeye kalkışsa idik soyunup giyininceye kadar mutlaka vücudumuzu rüzgâra kaptıracaktık.

Türk pehlivanlarının piri

Yattığım yerden yolun öteki tarafında alabildiğine uzanıp giden karpuz tarlası gözüme ilişti. Arkadaşıma gösterdim. Çok ısınmıştık. Ama fazla su içmekten korktuğumuz için sabrediyorduk. Tatlıca bir karpuz Bursa'nın ahududu dondurmasından daha çok makbule geçecek ve hiçbir fenalığı olmayacaktı. Biraz dinlendikten sonra kulübesinde oturmakta olan bağcıdan bir iki karpuz istemek üzere tarlanın yanına gittim. Olmuşundan iki karpuz getirmesini istedim. Lakin öyle bir iki karpuz için çağrılmaya alışık olmayan bağcı cevap vermeye bile tenezzül etmedi. Ben ise vazgeçmeyip seslenmeyi sürdürüyordum.

"Daha karpuzlar yetişmedi, hepsi hamdır. Büyüklüğüne bakma, karpuzdan anlamaz mısın?" diye cevap vermeye tenezzül etti. Ondan da umudumuzu keserek ağacın altına döndüm. Hem dinleniyor hem de konuşuyorduk.

Tarlanın bekçi kulübesinin arkasından iki kişi çıktı. Tarlayı geçip yola çıktılar. Gelişlerinden bizi görerek konuşmak için geldikleri anlaşılıyordu. Birer selam verip oturdular. Bu zatlardan biri orta boylu, kara sakal ve bıyıklı, topluca; ötekisi uzunca boylu, kemikli sarışın, saçma sakalına kır düşmüş, kavi vücutlu lakin zayıf idi. Yanlarında dört beş yaşlarında bir de çocuk vardı.

Yanımıza gelir gelmez, önce karpuz tarlasının sahibinin orada bulunmadığını, kendilerinin de oraya konuk olarak

gelmiş bulunduklarını ve karpuzların gerçekten henüz olmamış olduklarını söylediler. Sonra bizim nereye gideceğimizi sordular. Biz de onların nereli olduklarını sorduk. Kara sakallı zat Yenişehirli imiş. İstanbul'a birçok kez gitmiş. Kuruyemişçilik edermiş. Ötekisi ise Yenişehir yakınındaki Meker Köyü'nde yaşıyormuş. Henüz İstanbul'a gitmemiş. Hali ve tutumu, yüzünün görüntüsü ve konuşma biçimi saf ve iyi bir insan olduğunu gösteriyordu. Konuşma sırasında sağ elinin iki parmağının olmadığını görerek ne gibi bir kaza sonucu olarak parmaklarını yitirdiğini sorduk. Üzüntü ile eline bakarak, "Bu elim böyle olmasaydı ben de böyle fakir kalmazdım. Ben eskiden oldukça hatırı sayılır pehlivanlardan idim" [diyerek devam etti].

"Bundan yirmi yıl kadar önce İstanbul'da büyük bir düğün olmuş. Benim de şöhretimi işitmişler, düğüne bir ay kala beni de İstanbul'a davet etmişlerdi. Düğünün pek büyük ve önemli olduğunu biliyorduk. Bundan dolayı övünüp seviniyorduk. Düğüne gidecek olan pehlivanların en önemlisi bendim. İstanbul'a gitmezden önce bir eğlence yapıp eşe dosta bir ziyafet verelim dedik. Gidişimizden bir gün önce ziyafetimizi yaptık. Herkes mutluydu.

Herkes belindeki silahı boşaltıyor, şerefimize eğleniyorduk. Benim de silahım bir altı patlar vardı. Ben de onu çekip havaya atış ettim. Silahın kabzası avucumun içinde dağılıp elimi de dağıttı. Yarayı tedavi ettirdim ama parmaklarımdan ikisi büsbütün kopmuştu. Bunu kaybettiğime yanmam. O zamana kadar kazanmış olduğum şöhretimin mahvolmasına üzülürüm. Eğer o düğünde hazır bulunmuş olsaydım, şimdiki Yusuf Pehlivan[36] gibi belki daha çok nam kazanmış olacaktım. Yusuf ve daha başkaları benim arkadaşım idi. Altı ay kadar beraber gezdirdim. Şimdi bir de Kara Ahmet varmış. Onu da tanırım" diye öyküsünü anlattı.

Sözünün doğruluğunu konuşma biçimindeki saflık kanıtlıyordu. Medeni memleketlerde hiçbir pehlivan tarafından

36 Koca Yusuf

sırtı yere gelmeyen Yusuf'tan daha üstün bir pehlivan iken bu suretle felakete uğrayan bu adamın haline biz de üzüldük. Buralarda ne adla tanındığını sorduk. "Eskiden bana Mehmet Pehlivan derlerdi. Parmaklarımı kaybettikten sonra Parmaksız Mehmet Pehlivan denilse herkes tanır. Epeyce bir zamandır artık pehlivanlığı bıraktım, çoluk çocuk sahibi oldum. İşte bu gördüğünüz dördüncü oğlumdur. Eğer siz Yenişehir'e giderseniz orada Arap Mehmet Ali Pehlivan vardır. Onun güzel bir hanı var. Oraya ininiz. Pek rahat edersiniz. Benden selam söyleyiniz. İyi dostumdur."

"Yusuf Pehlivan'ın Amerika'dan gelirken denizde boğulduğunu duydunuz mu?"

"Vefat ettiğini duydum. Avrupa'ya gittiğini de bilirim. Lakin nasıl vefat ettiğini bilmiyordum. Demek denizde boğuldu ha! Pek çok para kazanmış olduğunu söylüyorlardı. O zaten buralı değildi. Rumeli'nden idi."

Böyle öteden beriden konuştuk. Vakit ikindiyi geçmiş, rüzgâr da bir derece hafiflemişti. Mehmet Pehlivan'ın davetine nazikâne teşekkür ederek o akşam mutlaka Yenişehir'e gitmeyi düşündüğümüzü söyledik. Velosipetlerimize bindik. Geniş bir sazlık içinden gezen tatlı bir kumsal yolda ağır ağır yol aldık. Rüzgâr hâlâ engel oluyordu. Lakin sabahki kadar değildi. Yolu bir zaman izledikten sonra öteki taraftan İnegöl'ü Yenişehir'e bağlayan şoseye çıktık. Şosenin bir yanında da Yenişehir'in ihtiyacına yetecek suyu şehre götüren su dolabının ağaç oluğu görülüyordu. Bir köprüden geçerek kasabaya girdik.

Ahaliyi memnun etmek için meydanda dönmek

Girdiğimiz sokak çok genişti. Parke taşına benzeyen gayet düzgün biçimde taşlar döşenmiş güzel kaldırım[37] üstünde ilerledik. Kapılarının önünde bulunan bazı kimselere çarşıyı sorarak doğruca bir meydana vardık. Arkadaşım geriden gel-

37 Taş döşeli yol

mekte idi. Meydana varır varmaz indim. Bir otel ya da düzgünce bir yer sormakta iken temizce şalvar ve lata[38] giymiş kara sakallı bir zat kahvenin birinden kalkarak yanıma geldi, "Oğlum bir şey rica edeceğim. Eğer ricamı kabul ederseniz bizi memnun etmiş olacaksınız" [dedi]. "Ricanız nedir? Elimden gelir şey ise baş üstüne."

"Arabaya bin de şurada biraz dolaş. Biz de görelim. Biz bunu bir kez gördüğümüz için pek merak ediyoruz." Bu söz üzerine yorgunluğuma rağmen velosipede tekrar binerek meydanın ortasında bulunan şadırvanın çepeçevre parmaklığı yöresinde birkaç kez dolaştım. Oranın köpekleri pek azılı. Ben velosipetle hızla giderken yöremi aldılar. Ahali sopa ile onları dağıtmasaydılar, beni mutlaka alaşağı edeceklerdi. Böylece orada dolaşıp şu meraklıları memnun ettikten sonra kasabada düzgün bir mahal olmadığını, han namı altında birtakım misafirhaneleri bulunduğunu haber aldım.

Ben böyle meşgul iken, bir alay çocuğun hep bir ağızdan bağırarak gürültü koparmakta olduklarını duydum. Bizim arkadaşın yöresini almışlar, her birisi bir şey söylüyor, bağırıyorlar, çağırıyorlar, gürültü ediyorlardı. Şehre girdikten sonra çocuklar onunla yarış etmeye kalkmışlar, rahat bırakmamışlar. Sonunda inmek zorunda kalmış. Arkadaşımla görüşerek Parmaksız Mehmet Pehlivan'ın salık verdiği Arap Mehmet Ali Pehlivan'ın hanına gitmeye karar verdik. Sokak gayet güzel kaldırım olduğu için arabalara binerek hana girdik. Onları yukarıya çıkarttık. Büyücek bir meydanın etrafına çepeçevre yapılmış olan odalardan birini seçerek içine girdik. Biz velosipetleri yerleştirmekle meşgulken meraklı ahali bizden önce odaya dolup bir yanda bulunan minderi doldurmuşlar. Biz işimizi bitirdik. Bir de ne bakalım. Oturacak, dinlenecek yer kalmamış. Gevezelik için bahane arıyorlar.

"Af edersiniz ağalar! Biz pek yorgunuz. Biraz çekiliniz de biz dinlendikten sonra aşağıya kahveye ineriz orada görüşürüz" diyerek nezaketle odadan çıkarmaya mecbur kaldık.

38 Önü açık kısa cüppeye benzer, ulema sınıfına özgü bir giysi.

Üstümüzü çıkardık. Yüzümüzü gözümüzü yıkadık. Çarşıya çıktık.

Çarşı büyük ve oldukça düzgündür. Önce vardığımız şadırvanlı meydana karşı olan kahveye girdik, oturduk. Kahvehanenin içinde orta yerde yüksek ve büyücek bir mermer taş bulunmakta idi ki, ortasına dikilmiş bir demir çatalın üzerine büyücek bir buz parçası takmışlar. Etrafına birkaç şurup şişesi dizilmiş. Burada karın bolluğunu görünce Mudanya'daki sıcak suları anımsadık.

Akşam saat yarıma kadar şehrin içini dolaştık. Akşam yemeğini yer yemez yine o kahveye gittik. Serin bir rüzgâr esmekte olduğu için saat üçe kadar [yaklaşık 22.00] bazı kimselerle sohbet ederek vakit geçirdik. İkram olmak üzere ısmarlanan üç dört fincan kahveyi de üst üste içmek zorunda kaldığımızı da unutmayalım. Hana döndüğümüzde ertesi gün hareket edip etmeyeceğimizi konuştuk. Saat kaçta uyanacak olursak o zaman harekete karar verdik. Ertesi günü saat on birde kalkarak biraz kahvaltı ettikten sonra saat on ikide yola çıktık.

Yenişehir kasabası

Yenişehir kasabası Bursa'nın 55 kilometre doğusunda, İnegöl'ün 30 kilometre kuzeyinde, geniş ve verimli bir ovada kurulmuştur. 5200'ü Müslüman, 420'si Ermeni olmak üzere 5620 nüfusu vardır. Kasaba 12 mahalleye ayrılmış olup içinde 1000 hane, 12 cami-i şerif, 4 mescit, 4 medrese, 1 kilise, 2 han, 3 hamam, 1 rüştiye, 1 iptidai, 7 sübyan mektebi vardır.[39] Kasabada bulunan 2 kütüphaneden biri Hacı Ali Kütüphanesi olup Gazi Süleyman Paşa Medresesi içinde ve 732 cilt kitabı vardır.

Bir ipek fabrikası varsa da şimdilik çalışmamaktadır. Sultan Osman Hazretleri'nin saltanat döneminde, Bursa'nın fethinden önce, Yenişehir bir zamanlar Devlet-i Aliye-yi Osmaniye'nin payitahtı bulunmuş olduğundan, tarihi şöhreti olan ve o vakitlerden kalma bir saray hara-

39 Rüştiye: Ortaokul, İptidai: İlkokul, Sübyan mektebi: Mahalle okulu

Velosipedle Cevelan'ın *yazıldığı dönemde Yenişehir.*

besi halen durmaktadır. Osman Gazi Hazretleri'nin kardeşinin oğlu olup 701 tarihinde[40] Koyunhisar Savaşı'nda şehit olan Aydoğdu Bey'in, mükemmel surette yapılmış olan türbeleri Koyunhisar denilen yerde ziyaretgâhtır. Bu türbe değerli eşyalarla süslenmiştir.

Kasabanın havası güzel ise de suyu bol olmayıp pek de iyi değildir. Yörede bulunan bir dereden gayet büyük bir dolap aracılığı ile bir yüksekliğe çıkarılan su ağaç oluklar ile şehre gönderilmektedir.

Sokakları gayet geniş, oldukça temiz ve düzgündür. Çarşı ve pazarı büyücek olduğu gibi salı günleri pazar kurularak pek çok alışveriş edilir. Hükümet konağı genişçe bir yerde olup, orası kasabanın başlıca meydanıdır ki; ortasında bir de şadırvan bulunmaktadır.

Merkez kasaba ve kazaya bağlı yerler ahalisi tümüyle tarım ve hayvancılıkla meşgul olduklarından dokuma ve öteki sanayiden anlamamaktadırlar.

Bir varlık kaynağı olan Yenişehir ovasının yetiştirdiği ürünler afyon, ipek kozası, hınta, şaar, susam, aluf,[41] burçak, haşhaş, kaplıca, mısır, nohut, çavdar gibi hububat, üzüm, karpuz, kavun ve çeşitli meyveden oluşmaktadır. Nefis tütün de üretilmektedir.

40 701: 1301-1302

41 Hınta, şar, aluf: Buğday, arpa, hayvan yemi (saman)

Yenişehir'den Tekrar Bursa'ya

Kasabanın içinde bir iki sokak dolaştıktan sonra, Bursa'ya giden şoseye çıktık. Bu şose hemen bir iki ay önce mükemmel biçimde tamir edilmiş ve oldukça düzgün bir şekil de yapılmıştı ki; adeta çimento ile dondurulmuş sanısını veriyordu. Şosenin başladığı yerde dikili olan işaret direği Yenişehir tarafında sıfır, Bursa tarafında elli beş rakamını gösteriyordu. Demek ki elli beş kilometrelik bir yol gidecek olursak Bursa'yı bulacağız. Bu elli beş kilometrelik yolda Ertuğrul Sancağı ile Merkez Sancağı'nı[42] birbirinden ayıran Dinboz Bayırı gibi, altı kilometrelik, oldukça önemli bir yokuş da vardı. Rüzgârın uygunsuzluğundan korkmuyorduk. İnegöl'den gelirken bütün zahmetini bize tattırmış olduğundan bu kez belki yararı dokunacaktı. Çünkü ovanın bu yönüne gündoğusundan gelecek, böylece Bursa'ya kadar yelken açmış[ız] gibi zahmetsizce götürecekti.

Gök yoğun bulutlarla örtülü olduğundan henüz güneş çıkmamıştı. Rüzgâr çıkıp da onları dağıtacak olursa mutlaka yollar ıslanacak, bizi de o arada yolumuzdan alıkoyacaktı. Bununla birlikte bulutların pek yüksekte bulunmaları bizi yarı yola kadar serbest bırakacağını tahmin ettiriyordu.

Rüzgârın çıkmasını da tümüyle istiyor değildik. Eğer bulutları sürükleyip götürecek olursa, vakit biraz geççe olduğundan, güneşin şiddetli sıcağına maruz kalacaktık. Bizim bu kalbimizden geçirdiklerimizin doğaya etkisi olamayacağın-

42 Sancak: İl ile ilçe arası bir yönetim birimi.

dan, kilometre saatinin gösterdiği rakamları deftere yazıp velosipetlere atladık.

İnce kumlu bir sahil kadar güzel olan şosede Yenişehir ovasının kuzeyindeki ufak dağlara yakın olarak, hızla gidiyoruz. Güneş çıkmamış olduğundan gece serinliği kaybolmamış, yöredeki tarlalar, hayvanların sakin biçimde otlamakta bulunduğu çimenlikler, yarı uykulu bir bahar sabahını andırıyordu. Önümüzdeki şose bir düz çizgi halinde uzanıp giderek, incele incele, karşı tarafta bulunan tepeler üstünde görünmez bir hale geliyor, bir tünel aracılığı ile onlardan öte tarafa geçiyormuş gibi bir görüntü veriyordu.

Şose üzerinde bir sürü

Sağ tarafımızda, tepeler ile şosenin arası pek geniş olmadığından, epeyce yol aldığımız halde bir köy filan göremedik. Lakin sol taraf tamamıyla ekili, köyler ve ağaçlarla süslü idi.

Şosenin düzgünlüğü bizim beklediğimizin üstünde bir hız yapmamıza olanak veriyordu. Uzaktan gördüğümüz bir işareti pek az zamanda geçip arkada bırakıyoruz. Hiç yorulmaksızın, hatta bazen pedala basmaksızın ilerliyoruz ki, bundan oluşan memnunluk ve yürek ferahlığı sonsuzdu. Gayet güzel yapılmış ufak bir sel köprüsünü geçtik. Uzaktan şose üzerinde bir karartı görünmekte idi. Yaklaştık. Danalarla ineklerden oluşan bir hayvan sürüsü imiş; bir alay da keçi de vardı. Şosenin solundaki çayırlıkta otlamışlar da sağ tarafta bulunan yeşilliklerde karınlarını doyurmak için çobanlar tarafından oraya götürülüyorlarmış.

Bizim uzaktan bağırıp çağırmamıza keçilerin tuhaf tuhaf sıçramalarından başka cevap veren olmadı. Sürünün yanında bulunan üç çoban çocuğu da hayvanları kendi hallerine benzer şekilde öylece durmuş, bize bakakalmışlardı. Hızımızı kesmek zorunda kaldık. Sürüye pek ziyade sokulmuş olduğumuzdan ön tarafta bulunan genç bir tosunun burnunu yere dikip dehşetli bir biçimde gözlerini açarak, kısa tığ gibi boynuzlarıyla bizi karşılamak üzere olduğunu görünce durduk.

Biraz daha yakınlaşsaydık mutlaka hayvanın saldırısı karşısında kalacaktık.

Fundalıkta tamir

Yol üzerinden hayvanları, özellikle boğaları dağıttırdık. Oradan biraz açılmış idik ki, arkadaşımın arabasının ilerdeki tekerlek vidası gevşemiş. Onu düzeltmek için yolun kenarında bulunan fundalığa girdik. Burası çalılık değil, sanki mahir bir bahçıvan tarafından düzenlenmiş bir bahçe idi. Yeri zümrüt gibi yeşil yosuna benzer bir ot ile örtülü idi ki; İstanbul'da 'Libye' dedikleri çime pek benziyordu.

Seyrek seyrek birer top oluşturmuş olan fundalar düzgün bir şekilde kırpılmış, her biri geometrik bir biçime girmiş, aralarındaki ince sazlar yükselerek tekrar kırpılıp bir sarkaç halini almıştı. Velosipedi düzelttik. Yenişehir'de iken yağlamayı unutmuş olduğumuzdan, güzelce yağlayıp bakmaya doyamadığımız fundalıktan ayrıldık.

Bulutlar gittikçe yoğunlaşıyor, lakin hiçbir hareket göstermiyorlar. Yağmur da yağmış olsa bize bir zararı olmayacak ama velosipetlerin ıslanması bize bir günlük iş çıkarır. Zaten hızla yol aldığımızdan daha da hızlanmaya gerek yoktu. Daima velosipedin üstündeki saate bakarak işaret direkleriyle hızımızı hesaplıyordum. Kilometreleri 1,75 dakika ile 2,25 dakika arasında alıyorduk. Bundan daha hızlı gitmemiz mümkün değildi. Hem de velosipetlerimizin manivelaları daha fazlasına müsaade etmiyordu.

Kızılcıklı Boğaz

Şose, ovayı izlediğimiz yönde keserek, onu çeviren dağlara yaklaşınca sola döndü. Tam dönüm yerinin karşısında yamaçta yapılmış olan Menteşe köyü görülüyordu. Şosenin yaptığı açıyı bir top ağaç süslemekte idi ki; o da köyün kabristanı idi. Dirseği de geçtikten sonra yol kenarında bir harmana rastladık.

Harmanda ne kadar adam varsa toplandılar, ufak çocuklar yolun ortasında durup bizim gelişimizi karşıdan seyrediyorlardı. Hızımızı kısmak zorunda kaldık. Tabii biz yaklaştığımız zaman kaçmaya güçleri yetmeyecekti. Hep bir ağızdan bağırıp koşuyorlardı. Yine eski hızımızı aldık. Sekiz on metre yüksekliğinde bir tepe yolumuzu kesiyordu. Onu da geçtik. Gittikçe dağlara yaklaşıyorduk. Sonunda şose yokuşlaşarak, yüksek kayalarla çevrili bir boğaza girdi. Bu boğazda hava akımı yüzünden biraz zorluk çektik. Beş yüz metre kadar böylece gittikten sonra Dinboz bayırının başladığı yere ve derbent muhafızlarının yaşadıkları yerin önüne vardık. Buraya Kızılcıklı Boğaz denilmektedir. Derbende de o ad veriliyor.

Artık burada durmayıp iyice artmış olan açlığımızı gidermek, kahve içip yorgunluk aldıktan sonra bayırı çıkmak gerekiyordu. Sol tarafta yapılmış olan çardağın altına oturduk. Biraz dinlendik. Çantalarımızdan yiyecek çıkardık. Yenişehir'den çıkarken ekmek ve benzeri şeyleri almayı unutmuş olduğumuzdan yalnız bisküvi yiyerek açlığımızı gidermek durumunda olduk. Yöredeki bir tarladan kavun da getirttik. Orada ekmek bulunmayacağından yokuşu çıkıp Dinboz köyünde yemek yemeyi uygun bulup, kahvaltımızı yapıp kahvelerimizi içmekte idik ki; iri nohut tanesi gibi yağmur damlaları düşmeye başladı. Gittikçe sıklaştı. Arabaları derbendin binası içine koymak zorunda kaldık. Eğer bizi yolda tutmuş olsaydı fena halde ıslanacak idik. Yol güzel olduğu için su durmuyor, yağmur hemen kumların arasından akıp gidiyordu. Yağmur dindi, suların çekilmesi için yarım saatten fazla bekledik.

Kızılcıklı Boğaz derbendi Yenişehir'den 23,4 kilometre uzaklığındadır. Bu noktadan Dinboz Bayırı başlar. Yağmur suları tatlı bir serinlik bırakarak şosede görünmez oldu. Velosipede binmek için böyle havadan daha güzel, daha uygun bir hava bulunmaz. Güneş yok, serinlik güzel, rüzgâr yok, kısacak her şey kutlanacak kadar güzel. Derbentten kalktık. Burada oturduğumuzu gören yolcular gidişimizi seyretmek için beklemekteydiler. Biz kalkar kalkmaz onlar da yolun ke-

narına dizildiler. Yolun yokuşluğuna bakmayarak velosipetlere bindik. Ben ilerlemiş idim. Arkadaşımın da beni takip ettiğine şüphem yoktu. Yokuş dikleşti. Makine ile çıkmak imkânsız olduğundan indim. Bir de ne göreyim. Arkadaş meydanda yok.

Kazazede velosipet

Belki yokuşun dolambaç yerini daha dolaşamamıştır, dedim. Ağır ağır yaya olarak çıkıyordum. O henüz meydanda değil. Bir kazaya uğradığını düşündüm. Boru çaldım. Sesin kayalara çarpıp yansımasından başka cevap alamadım. Merakım arttı. Yaya olarak geri döndüm. Bir iki dirsek dolaştıktan sonra arkadaşımın velosipedini sürükleyerek gelmekte olduğunu gördüm. Sol elinde bir şey vardı. Onu bana uzatarak bir şeyler söylüyordu. Lakin işitilmiyordu. Birleştik. Velosipedin sol manivelası pedalın geçtiği vidanın deliğinden kırılmış, bana haber vermek için bir hayli düdük çalmışsa da işittirememiş. Yokuş dik ve dolambaçlı olduğundan ses yayılamayarak iki taraftaki kayalar arasında boğulup kalıyordu.

Makinenin böylece kazaya uğraması her ikimiz için de keder konusu oldu. Arabayı muayene ettim. Manivela pedal vidasının geçtiği deliğin tam ortasından kırılmış olduğu için deliğin biraz aşağısından bir başka delik daha açılacak olursa istenilen sağlanacaktı. Gerçi manivela biraz kısalacak ise de sol tarafında olduğundan önemi yoktu. Şimdi iş Dinboz Köyü'nde bir demirci bulmaya kalıyordu.

Arkadaşım, "Demirci bulacağımıza inanıyorum lakin oraya bir delik deldirmek için gereken yeteneği olan birini bulabilecek miyiz?" diyordu. Onun böyle üzüntülü ve umutsuz konuşmasına karşı, "Bir demirci ocağı, bir örs, bir çekiç, bir de zımba bulduktan sonra Allah kerimdir. Elbet bir şeye benzetiriz" diyerek tesellide bulunuyordum. Bu telaş arasında yokuşun kaç kilometre olduğuna dikkat edemedik. Lakin yaklaşık iki kilometreden daha uzun bir yolu yaya olarak çıkıp dağın doruğuna vardık ve Dinboz köyüne girdik. [...]

Dinboz'a varır varmaz önce bir demirci bulunup bulunmadığını sorduk, "Evet, vardır" dediler. Lakin demircinin adi bir nalbant olup, soğuk demirle yalnız çivi yapıp, yokuşun zahmetiyle nalı düşen hayvanlara nal çakmaktan başka bir işe yaramadığını üzülerek gördük. Bizim üzüntümüzü gören bazı köylüler oradan bir kilometre uzaklıktaki Boşnak köyünde usta bir tüfekçi ve her türlü demir işleri yapan yetenekli bir demirci olduğunu söylediler.

Dinboz bayırını nasıl çıktık?

Taze ve serin hava [ve] vücudumuzun hareketi ile karnımız çok acıkmış olduğundan önce midelerimizin sonra bisikletin tamiri imkanlarını hazırlamaya karar verdik. Oranın tek bakkalı ve fırını olan bir dükkâna girdik. Hazır lop yumurta ile âlâ taze peynir ve ekmek bularak sofrayı kurduk. Soğukluk olmak üzere yanıma bir de âlâsından karpuz eklediğimizi anlatmaya gerek olmayacaktır. Yemekten sonra dağın üstünden düz olarak devam eden şoseyi izlemeye başladık. Sırt çok geniş olduğu için burası adeta bir yayla idi. Yabani bir yöre, ne tarafa bakılsa dalgalar halinde dağlar, siyah korularla örtülü tepelerden başka bir şey görünmüyor, medeniyet eseri olarak yalnız sarı topraklı bir şose bize yol gösteriyordu.

Epeyce yükselmiş bulunduğumuzdan Keşiş'in doruğundaki beyaz giysi pek güzel görülmekte, uzaktan bir tek buz kütlesi halinde görünen dağın yöresindeki ufaklı büyüklü tepeler de görülebilmekteydi. Şose çok düz olduğu için, arkadaşıma arabasına binip yalnız bir ayağı ile sürmesini söyledim. Derbende kadar 500 metre kadar gittik.

Bir kilometreden daha fazla yol yaptığımız halde henüz bir köy göremedik. Sonunda sağ tarafta birtakım kulübeler gözümüze ilişti. Her biri bir ekin yığınına benzeyen bu kulübelerin görüntüsü pek hoştu. Ufak bir yoldan köye girdik. Hiç kimseye rastlamadık. Köyün dört yol ağzına vardık. Gittiği yolun nereye çıkacağını bilmeyen yabancılar gibi orada durduk. Orada gayet ufak bir kulübe vardı ki yatılacak yer

olmaktan çok bekçilerin nöbet yerine benziyordu. Penceresi olmadığından doğrudan kapısını çalmak zorunda kaldık. Halka olmak üzere kapının üstünde bulunan bir tahta parçasını salladım. Kapı açıldı. İçerden birisi çıktı. Köydeki tüfekçiyi aramakta olduğumuzu söyledik. O sırada gelmiş olan bir iki çocuk o adamdan önce meramımızı anlayarak, "Tüfekçi burada değildir, kömüre gitti" dediler. "Başka bir demirci varmış, o nerede?" dedik.

Çok şükür o adam köyde, evinde imiş. Çocuklar önümüze düştüler. Bizi bir kulübenin yanında bulunan parmaklıklı bir ağıl kapısına götürdüler. Kapıyı çalarak, çocuklardan biri içeriye girdi. Tekrar çıkarak, Boşnaklara has bir Türkçe ile, "Namaz kılıyor, bitirsin de gelsin" dedi.

Boşnak köyünde yetenekli bir demirci

O gelinceye kadar biz kapının önünde çocuklarla sohbet ediyorduk. Sonunda kapı açıldı. Uzunca boylu, iri kemikli, beyaz sakallı, beyaz sarıklı bir adam göründü. Önce bir selam verdik. Sonra kendisinin demirci olduğunu öğrendiğimiz için, velosipedin kırılan manivelasının tamir için gerekenin yapılmasını rica ettik. Cevap vermeyerek yüzünü ekşitti. Bir ikinci kez olarak, "Şu çivinin geçtiği yer kırılmış. İşte bakınız. Eğer şuraya bir ikinci delik delerek onu oradan geçirirsek olacak. Bunun için demirin şurasını yassılatmak gerek" demekte idim.

Belki aklı ermezse yapmamakta ısrar eder, diye heyecanlanmış idik. Onun öyle ilgi göstermeden bakışı, sözümüzü iyi anlamamış olmasından imiş. Gülerek başını salladı. Cebinden bir anahtar çıkararak ufak bir kulübenin kapısını açıp girdi. Biz de arkasından içeriye girdik. Bu kulübe dört metre kare genişliğinde penceresiz bir yer olup, aydınlığı ancak kapısından almakta, orta yerde düzgün bir demirci ocağı, büyük bir örs ve alet edevat bulunmakta idi. Demirci dükkânı demek durumunda olduğumuz yerin üç tarafı bir metre yüksekliğinde bir set ile çevrilmiş, üzerine bazı edevat konulmuştu.

Bisikletin manivelasını çıkardım. Delinecek yeri göstererek set üzerine oturduk. Biraz çıra ile ocağı yaktı. Kulübenin içini dolduran duman tamamıyla kaybolunca kadar körükledi. Biz de bu hale dayanmaktan başka çare olmadığını düşünerek yaşlı adamın yaptıklarını gözlemekte idik. Başlar başlamaz elinden iş gelir, sanatında yetenekli, bununla birlikte zeki olduğunu gördük. Manivelanın çelik olduğunu, üzerindeki parlaklık ise galvanize edilmesinden ileri geldiğini söyleyerek iyi kızıp tavına gelmeyince döğülemeyeceğiini anlatıyordu ki, demircilikle ilgisi olmayan galvanizmden söz etmesi sakalını değirmende ağartmadığını gösteriyordu.

Artık onu kendi haline bırakarak, sanatını uygulayıp, anlatıldığı şekilde manivelayı düzeltmesini beklemek uygun olurdu. Yürekten güvenerek, çekiç vuruşları ile etrafa sıçramakta olan kıvılcımları seyrediyorduk. Bizim geldiğimizi duyan köy halkı kulübenin önüne toplanmış, demirci ile ahbaplığı olanlar dükkânın içine girmişlerdi. Kimi hatırımızı sorarak, kimi tuhaf şeyler söyleyerek sohbet ediyorduk.

Epeyce bir zaman geçmişti ki demirci manivela üzerinde gereken deliği kaba aletler aracılığı ile başarılı biçimde açmış, pedalın çivisi girecek kadar düzeltmiş idi. Yerine yerleştirmek için beni çağırdı. Yerleştirip vidalarını sıkıştırdım. Eskisinden sağlam olmuştu. Her ne kadar biraz kısalmış ise de ancak iki, üç santimetre kadar idi ki pek az fark demekti.

Daha önceden pazarlık yapmadığımız için "Pazarlıksız giren haksız çıkar" kuralınca demirci babanın her ne kaç para isterse almaya hakkı olacağını kabul ediyor ve konuyu en iyi şekilde nasıl bitireceğimi düşünüyordum. İşe başlamamızdan önce pazarlık etmek aklıma gelmişti. Arada bir tür memnunsuzluk çıkar ya da değerinden fazla para ister ise belki tamir ettirmek olanağı kalmaz diye düşünerek demircinin ses çıkarmamasına karşılık biz de bir şey söylememiştik.

"Demirci baba bu zahmete karşı kaç kuruş[43] vereceğiz?" soruma, "Bir kuruş oğlum" cevabını vermesi bizi çok etkile-

43 Bir kuruş: Bugünkü rayiçle yaklaşık 2,5 YTL.

di. Bedenlenmiş bir dindarlık denilmeye layık olan koca ihtiyarın, ne kadar para istese alabileceğini ve bizim o parayı vermek zorunda bulunduğumuzu bildiği halde, büyük şehirlerde bile üç dört kuruştan aşağı yapmayacakları bir işe, insafla, hakça bir kuruş isteyişi yalnız bizi değil, yöremizde bulunan köylüleri de şaşırttı ve beğenilerini açıkladılar. Çıkardım kuruşu verdim. "Baba bu senin zahmetine karşılık değil, belki kömürün parasıdır. Şu iyiliğini hiç bir zaman unutmayacağız. Bundan dolayı ne kadar teşekkür etsek azdır. Senin adın nedir? Bari onu öğrenelim. Hafızamızda yazılı olsun"

"Benim adım Hüseyin'dir. Elimden bu kadarı geliyordu. Eğer daha iyi yapmak mümkün olsaydı esirgemezdim" diye karşılık verdi. Köy halkının hepsi az çok bu ayarda iyi insanlardı. Her ne kadar kıyafetleri yabancılık durumlarını anlatıyorsa da temiz bir yüreğe sahip oldukları, somutlaşmış bir insanlıkları olduğu hal ve tavırlarından anlaşılıyordu.

Velosipedin ayağı yapıldığı için arkadaşımın mutluluğu sonsuzdu. Bir buçuk saat kadar vakit geçirdiğimiz şu yerden hareket etmek için hazırlanıyorduk. Yöremizdeki köylülerden bazıları, "Ayağınız tamir edildi, şimdi gidiyorsunuz. Buradan çabucak uzaklaşırsınız. Biz sizi seyredemeyiz. Biriniz arabaya binmeli, şurada dolaşmalı, biz de seyrederek, çok zaman önce görmüş olduğumuz bir şeyi tekrar görmekten mutlu olmalıyız." diyerek, rica değil, belki hatırlarını hoş etmek zorunda olduğumuzu ima ettiler.

Velosipede bindim. Demirci dükkânından hemen yirmi adım ötede bulunan düzensiz bir çayırlıkta üç dört kez dolaşarak, velosipedin hareketlerine sevgi ile bakmakta olan köylülere bir "Allahaısmarladık ağalar!" diyerek, onların alkışları arasında şoseye çıkan yola girdim.

Biraz ilerde durmak zorunda kaldım. Arkadaşım ile birleşerek oradan başlayan yokuşu nasıl ineceğimizi konuştuk. Köyün üç yüz metre ilerisinde yol pek dik olarak başlıyordu. Bir yatkın noktasını buluncaya kadar yaya inmek zorunda kaldık. Yavaş yavaş inmeye başladık. Havanın kapanıklığı hâlâ devam ediyor, rüzgâr esmediğinden, yöredeki dağlarda derin bir

sessizlik hükmünü sürdürüyordu. Yolun sol tarafı gayet yüksek ve sık çalılık, sağ tarafta ise, sis çökmüş olduğundan derinliğini göremediğimiz bir uçurum vardı. Şose ne kadar dik ise o kadar da güzel yapılmıştı. Bir kilometre kadar indik. Dirsekler, dolambaçlar birbirlerini izliyor, yokuş bitmiyordu. Buradan Bursa ovası görünmeye başladı. Sağda görmüş olduğumuz uçurum, ovanın doğu sonu olup Keşiş'ten ayrılan dağın kıvrılarak Bozburun'a kadar uzanan dağlarla birleştiği yer idi ki, ova orada darala darala bir kilometre genişliğinde kalarak dağların kucağına sığınıyor, zümrüt örtüsünü onların ayaklarına sererek pek gönül açıcı bir görüntü yapıyordu.

Üç yandan yüksek dağlarla çevrili, yeri yeşil bir halı ile örtülü bulunan o meydancığın ortasında, bir minarenin yol gösterici gölgesine sığınmış yirmi otuz kadar kulübeden oluşan bir köy görünüyordu. Asıl ova ile bu köyün bulunduğu alan arasında ve dağın eteğinden ötekine uzanan küçücük bir göl, daha doğrusu şu doğa köşesinin durgun ve berrak bir havuzu kuşbakışı ile seyretmekte olduğumuz bu latif panoramaya ruhlarımızı dolduran bir çekicilik veriyordu. Orada birçok zaman durduk. Böyle bir yerden bu görüntüye doymak kabil olmuyordu. Bulunduğumuz yerin ne kadar yüksek olduğunu tahmin edemedik. Ağır ağır hem iniyor, hem de seyretmeyi sürdürüyorduk.

Atlattığım kaza

Yokuş döndü. Bazen eğimi azalıyor bazen dikleşiyordu. Bir dirseğe yaklaşmış idik ki karşıda yokuşun bir yerinin düz olduğunu gördük. Hemen velosipetlerimize binip hiç olmazsa oraya hızla gitmeyi önerdim. Bu ihtiyatsız önerim arkadaşım tarafından kabul edilmedi. Bununla birlikte, "İsterseniz gidiniz. Oradan ilerisi pek yokuş olduğu için yine inmeye mecbur olacağınızdan beni orada beklersiniz" dedi.

Keşke benim de gitmemi engellemiş olsaydı. Bu söz üzerine velosipedime bindim. Eğimin çok olması nedeniyle serkeş bir hayvan gibi zapt edilmesi güçleşiyor, beni dinlemeyip dai-

ma ileri atılmak istiyordu. İki yüz metre kadar ilerde bulunan bir dirseği şiddetle dönmek üzere idim ki, iki kişi yaya olarak köşede durdular. Beni görür görmez şaşkınlıkla karışık bir heyecanla, "Aman aşağı inme, hayvanlar ürkektir, arabayı devirir" dediler.

O anda durmak gerekiyordu. Lakin tam dolambaç noktasına geldim. Bir araba gürültüsü de işitildi. Şosenin emin yerini terk ederek sağ tarafa saptım. Bu suretle kendimi büyük bir tehlikeye atarak arabanın selametini temin etmiş idim. Köşeyi dönmeksizin duramadım. Biraz döndüm, freni sıktım, atladım. O sırada ise, iki kır beygir koşulmuş ve içinde üç kişi bulunan bir araba yokuşu çıkıyordu. Velosipedi ve beni gören hayvanlar kişneyip başlarını arabacının elinden kurtarmak için zorlamaya, çifte atıp geri geri gitmeye başladılar. Arabacının saltası omzunda idi. Saltayı hayvanların gözlerine kapamasını bağırarak arabacıyı uyardım. O da bunu tamamıyla yaptığı için heyecanları duruldu. Arkadaşım henüz gelmediğinden, ona da rastladıklarında yine böyle bir tehlike ortaya çıkmaması için orada durup öteki velosipet gelinceye kadar arabayı oradan ileriye götürtmedim.

Hayvanların kişnemesinden dolayı işi anlamış bulunan arkadaşım yaya olarak, ihtiyatla geliyormuş. Biraz aşağıda bir araba daha vardı. Hayvanlara yorgunluk aldırmak üzere duruyormuş. Onun da yanından geçtik. Şu geçirdiğim tehliken dolayı arkadaşım beni kutlamakta, "Verilmiş sadakanız var imiş. Yoksa biraz şaşkınlık sizi uçuruma götürebilirdi" demekte idi.

Hamdolsun o tehlikeyi atlattık. Artık ovaya inmeden önce velosipede binmemeye karar verdik. O düzlüğü geçer geçmez yokuş yine dikleşiyordu ki, bu yokuşu bitirinceye kadar hep konuşmamız atlatılan tehlike üzerinde oldu. Yokuş son bir dirsek daha yaparak bir taş köprü ile sona erdi. Bu köprü güneydeki dağlardan toplanıp yokuş ile düzlüğün birleştiği yerde akmakta olan bir ırmak üzerine atılmıştı.

Köprünün solunda yeşillikler ile örtülü bir çardak, onun arkasında da tek taşlı bir su değirmeni bulunmaktadır ki,

çardağın karşı sırasında ve yolun sağ tarafındaki yapı Ak İniş derbendini oluşturur. Çardağın altında oturmak gerekli oldu. Orada bulunanlar ile konuşmakta iken Bursa tarafından gelen birkaç kişi şose üzerine çok yağmur düşmüş olduğunu söylediler. Her ne kadar son olarak demişlerse de külliyetlice düştüğünden az çok su birikmiş.

İkinci bir tehlike

Yarım saatten çok bu derbentte vakit geçirdikten sonra köprüyü geçip velosipetlere bindik. Köprüden elli metre ilerde, şose üzerinde yağmurun bıraktıkları görülmeye başladı. Şose balıksırtı olduğu için süzülerek kaybolmuştu. İlerledikçe bazı ufak su birikintilerine rastlayarak dikkatle aralarından geçip yol alıyorduk. Yolumuz bahçeler içinde açılmış latif gezintiler gibi iki taraflı ıhlamur, dut, kavak ağaçlarıyla süslü ve kırmızı toprakla örtülü idi.

Hızla yolumuza devam ediyorduk. Şose biraz döndü. Yağmur yolun orasına fazla yağmış olmalı ki, yöreden taşıp gelen sular bir takım yağlı çamurları getirip şosenin üzerine iki parmak kalınlığında döşemiş idi. Bu çamur her ne kadar geçeceğimiz yeri dört beş metre kadar kapamakta ise de o kadarcık yeri dikkatle geçmek gerekiyordu. Hızımı kısarak ayaklarımı dikkatlice kullanıyordum. Çamurun ortasına geldim, arka tekerlek sağa kaydı. Ben hemen manivelayı bastırıp gidonu sol tarafa çevirip, o tekerleğin yerine gelmesini sağlayarak çamursuz yere geçtim. Bu manevrayı özellikle yapmamış olsaydım belki çamura düşmeksizin buradan geçemeyecektim. Geri baktım, çamurun ortasında görünmekte olan tekerlek izi orada düşecek olanların ne hale geleceklerini dehşetli bir şekilde gösteriyordu. Arkadaşım benden epeyce geride olduğu için pek ziyade dikkat etmesini söyleyerek yoluma devam ettim. Kestel yokuşunu çıktım. Köyün ortasındaki su değirmeninin önüne vardığımda çamur nedeniyle inmek zorunda kaldım. Arkadaşım epeyce bekletti; hızla yolumuza devam ettik.

Üçgeni tamamlıyoruz

İnegöl'e gitmek için takip etmekte olduğumuz şosedeki izimizi Kestel'in çamurlu yolu üzerinde çizdiğimiz düz çizgi ile birleştirerek yalnız bir hattan oluşan bir iz bırakarak giden velosipetlerimizle yaptığımız üçgenin kirişini bir ucu ile birleştirmiş olduk. Bu birleşme noktasını geçerken oluşan sevincimizi anlatmak mümkün değildir. Biz yolumuzu sürdürürken şosedeki kalabalık artıyor, öküz, manda arabaları uzunluğuna iki yüz, üç yüz metrelik yolu kapatarak geliyorlardı. Bu kadar arabanın nereden geldiğini sorduk. O gün pazar ertesi olduğu için Bursa'mn pazar dönüşü olduğunu anladık.

Arabaların sıra sıra düzenli şekilde gelişleri bizim için bir eğlence oluşturmakta iken, Bursa yönüne yaklaştıkça kalabalık artıp hareketimizi rahatsız etmeye başladı. Bununla birlikte biz bu rahatsızlıktan zevk alıyorduk. On, on beş merkep binicisinin, karmakarışık olarak arabalarla birlikte gitmeleri uzaktan ne kadar hoş bir görüntü oluştursa da yakında da o kadar karışıklığa meydan veriyordu. Velosipedi gören merkeplerin ürkerek birbirlerini çiğnercesine geri çekilmeleri, onların o halinden ürken öküzlerin arabayı geri basarak yolu kapaması, bazen bizi velosipetlerimizden inmek zorunda bıraktı.

Yaklaşık bir yüzyıl önce Bursa'dan ayrılış.

Bazen de bir sürü katırlara binmiş köylülere rastlıyorduk. Bunlar bana yol vererek ben geçtikten sonra arkamdan bakmak için hayvanlarını çeviriyorlar. Böylece yolu tamamıyla kapayıp arkadaşım oraya vardıkta geçecek yol bulamayıp boru çalıyor. Borudan ürken katırlar birbirlerini çiğneyerek yol açıyorlarsa da bazen çarpışmaya da neden oluyorlardı. Şu engelden dolayı pek hızlı değilse de çok eğlenceli bir süratte yolculuk yapıyorduk.

Hacı Evhad[44] Hanı'na vardığımız zaman yağmurun oralara hiç düşmemiş olduğunu gördük ve şaştık. Oradan ilerdeki altı yedi kilometreyi de yaparak Bursa İstasyonu caddesine vardık.

44 Hacı Evhad: Hacivat

Gidişimiz sırasında bizi görenlerin, nereleri dolaştığımız konusunda açtıkları bitmez tükenmez soruları kısa cevaplarla savuşturarak Setbaşı'na vardık. Orası bu kez başka türlü gözüküyordu. Velosipetlerle birlikte yukarıya çıktıktan sonra ilk işimiz, toz toprak içinde bulunan üstümüzü temizlemek ve tuvaletlerimizi yapmak ve pazaryerini ziyaret etmek oldu. Saat on biri [18.00-19.00 suları] geçmiş bulunduğu için pazar dağılmaya başlamış, pek az kimse kalmıştı. Yorgunluk çıkarmak için birkaç saat kaplıcada vakit geçirmeye karar vererek Eski Kaplıca'ya gittik. Bu kez bisikletlerimiz yanımızda değildi. Bursa'ya, özellikle kaplıcalara girmek için gelenler gibi biz de kendimizi iki hayvan tarafından çekilmekte olan bir arabaya koyduk.

Karagöz'ün mezarı

Yolda öteden beriden konuşuyor, akşamın tatlılığından yararlanıyorduk. Kaplıcaya az kalmıştı ki, bir yıl önce ziyaret etmiş olduğum, Karagöz'ün kabri gözüme ilişti. Arabayı durdurup indik. Yaşarken nasıl nükteli bir ibretler gölgesi olduğu rivayet olunuyorsa, öteki dünyaya geçeli herkes tarafından hande-i im'an[45] ile ziyaret edilmekte olan kabri anlamlı bir tablo oluşturuyor. Hele onu çocukluğunda bin kez, kırmızı cepkeni, koca kavuğu ile kolunu sallayarak, Karagöz per-

45 Hande-i im'an: İnce, temkinli gülücük.

Eski Kaplıca

desinde görmüş olanlar, saygı ve teklifsiz bir neşe ile ziyaret ederler. "Acaba Hacivat'ın mezarı nerededir?" diye arabacıya sorduk. "Bursa'nın içinde, Büyük Cadde'dedir, dönüşte görünüz" dedi.

Geri dönme isteği

Artık İstanbul'u istiyorduk. İdare vapurunun hareket günü sabahı pek erken olarak yola çıktık. Neşeli idik. Yalnız bekleme salonunda kahvaltı edip Mudanya'ya vardık. Onu tekrar gezip dolaşmak istemiyorduk. Hemen vapura girip bir yer bularak hareketini sabırsızlıkla bekledik. İnegöl'den bizi izlercesine gökleri bir an boş bırakmayan bulutlardan tek tük yağmur düşmeye başladı. Vapurun pervanesi döndü. Bozburun'u dolaşarak İstanbul'a yöneldi.

Seyahatin çizelgesi

Varsın vapur Marmara'yı yararak yoluna devam etsin. Biz de dolaşılan yerlerin bir özetini yapalım diyerek, şu cetveli meydana getirdik. Galata rıhtımına yanaşmıştık ki yağmurlu bulutlar bizi sonunda buracıkta sıkıştırıp on dakika kadar inip dolu taneleriyle bir iyice ıslattıktan sonra güneş İstanbul'a has tazeliği ile nurlarını saçmaya başladı. Bundan dolayı yolda yağmur yemedik, demeyeceğiz.

Mudanya'dan hareket edildiği sırada yol saati 2,728 rakamını gösteriyordu. Tekrar Mudanya'ya dönüşte 29,404 rakamını gösteriyor. Bu iki rakam arasındaki fark bizim dolaştığımız yolu gösterecektir.

29,404 – 2,728 = 26,676 demek oluyor. Zaten alet onluk olarak göstermiş, buna göre onun gösterdiği herhangi bir adetin kaç metreyi gösterdiğini bilmek için sağ tarafına bir sıfır eklenmesi yeterlidir. O halde 267,760 iki yüz altmış yedi bin yedi yüz altmış metre, yani iki yüz altmış altı kilometre yedi yüz altmış metre yol yapmışız demektir.

UĞRANILAN YERLER, KİLOMETRE HESABIYLA, BİRBİRLERİNE OLAN UZAKLIKLARI VE YOLCULUK SIRASINDAKİ HIZI GÖSTERİR CETVELDİR.

YER	YOL TÜRÜ	YOL UZUNLUĞU	ÖLÇÜ AYGITININ GÖSTERDİĞİ	VARIŞ	SAAT	HAREKET	SAAT
Mudanya'dan	Şose	2.728				Sabah	11.30
Tepe bendi	"	8.250	3.553	Sabah	12.45	"	
Büyük Bekleme	"	6.250	4.205	"	2.30	"	3.55
Küçük Bekleme	"	7.480	4.953	"	4.18	"	5.48
Çekirge	"			"	6.03	"	6.33
Bursa	"	11.970	6.150	"	6.41	"	
Bursa yöresinde gezinti	"	14.140					
Bursa'dan hareket	"		7.564			Akşam	9.00
Hacı Evhad Ham	"	7.610	8.325	Akşam	9.17	"	9.30
Karapınar	Şose ve adi	10.330	9..358		10.00	"	10.50
Ilıcak Derbendi	Şose	7.560	10.114		11.20	"	11.35
Aksu köyü	"	6.740	10.761	"	11.52	Sabah	11.30
Kazgancı derbendi	"	4.780	11.239	Sabah	12.10	"	12.30
Gazhane (İnegöl yöresi)	"	14.580	12.697	"	1.30	"	2.15
İnegöl	"	1.120	12.809	"	2.19	Ertesi sabah	12.00
Çitli maden suyu	Şose ve adi	13.850	14.194	"	12.32	"	3.35
Hasan Paşa köyü	Adi yol	6.180	14.8123	"	3.42	"	4.45
Tekrar İnegöl	Şose	7.920	15.406	"	5.05		
İnegöl yöresi	"	20.740					
İnegöl'dan hareket	"		17.678			İki gece kalış.Sabah	12.45
Deliklikaya değirmeni	Adi						
Boğazköy	Adi	13.780	19.056	Sabah	1.41	Sabahleyin	3.45
Yeniceköy	"	10.050	20.061	"	4.25	Akşam	8.25
Yenişehir	"	5.200	20.581	Akşam	8.45	Sabah	12.00
Kızılcıklı Boğaz	Şose	26.440	23.225	Sabah	12.53	"	2.25
Dinboz	"	1.990	23.423	"	2.50	"	3.50
Boşnak köyü	"	1.330	23.556	"	4.00	"	6.30
Ak İniş derbendi	"	2.420	23.798	"	6.48	Akşam	7.25
Bursa'ya dönüş	"	23.300	26.128	Akşam		8.18	"
Mudanya	"	32.760	29.404	Sabah	12.25		
	TOPLAM		266.760				

* Buradan doğru Yenişehir'e şose varsa da biz toprak yolu takip etmiştik. (Ç.N. Yıldızın nereye konulduğu anlaşılamamaktadır.)

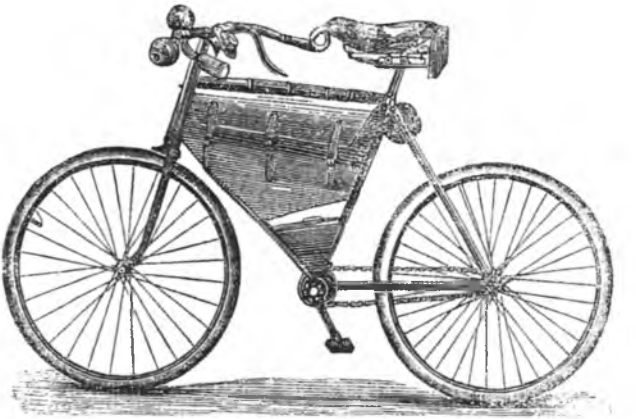
Bisiklet Üzerine

Bundan çok zaman önce, bir münasebetle;

> ...ki bedia-yı zekadır
> Çalak ve muti ve bi-edadır,
> Süratçe sabâya gıpta bahşa.
> Herkesçe müslim-i kaza ya:
> Olsaydı eğer onun misili,
> Sürat katarı denir şebihi,
> Var, var yine onda fark-ı azimi,
> 'Siklet' görülür ki onda ahra.[46]

demiş idim. Merak edenlerden şu sözüme katılmayacak kimse olabileceğini düşünmüyorum. Zaten velosipedi öğrenmek için onun saba rüzgârı [gibi] gidişine, tatlı görüntüsüne meftun olmak, üzerinde bulunulduğu zaman hissedilmesi doğal, ya da atlıları geride bıraktıkça bir kat daha arttığı açık olan üstün gelme gururunu anlamak gerekir.

46 ... ki zekânın yarattığı güzelliktir
Çevik, uyumlu ve kaprissizdir.
Hızlılıkta saba rüzgârını kıskandırır,
Herkesin bildiği kural:
Eğer benzeri olsaydı,
Ona sürat katarı denirdi.
Ama onda yine büyük fark var,
Onda çok 'siklet' var.

Merak mı öncedir, maharet mi?

Demek ki bisiklete binen, bisiklete ciddi bir sevgi ile bağlıdır. İşte o sevgiyi eğilimi ile öğrenir. Eğer bu duygudan yoksun olursa, öğreninceye kadar çektiği sıkıntıları, döktüğü terleri unutarak ondan zevk alamaz. Öğreninceye kadar dedik; evet velosipede binmeyi öğrenmek pek kolay tanınmış ise de, öyle ayakları yerden keserek, bisiklet üstündekini, ya da üstündeki bisikleti sürüklercesine birkaç kilometre gitmekle kuşkusuz öğrenilemez. Tatlı bir meşakkat, eğlendirici bir yorgunluk hissedilmelidir. Jimnastik gibi sonuçsuz ve yalnız beden gücünü arttırmakla, kuvvetlendirmekle kalmaz, zamanında saatler alan yolları on dakika bir çeyrek içinde yorgunluk hissettirmeden bitirir, tamamlayıverir.

Nedendir bilemem, velosipet sözü açıldı mı onu uzatır giderim. İsterim ki olabildiğince öğrenilsin; bir yere bir mesireye gitmek istenildiği zaman, sözleşmeden, daima yolda birkaç bisikletliye rastlansın.

Bazen ahbaplık nasıl başlar?

İnsan bu işte eğlence, merak yolunda öteki işlerden çok daha çabuk dostluk kurabiliyor. Sözgelişi bisikletinize binmiş gidi-

yorsunuz, bir boru sesi, ya da çıngırağın uzun bir tınısı ile gelen bisikletliyi selamlamak mecburiyeti duyarsınız. Bazen selam ile kalmayıp geri dönerek, ya da o manevra yaparak, birlikte gitmeye başlar ve sohbet ederek ahbap olursunuz. Yahut her ikiniz de yere inerek:

"Nereye teşrif?", "Siz ne cihete yahu?" gibi laflarla yolu sorduktan sonra, söz mutlaka makineye döner. İşte o ilk buluşma, gazinoda, kıraathanede dostluklara, aşinalıklara dönüşür. Bisiklete olabildiği kadar güzel biniyorsanız, artık sürekli olarak gidip gezdiğiniz yerler, mesireler pek yakın; hatta o kadar hızlı giden bir araç ile gidilemeyecek derecede yakın hale gelir. Canınız sıkıldı mı, hemen bisiklet üstüne atarsınız kendinizi. İnsan öyledir; eline kederlerini dağıtacak bir şey geçirdi mi, o kederleri sık sık artar. Demek isterim ki, zamandan ayırabildikçe bisikletle gezmek isteği oluşur ya da gezmek için zamandan hırsızlık edilir. Gezilen yerlerin de hep birbirinden uzak olması, görülmemiş yerler olarak seçilmesi de doğaldır.

Teşvik

Birlikte bir arkadaş bulunması işin tadını arttırdıkça arttırır. Hele şimdi bisiklet yeterince bilinmediği için, bu bisikletli kıtlığında her istediğiniz zaman bir arkadaş bulmak doğal olarak biraz güçtür. Arkadaşsız olarak giderek pek güzel eğlendiğiniz günler çoktur. Ama iyi bir arkadaşla gidildiği zaman böyle bir gezintinin tadına doyum olmaz. Bu aralık biri bisiklete binmek için istek gösterebilir. Kira ile bir bisiklet bulursa öğretmek zahmetine katlanıp katlanmayacağınızı sorar, siz daha lütufkâr davranarak, fazla olan bisikletinizle onu eğitmeye karar verebilirsiniz: "Kira ile bisiklet almaya gerek yoktur. Bende bir fazla bisiklet var. Her ne kadar biraz eskice ise de onunla öğrenebilirsiniz. Daha sonra bir bisiklet satın alırsınız" sözleriyle onu minnettar bırakırsınız.

Talim için muallim ister

Şu konuşmanın ertesi günü eğitim başlar. Eğitim yeri seçmekte biraz güçlük vardır. Çünkü acemi bir bisikletli için geniş caddeler ufacık patika, büyük meydanlar daracık yerler gibi görünür. Bisiklet acemiliği çok tuhaftır. Giderken, fırtınaya tutulmuş kotra gibi, iskele sancak yalpa yapar, düzensiz daireler, zikzaklar çizer ki, bunların büyüklüğü gide gide artar ve yoldan dışarıya çıkar. Bu tehlikeli hareketlerin irade dışı olduğuna elbette kuşku edilemez. Bu nedenle önce geniş bir meydana ihtiyaç vardır.

Öyle bir yer bulunur. Bazen epeyce düşünmek gerekir. Talim yerine varılınca, bir kez binip dolaşırsınız. Sizin öyle kolaylıkla ve süratle gelip gittiğinizi, dönüp yine tekerlek izine basarak geri geldiğinizi gören hevesli, bir an önce bisikletin üstüne çıkmayı ister. Siz inersiniz, arkadaşınızın yeteneğini denemek için onu önce kendi haline bırakırsınız. Daha ayağını kaldırmaksızın sendeler. Belki de sağ tarafına düşer, anlar ki deraceye binmek darağacı denilen yere çıkmak gibi kolay değildir.[47]

O zaman sizin anlatmanıza başvurur. Makineyi siz alırsınız, şöylece anlatırsınız: "Önce bisikletin sol tarafına geçmeli, sağ el ile "puvanye"yi [gidon sapı] göstererek buradan tutmalı, sonra puvanyeyi sola alıp sağ eli öteki puvanyeye götürmeli." "Sağ tarafta durulursa ne olur?"

"Hayvana sağ taraftan binilemediği gibi buna da sağdan binilemez. Solak olanlar müstesnadır. İki elinizle iki puvanyeden yapıştınız mı, ellerinizi gereğinden fazla sıkmaz ve kollarınızı gevşek tutmazsınız. Sonra arka tekerleği iki dizinizin arasına alırsınız, makineye dikey bir durum verdiğiniz gibi kendinize de aynı durumu verirsiniz. Sol ayağınızı kaldırırsı-

47 Yazar bisiklete *Derace* adını vererek bir metafor yapmaktadır. Dâr (Farsça) bir ağaçtır ve idam edilecekler bu ağaca asılırlar; darağacı ise Türkçe'de idam sehpasına verilen addır. Derace ya da darace sözcüğü Arapça'da giderek yavaşlamak, giderek hızlanmak, bir hareketi yavaş yavaş öğrenmek gibi anlamlara sahiptir.

nız. Ancak bu sırada vücudunuzun öteki kısımlarındaki durumu hiç değiştirmemelisiniz" diyerek arkadaşınızın sol ayağını basamak üstüne koydurup sağ ayağını yere vurarak bisikletle yürümesini öğretirsiniz.

Önce hevesle başlar, biraz sonra sıkılmaya başlar. "Sağa eğilme" uyarısıyla anlatmayı sürdürürsünüz. Zavallı hevesli makineyi bu biçimde götürmekten yakına yakma geri gelir. Alnında ter taneleri birbirine karışarak ufak dereler yapar. Siz ona önem vermeyerek, "Şimdi sıra ikinci derse geldi. Eğer bugün iki dersten daha fazla yaparsak anladım ki siz çok yorulacaksınız. Bakınız ikinci ders hangisidir. Biraz önce ayağınızı basamak [pedal] üzerine koyup götürüyordunuz ya, bu kez sol ayağınız üstüne vücudunuzu alacaksınız. Sağ ayağınızı da yerden kaldıracaksınız, makineyi dikey tutmak için vücudunuzu dengede tutacaksınız. Vücudunuzun üst kısmını ileriye eğerek, kollarınızı, dirsekler dış tarafa gelmek üzere yeterince bükeceksiniz. Bisiklet dururken tabii dengede olunamaz. Birinci kez yapmış olduğunuz gibi sol ayağınızı basamağa koyar koymaz sağ ayağınız ile yere vurup, makineyi hareket ettirerek, anlattığım gibi vücudunuzu sol ayak üzerine alacaksınız. Bisikletin hareketi ağırlaştıkça ayağınızı tekrar yere vuracaksınız. Hiç sendelemeden bunu yapmaya alıştıktan sonra artık hiç bir şey kalmamış gibidir."

Bu son sözünüz hevesliyi biraz yüreklendirir, eğer anlatılanı kavrama yeteneği varsa ikinci hareketinde bisikleti düzgün biçimde yönetmeye gücü olur. Sağ ayağının vurmakla arabayı yürüterek, kendisiyle birlikte, oldukça hızlı gittiğini görünce hoşlanır. İşte bu bir başarıdır! Alkışlarsınız, bugünlük bu kadar, dersiniz.

Eğer anlatılanı yapma gücünü gösteremezse, onun da sizin de canınız sıkılır. Lakin bir kez başlanılmış, mutlaka öğrenilmeli. Hele o umutsuzluğa kapılır, biraz teselli edersiniz. Bunu yapamamanın sebebi nedir? Kaslarının gevşekliği. Eğer vücut sıkı olduğu halde yine bu hareketleri yapamıyorsa, vücudun ağır hareket etmeye alışmış olduğu meydana çıkar. O halde eğitimin biraz uzunca süreceği tabiidir.

Ertesi gün yine hevesle eğitime başlanır. Dünkü hareketler yinelenir. Dersi ilerletmek için anlatacaklarınızı bekler. Öğrencinizin isteğini, gelişmesini gördükçe siz de hoşlanırsınız. Bu kez artık bisiklet üzerine nasıl çıkıldığını, kendi bisikletiniz üzerinde gösterirsiniz. Siz kolaylıkla hareket ettikçe ona da kolay gelir. "Peki peki, anladım" der.

Sol ayağını basamağa koyarak sağ ayağını yere vurur, bir türlü sağ pedalın gereken noktaya gelmesini kestiremez eğer [sele] üzerinde sıçrar, ayakları pedalları kaybeder, şaşırır. Bisikletin hızı azalır, durur, o da sağ ya da sol tarafa düşer. Siz bu kez uzaktan ona, hareketlerini, anlattığınız biçimde yapmasını tembih edersiniz:

"Bisiklet giderken her pedal, doğal olarak bir daire çizer. Ayağınız pedal üstünde durdukça dairenin yarısını pedalın kendisi yapar, öteki yarısını ise siz kendi gücünüzle çevirmelisiniz ki makineye hız vermiş olabilesiniz. Bunun için de 'sele'ye oturduktan sonra, ya da oturacağınız sırada önce sağ ayağınızı pedala koymanız gerekir. Pedal istenilen noktaya yani dairenin yarısına gelmemiş ise, ona basmanız aksi etki yapar. Bisiklete verdiğiniz hızı yok eder. Bundan kaçınmak için velosipedin yönü belirtilmeli, ondan sonra ilk hareket yapılarak makine yürütülmeli. Pedal istenilen noktaya gelirken, sele üzerine oturur oturmaz sol ayağa hiç önem vermeyerek onun hareketini izleyerek kuvvetle basmalı. Bunları yaparken acele etmemek gerekir. Bu esnada vücudunuzu öne eğerek dengede tutmanız gereğini akıldan çıkarmayınız."

Şu ifade üzerine sol ayağını bisiklete koyarak sağ ayağı üzerinde seke seke ben geldim gibi sıçramakta olan arkadaşınıza sele üzerine çıkmak için bir, "Haydi!" emrini vermek zorunda kalırsınız. O da bundan yüreklenerek seleye çıkar, nasılsa pedal da ayağına rast gelir, kuvvetle basar, bisiklet ilerler. Lakin dümen için bir şey söylemediğiniz cihetle ona dikkat etmediğinden, tabii makineyi emrine tabi tutamaz, sol pedalı dahi bulamaz.

Gidonun, yani bisikletin dümen yekesinin güzel tutulması, sele üzerine çıkıldığı zaman tekmil dikkati ona yöneltmek,

hangi tarafa eğilirse o tarafa döndürüp ön tekerliği o tarafa çevirmek gerektiğini, dengede durabilmek için başla vücudu ileriye eğik tutmakla beraber gidonu iyi yönetmek gereğini sözlerinize eklersiniz.

Birinci ve ikinci tecrübede biraz alışmak alametleri görülür. Bazen ayakları tamamen uzatamaz da ayaklarının pedallara yetişemediğini bahane eder. Ya o gün ya da bir kaç gün sonra sağa sola yalpa ederek meydanda dolaşmaya başlar.

Yanlışlarını düzeltmek için gözlerinizle izlersiniz. Ama insanı bu izleme çok üzer. Çünkü uzaktan görünüş daima düşmek üzere bulunduğunu ima eder. Ha düştü, ha düşecek, diye heyecanlanacağınızdan başka, "Sağa! sola! sola! sağa sağa!" gibi kumandalarla onu da şaşırtıp sonunda... O bilinen sonuç...

Acemilerin bisikletten düşüşleri hiçbir sakatlık yapmaz. Hatta ayaklardan, bazen ellerden başka vücudun hiçbir yanı yere değmez. Bazı kimseler eliyle bir iş görürken ayaklarını hareket ettirmeye, ya da konuşmaya, sağ eli ile bir hareket sol el ile başka bir hareket yapmaya alışık değildirler. Bu tür kişiler öğrenmede zorluk çekerlerse de kasların tembelliği antrenman ve jimnastik ile giderilir.

Öğrenciniz velosipet üzerinde durmaya, onu yürütmeye alıştı mı, onu uzaktan siz de izleyebilirsiniz. Lakin yanına sokulmaya gelmez. Çünkü henüz kendisi velosipedin serkeşliğinden, isteğine uymadığından yakınmaktadır. Uzaktan haline bakanlar, altındaki bisikletin, üstündekini atıp kaçmak istediğini sanırlar.

"Vücudunu dengede tut, ön tekerleğin yönünü şaşırma, dümeni iyi tut, ayaklarını serbest bırak, pedallar üstüne gereğinden fazla abanma, vücudunun üst bölümünü ayaklarına bağlı tutma" uyarıları ile onu izlediğiniz zaman arkadaşınızın yavaş yavaş alıştığını görürsünüz. Az çok iyi biçimde yürütmeye başlarsa siz de yöresinde dolaşarak yol alırsınız. Bu durum gerçekten meraklıdır. Yavrusunu uçuran kırlangıç gibi hem anlatır, hem de yöresinde döner durursunuz. Eğer kaza eseri düşecek olursa ondan daha çok siz telaşlanırsınız.

Velosipede binmek, biraz yürütme öğrenildi; şimdi durmak, istenildiği zaman, istenilen yerde durmak öğretilir. Bu bisikleti yürütmekten daha zordur. Bu dersi de doğal olarak ertesi güne bırakırsınız. Ama denilecek ki bisiklete binildi, ondan inilmeyecek mi? İnilecek, ama inmek ile düşmek arasındaki fark inkâr edilemez. Bir öğrencinin bisikletten inmesi ikinci tür iniş gibidir.

Bisikletten inmek iki türlü olabilir. Bir üçüncüsünü yukarıda anlattık. Biri binildiği gibi inmek yani sol ayağı basamağa koyup geriden inmek; bu düz yolda bisikletin hızı az iken, yokuş yukarı gidilirken mümkündür.

Ötekisi sağ ya da sol taraftan inmektir ki, hem kolay hem de istenildiği anda yapılması mümkündür. Birinci biçimi yapmak için bisikletin hızını azaltmalı, pedal aşağıda bulunduğu sırada sağ ayak ile kuvvetlice basıp durdurarak hemen sol ayağı basamağa koyup bisikletin sağ taraf gerisinden inilmelidir.

İkinci biçim; bisiklet hızla giderken her iki ayakla da nöbetleşe geriye basıp istenilen noktaya varıldıkta hangi pedal aşağıda ise vücudun ağırlığını yavaşça oraya vermek ve bu suretle bisikleti durdurup o taraftan atlayarak öteki ayağı önce yere koymak gerekir. Bu hareket sırasında gidon gayet doğru ve kavi tutulmalıdır.

Bazen bisiklet çok hızlı giderken, birdenbire durdurulmak gerekir. Ayaklar geriye basılsa bile makinenin aldığı güç nedeniyle kendi kendine bir hayli yol gideceği şüphesizdir. Buna çare olmak üzere fren denilen manivelalı baskıyı kullanmak gerekir. Bunu kullanmak acemiler için biraz güçtür ama herhalde öğrenmek lazımdır.

Manivela sağ tarafta bulunduğundan gidonun sapını baş ve küçük parmaklarla tutup serbest kalan üç parmaklarla onu çekmelidir.

Fren ön tekerleğe basacağı için hızını keser. Fakat fren herhalde dikkatli kullanılmalıdır. Zira frenin şiddetle 'ekors' üzerine olan baskısı içerde bulunan lastik hava muhafazasını patlatabilir. Yalnız fren kullanımı çoğu kez işe yaramaz.

Bisiklete binmek yetenek ister! Dönemin yabancı dergilerinden bir fotoğraf.

Ayakların geri basılması gerektiği gibi fren kullanılmasına gerek kalmayacak biçimde yönetmek herhalde daha iyidir. Sağ el ile fren kullanmak öğrenildiği sırada sol el ile boru ya da zil çalmak de öğrenilir.

Yetenek doğuştandır

Birkaç organ ile farklı farklı hareketler yapmaya alışmamış olanlar fren ve boru kullanımı öğrenmekte çok güçlük çekmektedirler. Eğer öğrenciniz o türden ise biraz zahmet çekilir. Gereken noktaları tamamıyla öğretip, yalnız yetenek tarafı kaldı mı artık birlikte gezmeye, Genişçe yollarda yan yana gitmeye başlarsınız. Herhalde ihtiyatlı olarak aranızda bir buçuk metrelik bir açıklık bırakmak gereklidir. Her olasılığa karşı manevra etmek için gerekli gördüğünüz şu ihtiyata daha sonraları yer kalmayacağı açıktır. Beceri daha ilerledikçe, bisiklete sol taraftan binmek, tek ayak ile yürütmek ve üzerinde bağdaş kurmak, gidonu tek elle tutmak ya da gidonu hiç tutmamak gibi konular da öğretilebilir.

Arkadaşınızı iyi hazırladınız mı, artık mesire bulmaya, gidilip görülecek yerler aramaya

Dizin

I. Konstantin 8

Abdal Köprüsü 36
Abidin Köyü 73, 74
Acemler 40
Adalar 8, 9
Ahi Dağı 64, 71
Ak Çağlayan 47
Ak Çağlayan Deresi 52
Ak İniş Derbendi 101
Akdeniz 8, 10, 11
Aksu Köyü 54, 55, 56, 57, 59, 60, 61, 67, 72, 101
Alaşehir Dersi 52
Alçak Bayır 28
Altın Oluk 52
Amerika 80
Anadolu 8, 60
Arap Mehmet Ali Pehlivan 80, 81
Armutlu 11, 12, 14, 15, 16
Atıcılar 46
Aya Sotiri 16
Ayas Köyü 76
Aydoğdu Bey 83

Balık Pazarı 42
Boğaz 8, 10
Boğaz Köyü 75, 101
Bosna 63
Boşnak 90
Boşnak Köyü 13, 101
Bozburun 10, 11, 12, 26, 32, 93, 99
Bursa 3, 6, 7, 13, 15, 20, 27, 32, 33, 34, 35, 36, 37, 38, 39, 40, 43, 44, 46, 50, 51, 52, 53, 54, 55, 59, 60, 63, 65, 71, 72, 78, 82, 84, 93, 95, 96, 97, 98, 99, 101
Bursa kestanesi 47, 52, 53,
Bursa-Mudanya treni 20
Bursa şeftalileri 53
Büyük Bekleme (Dinlenme) 37, 38, 101
Büyük Cadde 42, 50, 99
Büyük Kükürtlü Kaplıcaları 53
Büyükada 9, 10

Çekirge 12, 101
Çekirge Hamamları 53
Çitli Kaplıcaları 63, 64, 65, 66
Çitli Madensuyu 72, 101

Deliklikaya Boğazı 75, 101
Dinboz 13, 55, 84, 86, 87, 88, 89, 101

Ermeni 82
Ertuğrul Sancağı 84
Esenköy (Katırlı) 12, 15, 23

Galata 6, 100
Galyano 20, 24, 25
Galyano'nun Oteli 20
Gazhane (İnegöl Mevki) 101
Gazi Süleyman Paşa Medresesi 82
Gemlik 10, 26, 32
Gemlik Körfezi 10, 26, 32, 34
Göksu 64

Gönlüferah Kaplıcaları 53
Gürcü 66

Hacı Ali Kütüphanesi 82
Hacı Bekir 6
Hacı Evhad Hanı (Hacivat) 54, 97, 101
Hacı Oruç Deresi 27
Hacivat (Hacı Evhad) 13, 54, 97, 99
Haçlılar 27
Haliç 8
Hamidiye Caddesi 50
Hamzabey Değirmeni 75
Hamzabey Yokuşu 73, 75
Hasan Bey Kavunları 53
Hasanpaşa Köyü 70, 101
Havlu şeftalisi 53
Heybeliada 9
Hıdır İlyas Çeşmesi 28
Hıdır İlyas Dağı 28
Hıristiyanlık 14
Hükümet Caddesi 42, 73
Hüsnügüzel Kaplıcaları 53

Ilıcak Boğazı 56, 57, 59, 101
Irgandı Köprüsü 41
Işıklar Askeri Lisesi 48

İbnülcemal Ahmed Tevfik 2
İdare-i Mahsusa (Devlet Deniz Yolları) 11
İmralı Adası (Emir Ali Adası) 9, 14
İnegöl 13, 32, 47, 54, 56, 59, 61, 62, 63, 64, 65, 66, 67, 71, 72, 73, 80, 82, 84, 96, 99, 101
İptidai Mektebi (İlkokul) 60
İshak Paşa Camii 72
İslam 8, 14
İstanbul 7, 8, 10, 14, 16, 20, 21, 23, 24, 25, 28, 43, 50, 52, 62, 65, 68, 69, 79, 86, 99, 100
İstanbul Lokantası 21
İstanbul Oteli 20
İznik Gölü 15, 32

Kapalıçarşı (Çarşı-yı Kebir) 50
Kara Ahmet 79
Kara Mustafa Kaolıcaları 53
Karadeniz 8, 10, 11
Karagöz 98
Karapınar 13, 47, 50, 54, 56, 101
Katırlı (Esenköy) 12, 15, 23
Kavaklar Mesiresi 64
Kaynarca Kaplıcaları 53
Kazgancı Bayırı 59, 61, 62, 101
Kefale Deresi 27
Keşiş Dağı (Uludağ) 23, 40, 43, 44, 47, 52, 67, 70, 71, 89
Kestel 13, 32, 50, 54, 55, 95, 96
Kızılcık Boğazı 86, 87, 101
Koyunhisar Savaşı 83
Kumkapı 24, 25
Kumyaka (Siğri) 11, 12, 14, 16, 17
Küçük Bekleme (Dinlenme) 38, 101
Küçük Kükürtlü Kaplıcaları 53

Makedonya 26
Marmara 10, 16, 17, 18, 34, 100

Meker Köyü 79
Menteşe Köyü 86
Merkez Sancağı 84
Mudanya (Mirliya) 3, 6, 9, 10, 11, 12, 15, 17, 18, 20, 21, 24, 26, 27, 28, 29, 31, 32, 33, 34, 37, 82, 99, 100, 101
Mudanya Hükümet Konağı 31
Mustafa Kemal Atatürk 60
Müftü Deresi 52
Müslüman 28, 40, 59, 82

Nilüfer Çayı 36
Nilüfer Köprüsü 36

Orhan Gazi 27, 36, 44
Osman Gazi 44, 82, 83
Osmanlı 8
Oylat Kaplıcaları 63

Panayoti 2, 17
Parmaksız Mehmet Ali Pehlivan 81

Romalı 16
Rum 14, 28, 59
Rumca 10, 17
Rumeli 80

Sakarya Nehri 71, 76
Samanlı Dağları 16
Sarayburnu 7, 8
Sarı Ayazma 28, 29
Sarı Ayazma Panayırı 17
Servinaz Kaplıcaları 53
Setbaşı Köprüsü 42, 43, 98
Setbaşı Oteli 52
Seyyah Dede 27
Siği (Kumyaka) 11, 12, 14, 16, 17
Siklometre 4

Tahtakale 44, 50, 51
Tatar Köprüsü 42
Teke Deresi 27
Tepe Derbendi 33, 34, 101
Terce Kaplıcaları 63
Tirilye 11, 12, 14, 16, 17, 32
Tophane 43
Türkçe 10, 17, 18, 66, 90, 105

Ulucamii 45, 46, 53
Uzun Çarşı 50, 51

Vals Madensuyu 72
Velosiped 1, 3, 6, 23, 42, 59, 67, 74, 81, 83, 86, 87, 88, 90, 92, 93, 96, 102, 103, 107, 108, 109
Veyselkarani 46
Vichy Madensuyu 72

Yeni Kaplıcalar 53
Yeni Yol 50, 51
Yeniceköy 101
Yenişehir 13, 52, 54, 56, 70, 73, 75, 77, 79, 80, 82, 83, 84, 85, 86, 87, 101
Yeşil Türbe şeftalisi 53
Yılanlı Deresi 27
Yıldırım Bayezid 72
Yunanlı 16
Yusuf Pehlivan (Koca Yusuf) 79, 80

Ziraat Mekteb-i Şahanesi 12, 38, 39

paris'te bir osmanlı sefiri

YİRMİSEKİZ MEHMET ÇELEBİ'NİN
FRANSA SEYAHATNAMESİ

Hazırlayan: Şevket Rado

TÜRKİYE İŞ BANKASI
Kültür Yayınları

Lale Devri'nin padişahı III.Ahmet, Çocuk Kral XIV. Louis'ye elçi olarak Yirmisekiz Mehmet Çelebi'yi gönderir. Çelebi'nin yolculuğunu ve Paris'te gördüklerini sıcak ve meraklı bir üslupla anlattığı bu metni, üç yüzyıl sonra hâlâ tazeliğini koruyor. 100+vi sayfa

türk promethe'ler

CUMHURİYET'İN ÖĞRENCİLERİ
AVRUPA'DA (1925-1945)

Kansu Şarman

TÜRKİYE İŞ BANKASI
Kültür Yayınları

"Sizi bir kıvılcım olarak gönderiyorum, volkan olup dönünüz!" Atatürk genç Cumhuriyet'in bilim, teknik, sanat ve yönetim kadrolarını kuracak genç öğrencileri, Avrupa'daki okullarına bu sözlerle yolcu etmişti. Kitap bu gençlerden kırkının öyküsünü anlatıyor. 419+xxx sayfa.

enver paşa'nın anıları

1881-1908

Hazırlayan:
Halil Erdoğan Cengiz

TÜRKİYE İŞ BANKASI
Kültür Yayınları

23 Temmuz 1908'de Makedonya'da Meşrutiyet'i ilan eden dağa çıkmış genç subay, geleceğin Enver Paşa'sıydı. O gün ülkesinin kaderinde de, kendi kaderinde de bir dönüm noktasıydı. Kitap, Paşa'nın Meşrutiyet'e uzanan macerasını kendi kaleminden sunuyor. 141+xxvi sayfa.

hatıralar

Cemal Paşa

Hazırlayan: Alpay Kabacalı

TÜRKİYE İŞ BANKASI
Kültür Yayınları

Meşrutiyet'i izleyen siyasi istikrarsızlık, 1913'te İttihat ve Terakki'nin bir darbe düzenleyerek iktidarını pekiştirmesinin yolunu açar. Bu darbenin ardından hükümette görev alan Cemal Paşa, ülkenin kaderinde söz sahibi olduğu bu dönemi anlatıyor...448+vii sayfa.

talât paşa'nın anıları

Hazırlayan: Alpay Kabacalı

TÜRKİYE İŞ BANKASI
Kültür Yayınları

Talat Paşa'nın posta memurluğundan sadrazamlığa uzanan yaşam öyküsü, Osmanlı İmparatorluğu'nun çöküşe gidişinin hikâyesinin de bir parçasıdır. Paşa anılarını Mondros Mütarekesi'nden sonra yerleştiği Berlin'de kaleme almıştı... 193+vi sayfa

1890'lı yılların sonlarında, bisiklet meraklısı İstanbullu bir genç, Bursa ve çevresinde bir keşif gezisine çıkmaya karar verir.

Günümüz yazarları gibi, geçeceği yolları önceden belirler, ziyaret edeceği şehirler ve kasabalar hakkında bilgiler derler.

İstanbul'dan Mudanya'ya yaptığı gemi yolculuğundan, Bursa-İnegöl-Yenişehir-Bursa güzergâhındaki bisiklet turuna, tüm gezisini kayda geçirir.

İstanbul'a döndükten sonra, 1900'de bastırdığı gezi notları, bize 20. yüzyılın eşiğindeki Bursa'nın renkli bir panoramasını çizer:

Hamamlardan çalgılı gazinolara, mesirelerden köylere, derbentçilerden Boşnak ve Gürcü göçmenlere, otelcilerden demircilere, buz gibi kaynaklardan bereketli meyve bahçelerine pek çok renk ve ayrıntıyla...

Ahmet Tevfik'in bu sıcak ve eğlenceli metni, Cahit Kayra'nın çevirisiyle, yüzyıldan uzun bir aradan sonra yeniden hayat buluyor.

ISBN 975-458-898-8

9 789754 588989

SKB 020673 : UNK

KDV dahil fiyatı